



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑΤΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ –  
ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ  
ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Π.Μ.Σ) ΣΤΙΣ  
«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ»

### ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Τουρκικές στρατιωτικές επεμβάσεις  
στη Συρία, τη Λιβύη και το Νότιο Καύκασο:  
Διδάγματα για τις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις.»**

**Θεόδωρος Ρεντίφης**

Επιβλέπων Καθηγητής: **Εμμανουήλ Καραγιάννης**

**ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2021**

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Στους γονείς μου,  
Κωνσταντίνο και Μαρία,  
για την παιδεία που μου παρείχαν.  
Στη Βασιλική, τον Κωνσταντίνο και τον Παναγιώτη  
τα στηρίγματα της ζωής μου.

**ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ**

## ΣΥΝΟΨΗ

Την τελευταία δεκαετία κύρια επιδίωξη της Τουρκίας, ιδίως υπό την ηγεσία του Ταγίπ Ερντογάν, είναι να καταστεί περιφερειακή υπερδύναμη συμμετέχοντας ενεργά σε όλα τα ανοικτά μέτωπα πλησίον της, βασιζόμενη κυρίως στην ισχύ των τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων (ΤΕΔ). Σε αυτό το πλαίσιο από το 2016, η Τουρκία διεξήγαγε Στρατιωτικές Επιχειρήσεις στη Συρία ενώ υποστήριξε (και ακόμα συνεχίζει) επιχειρήσεις τόσο στη Λιβύη, όσο και στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ, στο πλαίσιο στρατιωτικής εμπλοκής της σε έτερα Κράτη. Η πολυετής εμπλοκή στη Συρία είχε ως σκοπό να συνενώσει τους πληθυσμούς της Τουρκίας κάτω από την εξουσία του, να απομονώσει και να εξοντώσει τους Κούρδους εντεύθεν και εκείθεν των συνόρων, να επιβληθεί ως συνομιλητής στο σχεδιασμό της αυριανής Συρίας και να αποτελέσει πόλος του ισλαμικού κόσμου. Ακολούθως η αποφασιστική στρατιωτική εμπλοκή στην περιοχή της Λιβυής εκ του αποτελέσματος αναβάθμισε την Άγκυρα σε μείζονα «στρατηγικό παίκτη» για την πορεία του εμφυλίου στη Λιβύη. Τέλος η Τουρκία είναι ο μεγάλος κερδισμένος στη σύγκρουση Αρμενίας – Αζερμπαϊτζάν στο Ναγκόρνο Καραμπάχ. Απέδειξε, όπως και στην Λιβύη, ότι μπορεί να ανταποκριθεί με επιτυχία στις προσδοκίες ασφάλειας των συμμάχων της. Και το κατόρθωσε με ελάχιστη εμπλοκή τουρκικών στρατευμάτων και την δημιουργία ενός σώματος ισλαμιστών, που μπορεί να δρα από τον Καύκασο ως τη Λιβύη. Τα εξαγόμενα συμπεράσματα και διδάγματα για τις ελληνικές ΕΔ θα ενισχύσουν επιπλέον την γεωστρατηγική θέση της χώρας καθιστώντας την αξιόπιστο πρωταγωνιστή στην ευρύτερη περιοχή της ΝΑ Μεσογείου.

**ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ**

## ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<b>ΕΙΣΑΓΩΓΗ .....</b>	<b>1</b>
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΣΥΡΙΑ .....</b>	<b>6</b>
<b>Ο ΣΥΡΙΑΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ.....</b>	<b>6</b>
<b>ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΡΙΑΣ .....</b>	<b>11</b>
<b>ΕΜΠΛΟΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ.....</b>	<b>13</b>
<b>ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....</b>	<b>28</b>
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΛΙΒΥΗ.....</b>	<b>31</b>
<b>ΟΙ ΑΙΤΙΕΣ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ.....</b>	<b>31</b>
<b>ΟΙ ΚΥΡΙΟΙ ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΟΙ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ .....</b>	<b>32</b>
<b>ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΕΜΠΛΟΚΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ .....</b>	<b>36</b>
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΝΟΤΙΟΣ ΚΑΥΚΑΣΟΣ .....</b>	<b>41</b>
<b>ΙΣΤΟΡΙΚΟ.....</b>	<b>41</b>
<b>ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ Ν-Κ.....</b>	<b>44</b>
<b>ΟΙ ΔΙΜΕΡΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΡΜΕΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΑΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ .....</b>	<b>49</b>
<b>ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΠΡΟΣΦΑΤΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ</b>	<b>56</b>
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ .....</b>	<b>58</b>
<b>ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΣΕ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ .....</b>	<b>58</b>
<b>ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ – ΜΕΣΑ - ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ.....</b>	<b>59</b>
<b>ΕΥΡΕΙΑ ΧΡΗΣΗ ΜΕΑ .....</b>	<b>63</b>
<b>ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ .....</b>	<b>68</b>
<b>ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....</b>	<b>70</b>
<b>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ .....</b>	<b>72</b>

**ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ**



## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σύγχρονη Τουρκική Δημοκρατία γεννήθηκε στο τέλος του πρώτου παγκόσμιου πολέμου ως διάδοχη κατάσταση μετά την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο ιδρυτής της Μουσταφά Κεμάλ (Mustafa Kemal Atatürk) αντικατέστησε την Οθωμανική μοναρχία με δημοκρατικά όργανα κάτω από την καθοδήγηση ενός ενιαίου κυβερνώντος κόμματος. Δίδοντας παράλληλα ένα σαφή Ευρωπαϊκό προσανατολισμό στην χώρα, αντικατέστησε το αραβικό με το λατινικό αλφάβητο, κατήργησε τα θρησκευτικά δικαστήρια και εγκατέλειψε τον μουσουλμανικό νόμο. Η Κεμαλική ιδεολογία συνίσταται καταρχήν στη σφυρηλάτηση του Τούρκικου εθνικισμού. Ο εθνικισμός είναι το βασικότερο στοιχείο του, ενώ έπονται ο αντιθρησκευτισμός που οδήγησε στην εγκαθίδρυση του κοσμικού καθεστώτος, αλλά και ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός με τις μεταρρυθμίσεις στον διοικητικό και κοινωνικό τομέα της χώρας (Μούτσογλου, 2020 σελ.20). Τοποτηρητής του Κεμαλισμού μέχρι σήμερα είναι ο Στρατός και οι ανώτεροι δημόσιοι υπάλληλοι οι οποίοι αποτελούν το δυτικόστροφο κατεστημένο που κυριαρχεί στην Τουρκία.

Κατά την περίοδο πριν από τον πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, στην Τουρκία ακολουθήθηκε η στρατηγική του παντοτουρκισμού. Ο παντοτουρκισμός ήταν ένα κίνημα με στόχο την ένωση των Τούρκων της ανατολής (Κεντρική Ασία και Καύκασος) και της δύσης (Ανατολία). Θέλοντας να μιμηθεί το ρωσικό επεκτατισμό στα Βαλκάνια υπό το λάβαρο του πανσλαβισμού στο δεύτερο μισό του δέκατου-ένατου αιώνα, ο παντοτουρκισμός εμφανίστηκε ως ιδέα για την ένωση των τουρκόφωνων, μογγολικών λαών (Μάζης, 2011).

Στην διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η στρατηγική της μετακεμαλιστικής Τουρκίας υιοθέτησε πλήρως τον ρόλο του αναχωματικού δακτυλίου, που αναχαίτιζε τις πιθανές και υπαρκτές επιθυμίες προβολής ισχύος της ΕΣΣΔ προς τη Λεκάνη της Μεσογείου. Τον παραπάνω ρόλο τον υπηρέτησε πιστά μέσα στα πλαίσια του ΝΑΤΟ και αποτέλεσε τον βασικό λόγο εισόδου της στην συμμαχία. Με την πολιτική Οζάλ, (πρώτα ως πρωθυπουργού, από 1983 μέχρι και το 1989 και έπειτα ως Προέδρου από το 1987 μέχρι το θάνατό του το 1993) θεμελιώθηκε πλέον και η πολιτική του νέο-Οθωμανικού στρατηγικού οράματος. Με οδηγό την Οθωμανική ιστορική

κληρονομιά και όχημα μια ενεργή εξωτερική πολιτική στην περιοχή, οι νέο-Οθωμανοί οραματίζονταν την Τουρκία ως τον ηγέτη του μουσουλμανικού και τουρκόφωνου κόσμου και ως κεντρική εξουσία στην Ευρασία (Μάζης, 2011).

Τέλος, στην μεταψυχροπολεμική περίοδο, όπου η «κομμουνιστική απειλή» εξέλειψε, η τουρκική εσωτερική πολιτική βασιζόμενη τόσο στις ιδεολογικές επιρροές του νέο-Οθωμανικού στρατηγικού οράματος του Οζάλ, όσο και στην πολιτικό-ισλαμιστική ιδεολογική βάση του Ερμπακάν και Ερντογάν, ανέπτυξε τα χαρακτηριστικά ενός πολιτικού Ισλάμ με νεο-οθωμανική ιδεολογική συγκρότηση, που συνυπάρχει με το «βαθύ κράτος» του Κεμαλικού κατεστημένου. Ο νέο-οθωμανισμός στην Τουρκία, χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως απάντηση στην εσωτερική πρόκληση της σύγκρουσης με τους Κούρδους αυτονομιστές λόγω του φόβου του συνδρόμου των Σεβρών<sup>1</sup> που διακατέχει την γείτονα χώρα. Την τάση αυτή ενίσχυσε η αμερικανική επέμβαση στο Ιράκ η οποία κατέληξε να δημιουργήσει το ημιεπίσημο κρατίδιο του Ιρακινού Κουρδιστάν, το οποίο και αποτέλεσε μέγα κίνητρο για την αναζωπύρωση του τουρκικού υπαρξιακού φόβου (Μάζης, 2011). Πλέον στις μέρες μας, ο νέο-οθωμανισμός όπως διαφαίνεται από τις απόψεις Νταβούτογλου, αποτελεί τον κύριο άξονα για την τουρκική εξωτερική πολιτική.

Αναλύοντας το τουρκικό δόγμα σύμφωνα με τη Αμυντική Στρατηγική που ακολουθεί την Ερυθρά Βίβλο του 2015 η άμυνα της χώρας δεν ξεκινά από τα Χερσαία - Θαλάσσια και Εναέρια σύνορα, αλλά πρέπει να εκτείνεται πέραν των συνόρων. Σε αυτό το μοντέλο από το 2016, η Τουρκία διεξήγαγε Στρατιωτικές Επιχειρήσεις στη Συρία και στο Ιράκ, ενώ υποστήριξε (και ακόμα συνεχίζει) επιχειρήσεις τόσο στη Λιβύη, όσο και στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ, στο πλαίσιο στρατιωτικής εμπλοκής της σε έτερα Κράτη. Μελετώντας τον τρόπο ενεργείας σε όλες αυτές τις συγκρούσεις διαπιστώνεται ένα κοινό μοτίβο το οποίο ακολουθούν οι τουρκικές Ενοπλες Δυνάμεις και δύνανται να κατηγοριοποιηθούν όπως παρακάτω:

- Προ - Διεξαγωγής Στρατιωτικών Επιχειρήσεων

---

<sup>1</sup> Δηλαδή το ενδεχόμενο εδαφικού διαμελισμού της Τουρκίας ως αποτέλεσμα σχεδιασμών και ενεργειών «εξωτερικών δυνάμεων»

Μεγάλη έμφαση δίδεται στην επικοινωνιακή διάσταση της Στρατηγικής της Τουρκίας, με ευρεία χρήση όλων των διαθέσιμων επικοινωνιακών εργαλείων (όπως Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, ιστοσελίδες, συνεντεύξεις, κ.λπ.), με σκοπό να υποστηριχθούν οι στόχοι της Υψηλής Στρατηγικής της. Η Στρατηγική Επικοινωνία (STRATCOM) της Τουρκίας στηρίζεται στη σταδιακή και ευρεία αναπαραγωγή του αφηγήματός της, καθόσον τα εν λόγω μέσα αποτελούν Πολλαπλασιαστή Ισχύος και διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο, ως όπλα επιρροής, προπαγάνδας, επικοινωνίας και παραπλάνησης.

Επιπλέον η στρατηγική της Τουρκίας επιχειρεί να εργαλειοποιήσει το μουσουλμανικό πληθυσμό της χώρας όπου θα γίνει η επιχείρηση, των γηγενών που εκπαιδεύτηκαν στην Τουρκία και των τουρκικής καταγωγής κατοίκων και κυρίως όσων εμφανίζονται να έχουν κοινά στοιχεία (γλώσσα, καταγωγή, θρησκευτικό δόγμα, κ.λπ.).

- Κατά τη Διάρκεια των Στρατιωτικών Επιχειρήσεων

Η συνέχιση των Πληροφοριακών Επιχειρήσεων ειδικά στους τομείς της εξαπάτησης και του μετριασμού των αντιδράσεων της Διεθνούς Κοινής Γνώμης, με στρέβλωση των πραγματικών περιστατικών και επιχειρώντας παράλληλα την ανύψωση του ηθικού των τουρκικών ΕΔ.

Ακολούθως χρησιμοποιούν τις παρακάτω πρακτικές:

Αεροπορικές προσβολές.

Ευρεία χρήση ΜΕΑ και πρακτόρων για τη συλλογή πληροφοριών, παρακολούθηση, αναγνώριση και στοχοποίηση νέων στόχων, όπως είναι οι προωθήσεις τμημάτων και εφεδρειών, με σκοπό την επιτυχή προσβολή και την πλήρη αποδιοργάνωση του εχθρού πριν από την έναρξη των χερσαίων επιχειρήσεων.

Κορεσμό αντίπαλης Αεράμυνας με αποστολή μεγάλου αριθμού αναλώσιμων ΣμηΕΑ Αιωρούμενων Πυρομαχικών (Loitering Munition) και εξουδετέρωση - καταστροφή της αντίπαλης αεράμυνας, των επικοινωνιών του αντιπάλου, των αποθηκών πυρομαχικών και μονάδων Πυροβολικού.

Εντοπισμό και καθήλωση του εχθρού στις θέσεις του, με εκτόξευση πυρών από μεγάλες αποστάσεις.

Ανελλιπής Υποστήριξη Διοικητικής Μέριμνας των επιχειρήσεων, με δημιουργία δικτύου στρατιωτικών Μονάδων ΔΜ και λοιπούς κρατικούς φορείς, ιδιωτικές επιχειρήσεις, νοσοκομεία και φορείς Τοπικής Αυτοδιοίκησης των περιοχών Επιχειρήσεων.

- Με το πέρας των Επιχειρήσεων (Σταθεροποίηση)

Επιχειρήσεις Πολιτικο-Στρατιωτικής Συνεργασίας, με την προσπάθεια συγκρότησης πλήρως ελεγχόμενων υποτυπωδών κρατικών δομών προκειμένου να εξασφαλιστεί ο έλεγχος του άμαχου πληθυσμού, των υποδομών, των φυσικών πόρων και του εθνικού πλούτου της καταληφθείσας περιοχής.

Επιχειρήσεις εσωτερικής ασφάλειας και αστυνόμευσης με εκπαίδευση ντόπιων αστυνομικών σε Σχολές Αστυνομίας της Τουρκίας και αντικαθεστωτικών ή φιλότουρκων σε στρατόπεδα πλησίον των συνόρων, με σκοπό τη συγκρότηση ενόπλων τμημάτων για διεξαγωγή επιχειρήσεων σε κατοικημένους τόπους.

Προσπάθειες δημιουργίας οικονομικής ζωής, παρέχοντας οικονομική υποστήριξη. Ενδεικτικά σημειώνεται η εγκαθίδρυση κοινωνικών παντοπωλείων, καταστημάτων ενδύσεως, καθώς και η αποκατάσταση ηλεκτρικού δικτύου και δικτύου ύδρευσης. Επίσης, πραγματοποιείται διανομή θερμών συσσιτίων σε άμαχους και επιχειρείται αποκατάσταση του συστήματος Υγείας και Παιδείας, από Τούρκους γιατρούς και εκπαιδευτικούς. Τέλος, παρατηρείται διεξαγωγή εμβολιασμών και λειτουργία οδοντιατρικών κλινικών με δωρεάν παροχές.

Εξαγωγές τουρκικού οπλισμού και μέσων, είτε υπό μορφή δωρεάς και βοήθειας είτε με οικονομικά ανταλλάγματα, με στόχο τη δημιουργία σχέσεων εξάρτησης.

## **ΣΚΟΠΟΣ**

Σκοπός της παρούσας διατριβής είναι η παρουσίαση της εμπλοκής της Τουρκίας και ειδικότερα των τουρκικών ΕΔ στις σχετικά πρόσφατες συγκρούσεις

στη Συρία, Λιβύη και Νότιο Καύκασο εξάγοντας επωφελή συμπεράσματα για την μελλοντική πορεία των ελληνικών ΕΔ.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΣΥΡΙΑ

### Ο ΣΥΡΙΑΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ

#### Η Κοινωνική Δομή Στη Συρία

Η Συρία, είναι μια μουσουλμανική (σουνιτική ως επί το πλείστον<sup>2</sup>) (www.cia.gov 2021) αραβική χώρα στην πλειοψηφία της, που όμως περιλαμβάνει και σημαντικούς πληθυσμούς μειονοτήτων με διαφορές στη γλώσσα, στη θρησκεία και στην εθνοτική καταγωγή (S.Sorenson 2016, 21-22). Πριν από τον εμφύλιο πόλεμο, καμία περιφέρεια δεν ήταν πλήρως ομογενής, καθώς σημαντικοί πληθυσμοί μειονοτήτων συμβίωναν με Σουνίτες σε όλη την έκταση της χώρας. Πλην όμως, οι Κούρδοι και οι Αλαουίτες (S.Sorenson 2016, 23) βρίσκονταν συγκεντρωμένοι στα βορειανατολικά και βορειοδυτικά της χώρας αντίστοιχα, ενώ σημαντικοί πληθυσμοί εξ' αυτών ήταν διασκορπισμένοι σε ολόκληρη την επικράτεια.

Μέχρι και τα μέσα του 19ου αιώνα, η Συρία διετέλεσε υπό οθωμανική κατοχή για περίπου 400 χρόνια<sup>3</sup> και η διαμόρφωση της σύγχρονης Συρίας, άρχισε την ύστερη οθωμανική περίοδο. Τότε, μία σειρά μεταρρυθμίσεων που έλαβαν χώρα από το 1839 έως το 1876, δημιούργησαν και ενδυνάμωσαν μια τάξη ιδιοκτητών γης και εμπόρων που αργότερα, στα τέλη του αιώνα, θα σχημάτιζαν την πολιτική ελίτ της συριακής κοινωνίας (Abboud 2018, 27).

Η συμμετοχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με το μέρος της Γερμανίας, προκάλεσε καταστροφικές συνέπειες στη συριακή οικονομία, ενώ η μετέπειτα επιβολή της Γαλλικής Εντολής (French Mandate), αποτέλεσε σοβαρό πλήγμα στις προσδοκίες για ανεξαρτησία των Αράβων εθνικιστών.

Μετά την ανεξαρτησία, ακολούθησε μια εποχή έντονων πολιτικών αναταραχών με τρία πραξικοπήματα, που σε συνδυασμό με τις πολιτικές που

---

<sup>2</sup> Οι Σουνίτες μουσουλμάνοι αποτελούν το 74% του πληθυσμού, οι Αλαουίτες, Ισμαηλίτες και άλλες σιίτικές σχέτες το 13%, οι Χριστιανοί το 10% και οι Δρούζοι το υπόλοιπο 3%. Οι Άραβες αποτελούν το 90,3% και οι Κούρδοι, Αρμένιοι και λοιποί το 9,7% (www.cia.gov 2021).

<sup>3</sup> Εκείνη την περίοδο οι σουνίτες, λόγω της υποστήριξής τους από τους Οθωμανούς ηγέτες, περιοδικά ασκούσαν διωγμούς στους υπόλοιπους μη σουνιτικούς πληθυσμούς, οδηγώντας στη συγκέντρωσή τους σε απομακρυσμένες περιοχές (C. Phillips 2016, 27-28).

ακολουθήθηκαν, είχαν ως αποτελέσματα τη διείσδυση του πολιτικού κομματισμού στο στράτευμα, την αφύπνιση της εργατικής τάξης, τη διεύρυνση της αγροτικής τάξης, αλλά και τη ραγδαία αύξηση της δημοτικότητας ριζοσπαστικών δυνάμεων, όπως το κόμμα Μπαάθ (Βλάχος 2019, 17-18).

Το 1958, εν μέσω του αυξανόμενου πολιτικού χάους εκείνης της περιόδου, το κόμμα Μπαάθ<sup>4</sup>, σύναψε μια πολιτική ένωση με την Αίγυπτο, αποτέλεσμα της οποίας ήταν η Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία (United Arab Republic – UAR). Εκείνη την περίοδο, η οποία διήρκεσε μέχρι το 1961<sup>5</sup>, η συντηρητική ανώτερη τάξη, παλαιά ελίτ, υπέστη βαριά πλήγματα, ενώ νέοι διανοούμενοι απορροφήθηκαν στην κρατική διοίκηση, στο αναπτυσσόμενο εκπαιδευτικό σύστημα και νέοι αξιωματικοί προωθήθηκαν σε ανώτερες θέσεις.

Στις 8 Μαρτίου 1963, ένα νέο στρατιωτικό πραξικόπημα, αυτή τη φορά από ένα συνασπισμό Μπααθικών αξιωματικών οπαδών του Νάσερ και ανεξάρτητων συνδικαλιστών, θα ανατρέψουν το καθεστώς των σχισματικών, οι οποίοι ανέλαβαν μετά από το πραξικόπημα του 1961 (Dam 2011, 31-32). Οι στρατιωτικοί ηγέτες του Μπαάθ, άρχισαν έναν αγώνα για την εξουσία, κατά τον οποίο ένας μετά τον άλλον εξαλείφονταν ή απομακρύνονταν, μέχρι που ο Αλαουΐτης στρατηγός Χαφέζ αλ-Άσαντ κυριάρχησε με το πραξικόπημα του στις 16 Νοεμβρίου 1970. Ο Άσαντ, παρέμεινε ηγέτης της Συρίας, για τα επόμενα 30 χρόνια (Dam 2017, 51-52).

Αναλαμβάνοντας την ηγεσία, ο Αλαουΐτης στρατηγός, συνένωσε το στρατό, που ήταν η κύρια πηγή πολιτικής αστάθειας, βασισμένος σε μεγάλο βαθμό σε αξιωματικούς της δικής του φατρίας, που τοποθέτησε σε στρατηγικής σημασίας θέσεις. Αναδιάρθρωσε τις δυνάμεις ασφαλείας, τοποθετώντας σε ευαίσθητες θέσεις συγγενείς και Αλαουΐτες, και δημιούργησε ένα πολύπλοκο σύστημα υπηρεσιών/πληροφοριών για την επιτήρηση του πληθυσμού της χώρας γενικότερα<sup>6</sup>,

---

<sup>4</sup> Το Μπαάθ, δεν είχε ακόμη κερδίσει αρκετά ισχυρή λαϊκή υποστήριξη και το γεγονός αυτό το ανάγκασε να συνεργασθεί με τους κομμουνιστές.

<sup>5</sup> Στις 28 Σεπτεμβρίου 1961, Σύροι αξιωματικοί οργάνωσαν ένα ακόμη πραξικόπημα με αίτημα τις μεταρρυθμίσεις που αυτοί θεωρούσαν ότι απαιτούνταν, αλλά όταν ο Νάσερ αρνήθηκε, έβαλαν τέλος στην ΗΑΔ.

<sup>6</sup> Τόσο η αστυνομία, όσο και οι υπηρεσίες ασφαλείας, μπορούσαν να συλλάβουν και να κρατήσουν τον οποιονδήποτε, για όσο διάστημα θεωρούσαν ότι απαιτείται, ακόμη και να τον θανατώσουν.

προκειμένου να προληφθεί οποιαδήποτε προσπάθεια δολοπλοκίας. Εξασφάλισε δε, ότι τόσο οι στρατιωτικές υπηρεσίες όσο και οι υπηρεσίες πληροφοριών, να επανδρώνονταν με πιστούς, μέλη της Αλαουϊτικής σχέτας, τους προστάτες του καθεστώτος και τους κατόχους της πραγματικής ισχύος (C. Phillips 2016, 28-29).

Ένα νέο κίνημα όμως, άρχισε να αναδύεται από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, το οποίο αντιμετώπιζε τον κοσμικό χαρακτήρα του Μπαάθ, ως προκλητικό. Το κίνημα των Αδελφών Μουσουλμάνων, όπως ονομαζόταν, αποτέλεσε την ισχυρότερη αντιπολιτευόμενη παράταξη εκείνη την περίοδο, το οποίο από το 1976, άρχισαν να δολοφονούν εξέχοντες Αλαουΐτες και να οργανώνουν βομβιστικές επιθέσεις εναντίον κυβερνητικών στόχων, υψώνοντας τη σημαία του jihand (τζιχάντ). Όμως, η μαζική και βίαιη<sup>7</sup> καταστολή των αναταραχών που διαδέχθηκαν η μια την άλλη, είχε σπείρει τους σπόρους της μελλοντικής σύγκρουσης και εκδίκησης, που θα έρχονταν στο προσκήνιο 30 χρόνια αργότερα (Dam 2017, 59).

Όταν στις 10 Ιουνίου 2000, ο Χαφέζ αλ-Άσαντ πέθανε από καρδιακή προσβολή (69 ετών), τον διαδέχθηκε τελικά<sup>8</sup>, ο δευτερότοκος υιός του Bashar al-Asad (Μπασάρ αλ-Άσαντ), που εκείνη την περίοδο σπούδαζε οφθαλμίατρος στο Λονδίνο.

Από την ανάληψη της εξουσίας του ο Μπασάρ αρχικά, επέλεξε διαφορετική οδό απ' αυτή του πατέρα του, προχωρώντας σε αλλαγές στην αυταρχική δομή που παρέλαβε<sup>9</sup>. Τοποθέτησε συγγενείς της οικογένειας σε σημαντικές θέσεις ασφάλειας, ενώ φίλοι και συνεργάτες ορίστηκαν υπουργοί, διοικητές περιφερειακών διοικήσεων και πρέσβεις (Hokayem 2013, 21).

Όμως, οι πολιτικές του Άσαντ, αλλά και η κυβερνητική κακοδιαχείριση τόσο της οικονομίας όσο και του κοινωνικού ιστού, είχαν ως αποτέλεσμα τη φθορά της χώρας και την ενίσχυση των ανισοτήτων, υπονομεύοντας βασικούς πυλώνες τους συστήματος που ο Μπασάρ κληρονόμησε από τον πατέρα του. Ο Άσαντ, παρά τις

---

<sup>7</sup> Η αντίδραση του καθεστώτος το Φεβρουάριο του 1982 στην πόλη Hama, ήταν πιο βίαιη από ποτέ, σκοτώνοντας περίπου 20000 κάτοικους της πόλης και κατεδαφίζοντας πάρα πολλά τζαμιά.

<sup>8</sup> Αρχικά, προετοίμαζε να τον διαδεχτεί στο αξίωμα ο πρωτότοκος του γιος Bassel al-Asad (Μπασσέλ αλ-Άσαντ), όμως αυτός έχασε τη ζωή του το 1994, σε ένα αυτοκινητιστικό ατύχημα.

<sup>9</sup> Οι Αλαουΐτες, συνέχισαν όμως να έχουν την κυριαρχία στις υπηρεσίες εσωτερικής ασφάλειας και στις διοικητικές θέσεις των Ενόπλων Δυνάμεων.



αρχικές εξαγγελίες απέτυχε να αναπτύξει νέα εργαλεία για την ανακούφιση της οικονομίας, την αναδιάρθρωση της κοινωνίας και τη βελτίωση του πολιτικού διαλόγου (Abboud 2018, 41).

## **Η Εξέλιξη Του Εμφύλιου Πολέμου**

Από το 2010 ο αραβικός κόσμος εισήλθε σε μια νέα φάση που είναι ευρέως γνωστή, ως «Αραβική Άνοιξη». Εξεγέρσεις, μεγάλες ή μικρές, εμφανίσθηκαν σχεδόν σε κάθε αραβική χώρα, οι οποίες δημιούργησαν την ελπίδα στους Σύριους, που αντιμετώπιζαν τα ίδια προβλήματα με τους υπόλοιπους λαούς, ότι η κατάσταση θα μπορούσε να βελτιωθεί. Ο κοινωνικός ιστός όμως της χώρας τους ήταν εντελώς διαφορετικός από αυτούς των άλλων κρατών (www.csis.org 2012).

Αρχικά, τα γεγονότα στη Συρία φάνηκαν να επιβεβαιώνουν την πρόβλεψη του Άσαντ, ότι η χώρα θα παρέμενε σταθερή και παρά τα καλέσματα των κοινωνικών δικτύων, για την οργάνωση διαμαρτυριών, οι Σύριοι δεν φαίνονταν διατεθειμένοι για ανάλογες κινητοποιήσεις<sup>10</sup>. Σποραδικές διαδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν στη Δαμασκό τον Ιανουάριο του 2011, δεν έτυχαν ευρείας αποδοχής και διαλύθηκαν γρήγορα από τις δυνάμεις ασφαλείας (Gelvin 2012, 118-119).

Ο Μάρτιος και ο Απρίλιος 2011, όμως ήταν κρίσιμοι μήνες στην εξέλιξη της κατάστασης, καθώς οι εξεγέρσεις μεγάλωναν. Η αδυναμία του καθεστώτος να καταπνίξει τις διαμαρτυρίες, οδήγησε σε ακόμη μεγαλύτερη καταστολή, με τον αριθμό των θανάτων να αυξάνεται, ενώ στις 28 Απριλίου, η Συριακή Μουσουλμανική Αδελφότητα, έδωσε την επίσημη στήριξή της στην εξέγερση, με μια δήλωση που στάλθηκε στο Reuters<sup>11</sup> (Lister 2015, 55).

Μέχρι τον Ιούνιο του 2011, η βία στη Συρία κλιμακώθηκε, με το καθεστώς να εμπλέκει σε κάθε ευκαιρία μεγαλύτερες και καλύτερα εξοπλισμένες δυνάμεις, ενώ μέχρι τον Αύγουστο του 2011, είχαν δημιουργηθεί αρκετές ισλαμιστικές ομάδες

---

<sup>10</sup> Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι στις αρχές Φεβρουαρίου, το τηλεοπτικό κανάλι Al-Jazeera, περιέγραψε τη Συρία ως «το βασίλειο της σιωπής».

<sup>11</sup> Στις 30 Μαρτίου 2011, ο Άσαντ δήλωνε ότι αυτή έχει πέσει θύμα συνομοσίας κατευθυνόμενης από το εξωτερικό, ενώ δεσμεύτηκε για μεταρρυθμίσεις, με κυριότερη την χορήγηση συριακής ιθαγένειας σε περίπου 200.000 Κούρδοι στα βορειοανατολικά, που είχαν καταστεί απάτριδες από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 (Abboud 2018, 58-59).

ανταρτών<sup>12</sup>, στη Δαμασκό και στη βόρεια Συρία. Αποκορύφωμα, στις 29 Ιουλίου 2011 στην πόλη Al-Rastan, οι Σύροι λιποτάκτες του τακτικού στρατού, δημιούργησαν ένα στρατιωτικό συμβούλιο, ενώ στις αρχές Σεπτεμβρίου, το συμβούλιο συγχωνεύθηκε με άλλες ομάδες εξεγερμένων, με αποτέλεσμα τη δημιουργία του Ελεύθερου Συριακού Στρατού (Free Syrian Army – FSA) (Abboud 2018, 80-81).

Αναμφισβήτητα, η αντίδραση της κυβέρνησης ήταν ο πρωταρχικός παράγοντας στην κλιμάκωση της βίας, που μετέτρεψε την εξέγερση, σε εμφύλιο πόλεμο στη Συρία. Ωστόσο, σε αυτό βοήθησε και η δράση εξωτερικών παραγόντων, τους οποίους η κατάσταση εξυπηρετούσε, όπως η Τουρκία, το Κατάρ και η Σαουδική Αραβία, οι οποίοι είχαν αρχίσει να υποστηρίζουν την ένοπλη εξέγερση και την εξωτερική επέμβαση, ως τα μόνα μέσα για την ανατροπή του καθεστώτος.

Η διεθνής κοινή γνώμη, πίεζε για την έκδοση ψηφίσματος με σκοπό την εκτόνωση της έντασης<sup>13</sup>, όμως το Συμβούλιο Ασφαλείας, κυρίως λόγω αντίδρασης της Ρωσίας, αρκέστηκε σε μια ανακοίνωση στις 3 Αυγούστου 2011 (Abboud 2018, 106-108).

Μετά την αποτυχία των αρχικών διαπραγματεύσεων, οι δυνάμεις των επαναστατών άρχισαν να υποστηρίζονται σε μεγάλο βαθμό από τις ΗΠΑ, την Τουρκία, τη Σαουδική Αραβία, το Κατάρ, τη Γαλλία και τη Μ. Βρετανία, ενώ το καθεστώς στηρίζονταν από τη Ρωσία<sup>14</sup> και το Ιράν<sup>15</sup> (Dam 2017, 91).

---

<sup>12</sup> Οι περισσότεροι ήταν Σουνίτες στρατιώτες και αξιωματικοί του συριακού στρατού, που άρχισαν να λιποτακτούν και να στρέφονται προς τους Αλαουίτες και άτομα άλλων μειονοτήτων που συνεργάζονταν με το καθεστώς.

<sup>13</sup> Αρχικά, οι ΗΠΑ αντέδρασαν με προσοχή στις πρώτες διαδηλώσεις στη Συρία, ενώ στις 29 Απριλίου επέβαλαν στο καθεστώς στοχευμένες οικονομικές κυρώσεις, για να ακολουθήσει η ΕΕ στις 9 Μαΐου, χωρίς όμως να έχουν κανένα αποτέλεσμα.

<sup>14</sup> Η Μόσχα, παρείχε οικονομική βοήθεια και απέστειλε οπλισμό στη Συρία εκσυγχρονίζοντας παράλληλα το ήδη υπάρχον συριακό οπλοστάσιο (Baczko, Dogronsoro και Quesnay 2017, 164).

<sup>15</sup> Το Ιράν, τροφοδότησε με ελαφρύ, βαρύ οπλισμό και πυρομαχικά, ακόμη και επιθετικά ελικόπτερα. Εξόπλισε τις παραστρατιωτικές ομάδες του καθεστώτος, ενώ παράλληλα παρείχε σημαντική οικονομική βοήθεια (Baczko, Dogronsoro και Quesnay 2017, 164).

Ενώ οι διπλωματικές προσπάθειες αποτύγχαναν<sup>16</sup> (C. Phillips 2016, 116) η μία μετά την άλλη και ολοένα και περισσότερες ομάδες ανταρτών εμφανίζονταν υποστηριζόμενες από την Τουρκία και τις χώρες του Κόλπου, η παρουσία του ISI (αργότερα ISIS), από τον Απρίλιο του 2013, αποτέλεσε μια δυναμική που θα άλλαζε τελείως το τοπίο της ένοπλης σύρραξης (Μπόση 2014, 171).

Μέχρι το τέλος του 2015, η χώρα χωρίστηκε σε τέσσερις μεγάλες, αναγνωρίσιμες περιοχές που κυριαρχούνταν στρατιωτικά και πολιτικά από διαφορετικές ομάδες. Περιοχές που ελέγχονταν από το καθεστώς (μεταξύ της Δαμασκού και των παράκτιων περιοχών), από τους Κούρδους στη βορειοανατολική Συρία κοντά στα σύνορα Τουρκίας-Συρίας και Συρίας-Ιράκ, από το ISIS στην ανατολική Συρία και τις νότιες και βορειοδυτικές περιοχές ελεγχόμενες από διάφορες επαναστατικές φατρίες (Abboud 2018, 120).

## **ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΡΙΑΣ**

### **Οι Διαχρονικές Σχέσεις Της Τουρκίας Με Τη Συρία**

Οι σχέσεις των δύο χωρών άρχισαν να επιδεινώνονται από το 1938, όταν η Κοινωνία των Εθνών επέτρεψε στην Τουρκία να προσαρτήσει την επαρχία Hatay, αποσπώντας την από τη Συρία, η οποία τότε βρισκόταν υπό τη Γαλλική κυριαρχία. Η διαμάχη για την περιοχή αποτέλεσε σημείο τριβής για τις δύο χώρες, οι οποίες κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, βρέθηκαν σε αντίπαλα ιδεολογικά στρατόπεδα, καθόσον η Τουρκία ενεργούσε ως η ανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ, ενώ η Συρία ήταν ο στενότερος αραβικός σύμμαχος της ΕΣΣΔ. Σημείο τριβής υπήρξε και η διαμάχη γύρω από τον έλεγχο των υδάτων του ποταμού Ευφράτη, που κορυφώθηκε στη δεκαετία του 1980, όταν η Τουρκία ξεκίνησε το έργο της Νοτιοανατολικής Ανατολίας, που περιλάμβανε ένα εκτεταμένο δίκτυο φραγμάτων, υδροηλεκτρικών σταθμών και αρδευτικών συστημάτων για τη ρύθμιση των ροών, με αρνητικές όμως επιπτώσεις στην οικονομία της Συρίας (L.Phillips 2015, 43). Το αγκάθι όμως στις σχέσεις των δύο κρατών, ήταν η υποστήριξη της Συρίας στο ΡΚΚ (Hinnebusch 2016, 39-40).

---

<sup>16</sup> Χαρακτηριστικότερη όλων ήταν η αποτυχία εφαρμογής μιας συμφωνίας για κατάπαυση του πυρός μεταξύ του καθεστώτος και των ανταρτών τον Απρίλιο του 2012. Παρά την ανάπτυξη 300 περίπου παρατηρητών, η συμφωνία κατέρρευσε μέσα σε δύο εβδομάδες.

Η Συρία αποτελούσε τον κεντρικό κόμβο της επιθετικής στρατηγικής του ΡΚΚ, από όπου συντονίζονταν οι επιχειρήσεις του. Ο Χαφέζ αλ-Άσαντ παρείχε από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 ασφαλές καταφύγιο στην οργάνωση, ενώ φιλοξενούσε και τον ηγέτη της Αμπντουλάχ Οτσαλάν (Cagartay 2017, 123). Επιπλέον, περίπου το ένα τρίτο των μαχητών του ΡΚΚ ήταν στην πραγματικότητα Κούρδοι από τη Συρία (D. L. Phillips 2017, 77).

Το 1998 όμως, η Τουρκία και η Συρία βρέθηκαν στα πρόθυρα ένοπλης σύγκρουσης. Οι συνεχιζόμενες διεκδικήσεις της Συρίας για τη Hatay, καθώς και εντεινόμενες διαμάχες για τον ποταμό Ευφράτη ([www.bankingnews.gr](http://www.bankingnews.gr), 2019) είχαν παγώσει τις διπλωματικές σχέσεις για περίπου δύο χρόνια<sup>17</sup>. Η κατάσταση επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο, μετά από μια εντατικοποίηση των επιθέσεων του ΡΚΚ, που έφερε την Τουρκία να συγκεντρώνει στρατεύματα στα σύνορα μεταξύ των δύο χωρών, με την απειλή ότι, εάν η Συρία δεν έδιωχνε τον ηγέτη του ΡΚΚ θα εκτελείτο εισβολή για να καταστρέψει τα στρατόπεδα εκπαίδευσης. Η ένταση μεταξύ των 2 χωρών υποχώρησε τον Οκτώβριο του ίδιου έτους, όταν ο Άσαντ τερμάτισε την υποστήριξη του προς τον Οτσαλάν, αναγκάζοντας τον έτσι να εγκαταλείψει τη Συρία.

Στις 20 Οκτωβρίου 1998, οι δύο χώρες υπέγραψαν το Σύμφωνο των Αδάνων, με το οποίο η Συρία αναγνώριζε το ΡΚΚ ως τρομοκρατική οργάνωση και υποχρεούνταν να καταστρέψει όλες τις βάσεις της οργάνωσης. Μέλη της οργάνωσης με τουρκική υπηκοότητα που κατοικούσαν στη Συρία, συγκεντρώθηκαν και απελάθηκαν, ενώ οι συμπαθούντες το ΡΚΚ αποκλείστηκαν από τη διεκδίκηση αξιωμάτων στις τοπικές και εθνικές εκλογές (D. L. Phillips 2017, 78).

Όταν ο Ερντογάν ανέλαβε την εξουσία το 2002, οι σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Συρίας είχαν βελτιωθεί σε σημαντικό βαθμό. Παρ' όλα αυτά, η Τουρκία ξεκίνησε μια πρωτοβουλία για περαιτέρω προσέγγιση των δύο χωρών, μέσω διμερών επισκέψεων στις οποίες φρόντιζε να προσδίδει μεγάλη δημοσιότητα. Ο Ερντογάν επέλεξε μια πολιτική με στόχο την προώθηση των οικονομικών σχέσεων (D. L.

---

<sup>17</sup> Ένα από τα σοβαρά περιστατικά συνέβη τον Ιούνιο του 1990, όταν ο τότε Τούρκος πρόεδρος Τουργκούτ Οζάλ, αποφάσισε να σταματήσει την υδροδότηση της Συρίας και να αντιστρέψει τα νερά του ποταμού, για την πλήρωση του φράγματος Ατατούρκ.

Phillips 2017, 79), ενώ παράλληλα επεδίωξε και την ενίσχυση των προσωπικών δεσμών του με τον Άσαντ.

Έτσι, μέσα σε αυτό το πλαίσιο επαφών, οι δύο χώρες υπέγραψαν συμφωνίες συνεργασίας, όπως τη Συμφωνία για την Αποφυγή Διπλής Φορολογίας, τη Συμφωνία Αμοιβαίας Προώθησης και Προστασίας Επενδύσεων και συμφωνίες στον ενεργειακό τομέα (Cagartay 2017, 123-124). Αργότερα, θα υπογραφεί και μια συμφωνία για την απαλλαγή από την υποχρέωση θεώρησης βίζας εκατέρωθεν, η οποία όμως, τουλάχιστον κατά τα πρώτα στάδια του συριακού εμφυλίου, θα έχει σοβαρό αντίκτυπο στην Τουρκία.

Οι δύο χώρες όμως είχαν και κοινές ανησυχίες ασφαλείας. Και οι δύο διέθεταν μεγάλο κουρδικό πληθυσμό και κατ' επέκταση ήταν πρόθυμες να καταπνίξουν κάθε πιθανότητα κουρδικής πολιτικής ενδυνάμωσης. Η υιοθέτηση μιας τέτοιας πολιτικής στάσης σε ένα ζήτημα που πριν λίγα χρόνια ήταν το βασικότερο σημείο τριβής μεταξύ των δύο χωρών, παρότρυνε τον Ερντογάν να επιδιώξει βαθύτερους δεσμούς με το καθεστώς στη Δαμασκό (Stein 2014, 24).

Μετά από χρόνια σταθερής αλληλεπίδρασης, ο Ερντογάν και ο Άσαντ ανέπτυξαν μια στενή προσωπική σχέση. Ο Άσαντ χαρακτήριζε την Τουρκία ως τον καλύτερο φίλο της Συρίας, ενώ και από την άλλη πλευρά, ο Ερντογάν αναφερόταν στους Σύρους ως αδέρφια (D. L. Phillips 2017, 79-80). Οι στενές σχέσεις με τη Συρία, ήταν αποφασιστικής σημασίας για την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας και την επιδιωκόμενη αύξηση της τουρκικής επιρροής σε μια περιοχή που, όπως θεωρούσε, ανήκε στη φυσική ενδοχώρα της (Stein 2014, 80).

## **ΕΜΠΛΟΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ**

### **Η Αμφιταλαντευόμενη Στάση της Τουρκίας**

Έως την έναρξη των αντικαθεστωτικών διαδηλώσεων, η Συρία αποτελούσε για την Τουρκία μια χώρα πρότυπο φιλίας και συνεργασίας, αποτέλεσμα της κατά κοινή ομολογία επιτυχούς εφαρμογής του δόγματος Νταβούτογλου (Βλάχος 2019, 86). Όταν οι εξεγέρσεις της Αραβικής Άνοιξης επεκτάθηκαν και στη Συρία, η Τουρκία είχε σαν προτεραιότητα τη διατήρηση ενιαίου συριακού κράτους, ώστε να

αποφευχθεί η εμφάνιση μιας κουρδικής αυτόνομης ζώνης κατά μήκος των τουρκό - συριακών συνόρων (Stein 2014, 83).

Όμως, μετά τη δήλωση του προέδρου των ΗΠΑ, στις 18 Αυγούστου 2011, για την αναγκαιότητα αποχώρησης του Άσαντ, η Άγκυρα άρχισε πλέον σαφώς να υποστηρίζει τους επαναστάτες, παρέχοντας καταλύματα για τις αντιπολιτευτικές ομάδες σε μέρη κοντά στα σύνορα με τη Συρία (Baczko, Dorronsoro και Quesnay, 2017, 148). Στις 23 Σεπτεμβρίου 2011, επέβαλε εμπάργκο όπλων στη Συρία, ενώ στις 30 Νοεμβρίου ανέστειλε όλες τις σχέσεις με την κεντρική τράπεζα της χώρας και πάγωσε τα περιουσιακά στοιχεία της συριακής κυβέρνησης<sup>18</sup> (C. Phillips 2016, 103-104).

Πέραν αυτών, επέλεξε την οικονομική και υλικοτεχνική υποστήριξη του FSA<sup>19</sup>, καθώς επίσης και τη συγκρότηση ενός αντιπολιτευτικού σώματος (Βλάχος, 2019, 90-94). Έτσι λοιπόν, η τουρκική κυβέρνηση, με τη βοήθεια της αντιπολίτευσης<sup>20</sup> (Abboud 2018, 81-82), δημιούργησε ένα διασυνοριακό κανάλι για την υποστήριξη ακραίων ισλαμιστικών ομάδων που με αυτό επεδίωκε την πτώση του καθεστώτος<sup>21</sup>.

Το Νοέμβριο του 2011, με την υποστήριξη τόσο της Γαλλίας όσο και της Σαουδικής Αραβίας, η Άγκυρα άρχισε ξεκάθαρα να υποστηρίζει τη διεθνή παρέμβαση στη Συρία, με την πρόταση δημιουργίας μιας ζώνης ασφαλείας κατά μήκος των νοτίων συνόρων της, η οποία θα προστατευόταν από μια «No Flight Zone»<sup>22</sup> (Stein 2014, 86-87).

---

<sup>18</sup> Παρά το γεγονός ότι η Τουρκία συνέχισε να ασκεί πιέσεις στο συριακό καθεστώς, οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών είχαν κλονισθεί.

<sup>19</sup> Η Άγκυρα άρχισε να παρέχει εκπαίδευση και να εξοπλίζει τον FSA, ενώ συνεργαζόμενη με το Κατάρ και τη Σαουδική Αραβία, στα μέσα του 2012, θα αναπτύξει ένα κέντρο επιχειρήσεων στο Ιντσιρλίκ, για το συντονισμό της ένοπλης αντίστασης.

<sup>20</sup> Η οποία ήλεγχε μεγάλες περιοχές της βόρειας Συρίας, μεταξύ αυτών και σημαντικές συνοριακές διελεύσεις. Από τα σημεία αυτά, παρέχονταν μέσω της Τουρκίας σχεδόν όλη η υποστήριξη των αντάρτικων ομάδων.

<sup>21</sup> Ολόκληρη η τουρκική επικράτεια, είχε γίνει διαμετακομιστικός κόμβος για τους τζιχαντιστές που επιχειρούσαν στη βόρεια Συρία (Lister 2015, 141-142).

<sup>22</sup> Την ίδια εποχή όμως, άρχισε να ανησυχεί για τις επιτυχίες που σημείωνε το κουρδικό PYD στη βορειοανατολική Συρία (L.Phillips 2015, 117).

Δεν άργησε όμως η κατάσταση να περιπλεχτεί, με πρώτο περιστατικό την κατάρριψη από τη συριακή αεράμυνα ενός τουρκικού Α/Φ RF-4E<sup>23</sup> (Ιούνιος 2012) πάνω από την πόλη Λατάκια και τους εκατέρωθεν σφοδρούς βομβαρδισμούς και από τις δύο πλευρές, με απώλειες άμαχο πληθυσμό<sup>24</sup>. Μετά την έξαρση των συγκεκριμένων επεισοδίων, η Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση, εξουσιοδοτούσε τον Ερντογάν να χρησιμοποιήσει τις ΕΔ της χώρας στο εξωτερικό, εφόσον απαιτούνταν (L.Phillips 2015, 92).

Η Τουρκία όμως, είχε αρχίσει να αντιμετωπίζει άλλο ένα εξίσου σοβαρό πρόβλημα, αποτέλεσμα της κλιμάκωσης των ενόπλων συγκρούσεων στο εσωτερικό της γειτονικής της χώρας. Μέχρι τον Ιανουάριο του 2013, περισσότεροι από 60.000 άνθρωποι είχαν χάσει τη ζωή τους<sup>25</sup>, ενώ περισσότεροι από 2.000.000 είχαν εκτοπισθεί από τον εμφύλιο πόλεμο της Συρίας (D. L. Phillips, 2017, 81-82) και αρκετοί ζούσαν σε προσφυγικούς καταυλισμούς στη νότια Τουρκία. Επίσης, λόγω της συμφωνίας που είχε συνομολογηθεί με τον Άσαντ στις αρχές της δεκαετίας του 2000, εκατοντάδες χιλιάδες πρόσφυγες με συριακά διαβατήρια, διέσχισαν τα σύνορα εγκαθιστάμενοι είτε σε προσφυγικούς καταυλισμούς, είτε οπουδήποτε αλλού στη χώρα (Baczko, Dorronsoro και Quesnay 2017, 172).

Τα πιο πάνω όμως, δεν ήταν τα μοναδικά θέματα που αντιμετώπιζε η Άγκυρα, καθώς μετά το καλοκαίρι του 2014 και αφού οι Κούρδοι ανακοίνωσαν την ίδρυση των καντονιών της Rojava, το PKK και το θυγατρικό του PYD αποτελούσε γι' αυτή, τη μεγαλύτερη περιφερειακή απειλή (C. Phillips 2016, 226).

Εν μέσω πιέσεων από τη διεθνή κοινότητα για τη στάση της στον αγώνα κατά του ISIS, η τουρκική επικράτεια έγινε στόχος τρομοκρατικών επιθέσεων. Αποτέλεσμα αυτών, ήταν η διάθεση εκ μέρους της Τουρκίας του Ιντσιρλίκ για την εκτέλεση αεροπορικών επιδρομών κατά των τζιχαντιστών<sup>26</sup> (Lister 2015, 327-328)

---

<sup>23</sup> Η Τουρκία τότε, ζήτησε τη σύγκλιση του Βορειοατλαντικού Συμβουλίου επικαλούμενη το Άρθρο 5, με το NATO να απορρίπτει το αίτημα.

<sup>24</sup> Τον Οκτώβριο 2012, η Συρία βομβάρδισε την τουρκική συνοριακή πόλη Ατσάκαλε, σκοτώνοντας 5 αμάχους και τις τουρκικές δυνάμεις να ανταποδίδουν με μια σειρά σφοδρών πυρών πυροβολικού κατά των βόρειων συριακών πόλεων.

<sup>25</sup> Σύμφωνα με την Υπηρεσία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών.

<sup>26</sup> Το πιο σημαντικό ήταν η συμμετοχή της Άγκυρας στις αεροπορικές αποστολές, με τα τουρκικά αεροσκάφη να προσβάλουν κυρίως τις δυνάμεις του YPG, παρά του ISIS.

και η επαύξηση των μέτρων ασφάλειας στα σύνορα (D. L. Phillips 2017, 94-95). Στη διεθνή κοινότητα, η Τουρκία φαίνονταν πλέον ως ενεργός αντίπαλος του ISIS.

Καθώς το PYD κέρδιζε ολοένα και περισσότερες μάχες με τον ISIS και επέκτεινε τα ελεγχόμενα από τους Κούρδους εδάφη και με το καθεστώς, δια στόματος Άσαντ, να αντιμετωπίζει έλλειψη σε στρατιωτικό προσωπικό<sup>27</sup>, ο δρόμος φαίνονταν ανοιχτός για μια τουρκική επέμβαση στη Συρία (C. Phillips 2016, 234).

### **Επιχείρηση «Ασπίδα Του Ευφράτη»**

Η «Ασπίδα του Ευφράτη», ξεκίνησε στις 24 Αυγ 2016 και διήρκεσε 198 μέρες, επιφέροντας τουρκικό έλεγχο επί μίας περιοχής ίσης με 2015 τ.χλμ. Σκοπός της εν λόγω επιχείρησης ήταν η αποτροπή δημιουργίας ενιαίου κουρδικού διαδρόμου μεταξύ Τουρκίας και Συρίας, αντιμετωπίζοντας, τόσο τα εξτρεμιστικά στοιχεία του ISIS, όσο και τους Κούρδους (Μηνάγιας 2018, 206-208).

Η Διακλαδική Δύναμη Ειδικής Αποστολής, που συγκροτήθηκε, αποτελούνταν από περίπου 4000 τούρκους<sup>28</sup> και 8700 από τις δυνάμεις του FSA, που αποτελούνταν από αντικαθεστωτικούς, φίλα προσκείμενους προς την Τουρκία (Μηνάγιας 2018, 209-211).

Συνολικά, στην επιχείρηση «Ασπίδα του Ευφράτη» σκοτώθηκαν 69 τούρκοι στρατιώτες, ενώ οι τραυματίες ήταν 220 περίπου<sup>29</sup>. Ανάλογες φυσικά απώλειες, είχαν και τα τμήματα του FSA, οι οποίες εκτιμάται ότι κυμαίνονται στους 380 νεκρούς και 800 τραυματίες (Γιαβάσης 2020, 38). Ενώ, σύμφωνα με πληροφορίες οι οποίες υπάρχουν σε ανοιχτές πηγές, οι συνολικές απώλειες του τουρκικού στρατού ανέρχονται σε δέκα άρματα Leopard 2A4, ένα άρμα M60A3, τρία TOMΠ GZPT και τρία TOMA KOBRA<sup>30</sup> (www.bellingcat.com 2017).

---

<sup>27</sup> Αναγκαζόμενο μάλιστα να απόσυρθεί από περιοχές για να υπερασπίσει άλλες πιο σημαντικές.

<sup>28</sup> Επιπλέον, πλαισιωνόταν από απροσδιόριστο αριθμό ομάδων Ειδικών Επιχειρήσεων BordoBerelli, ομάδων βατραχανθρώπων και επιχειρησιακών μονάδων της MIT.

<sup>29</sup> Ο βασικότερος λόγος για το μικρό αριθμό νεκρών από μέρους των Τούρκων, αποτελεί το γεγονός ότι, η Τουρκία χρησιμοποίησε στο επιχειρησιακό της πλάνο κυρίως τον FSA, ιδιαίτερα εντός κατοικημένων περιοχών.

<sup>30</sup> Οι απώλειες αυτές σε συνδυασμό με τις ώρες πτήσης των αεροσκαφών και τα πυρομαχικά που χρησιμοποιήθηκαν συνιστούν ένα συνολικό κόστος της επιχείρησης που αγγίζει το 1 δισεκατομμύριο δολάρια.



Αξιοσημείωτο θεωρείται ότι, η Τουρκία με την επιχείρηση «Ασπίδα του Ευφράτη», έδειξε ότι έχει ενστερνιστεί το νέο δόγμα διακλαδικών ενεργειών συνδυασμένων όπλων στην πολυχωρική μάχη<sup>31</sup> (Tan 2016), καθώς εκτός από την δραστηριότητα της στον αέρα και στο έδαφος, διεξήγαγε επιχειρήσεις και στον κυβερνοχώρο<sup>32</sup> (Γιαβάσης 2020, 39).

### **Επιχείρηση «Κλάδος Ελαίας»**

Η επιθετική πολιτική και στάση της Τουρκίας απέναντι στη δημιουργία ανεξάρτητου τομέα των Κούρδων στη Συρία («καντόνια» της Rojava), δεν σταμάτησε όμως με την επιχείρηση «Ασπίδα του Ευφράτη». Αφορμή για να προχωρήσει στην επόμενη αιματηρή επιχείρηση, στάθηκε η ανακοίνωση που έγινε από το αμερικανικό Πεντάγωνο στις 13 Ιανουαρίου 2018, όταν οι ΗΠΑ ανακοίνωσαν ότι προχωρούν στη δημιουργία Δύναμης διασφάλισης των συνόρων (Border Security Force - BSF) με 30.000 άνδρες στο Αφρίν<sup>33</sup> (simerini.sigmalive.com 2018).

Σημειώνεται ότι, πριν από την έναρξη του εμφυλίου πολέμου στη Συρία, οι κάτοικοι του Αφρίν<sup>34</sup> ανέρχονταν στα 200.000 άτομα, ενώ μετά το πέρας της επιχείρησης «Ασπίδα του Ευφράτη», υπολογίζεται ότι στην περιοχή υπήρχαν σχεδόν 800.000 άμαχοι<sup>35</sup>. Το Αφρίν βρισκόταν ήδη υπό τον έλεγχο του PYD, ενώ η συγκεκριμένη περιοχή είχε ιδιαίτερη σπουδαιότητα, διότι παρείχε πέρασμα στους Κούρδους αντάρτες του PKK από και προς την Τουρκία.

Οι Τούρκοι στο Αφρίν, συγκρότησαν στρατιωτική δύναμη κατά τα οργανωτικά πρότυπα της επιχείρησης «Ασπίδα του Ευφράτη» και είχαν θέσει ως Επιθυμητή Τελική Κατάσταση (ETK) της επιχείρησης, την «εξουδετέρωση των τρομοκρατών του PKK του YPG και του ISIS στην περιοχή του Αφρίν στην ΒΔ Συρία, με σκοπό την παροχή ασφάλειας και σταθερότητας κατά μήκος των τουρκικών συνόρων,

---

<sup>31</sup> Ορίζεται ως η επιχείρηση που λαμβάνει χώρα σε όλους τους τομείς (ξηρά, αέρας, θάλασσα, κυβερνοχώρος και διάστημα) ταυτόχρονα, για να παρουσιαστούν στον εχθρό πολλαπλά διλήμματα με επιδίωξη οι κλάδοι να πολεμήσουν μαζί και αποτελεσματικά απέναντι σε σύνθετο αντίπαλο.

<sup>32</sup> Οι επιχειρήσεις αυτές ήταν κατά κύριο λόγο αμυντικές για την προστασία των δικτύων διοίκησης και ελέγχου από τον «συριακό ηλεκτρονικό στρατό».

<sup>33</sup> Η ίδρυση του, υπό την επίσημη μάλιστα αιγίδα των Η.Π.Α., το καθιστά κατά κάποιο τρόπο αναγνωρισμένο Σώμα.

<sup>34</sup> Το Αφρίν αποτελεί μία επαρχία της Συρίας με έκταση 2.000 τ.χλμ. στην οποία υπάρχουν σχεδόν 400 κατοικημένοι τόποι.

<sup>35</sup> Κυρίως λόγω των προσφυγικών ροών από τις περιοχές που είχαν καταλάβει τζιχαντιστές.

όπως επίσης και στην περιοχή του Αφρίν»<sup>36</sup> (Γιαβάσης 2020, 39-40). Επιπλέον με την επιχείρηση «Κλάδος Ελαίας», η Τουρκία επιχείρησε να παρουσιάσει στους διεθνείς δρώντες, ότι το YPG, αποτελεί σοβαρή τρομοκρατική απειλή κατά της ασφάλειάς της (www.dailysabah.com 2020).

Το πράσινο φως για να ξεκινήσει η επιχείρηση «Κλάδος Ελαίας», δόθηκε εν τέλει στην Άγκυρα<sup>37</sup>, μετά από μια σειρά συναντήσεων μεταξύ Τούρκων και Ρώσων στρατιωτικών και παρά τις απειλές οι οποίες εκδηλώθηκαν από την πλευρά των συριακών κυβερνητικών δυνάμεων για την κατάρριψη τουρκικών αεροπλάνων<sup>38</sup> (Gurgan 2019).

Η συγκεκριμένη επιχείρηση, που διήρκεσε από 20 Ιανουαρίου έως 18 Μαρτίου 2018<sup>39</sup>, δημιούργησε μία «αποκουρδοποιημένη» ζώνη ασφαλείας 35 χλμ από τα τουρκικά σύνορα, η οποία συνένωσε εδαφικά την επαρχία του Idlib με την περιοχή που καταλήφθηκε από την στρατιωτική επιχείρηση «Ασπίδα του Ευφράτη». Επιπρόσθετα, ανέδειξε την Τουρκία ως τον αδιαμφισβήτητο «προστάτη» των Αντικαθεστωτικών, ομογενοποιώντας τη στάση τους απέναντί της, ενώ εστάλη σαφές μήνυμα στους Κούρδους, ότι δεν θα γίνει ανεκτή η παρουσία τους δυτικά του Ευφράτη (Μηνάγιας 2018, 273-274).

Οι συνολικές απώλειες των Τούρκων στην επιχείρηση αυτή, ανέρχονταν στους 54 νεκρούς και 233 τραυματίες στρατιώτες<sup>40</sup>, ενώ η Άγκυρα ανέφερε την κατάληψη 230 χωριών και την εξουδετέρωση 3400 μαχητών του YPG.

### **Επιχείρηση «Πηγή Ειρήνης»**

Η συνεχιζόμενη παρουσία του SDF στα νότια σύνορα της Τουρκίας, συνέχισε να προκαλεί ανησυχία στην Άγκυρα, ακόμη και μετά τις δύο προηγούμενες στρατιωτικές επιχειρήσεις. Σύμφωνα με πληροφορίες, το SDF είχε

---

<sup>36</sup> Κυρίως λόγω των προσφυγικών ροών από τις περιοχές που είχαν καταλάβει τζιχαντιστές.

<sup>37</sup> Η Τουρκία χρησιμοποίησε τον εναέριο χώρο πάνω από το Αφρίν για εγγύς αεροπορική υποστήριξη (EAY) και βομβαρδισμό.

<sup>38</sup> Η έγκριση του Κρεμλίνου πριν από την έναρξη της επιχείρησης ήταν καθοριστική για την σύμπτυξη της Συριακής αεράμυνας

<sup>39</sup> Περιορίστηκε χρονικά από τη δυνατότητα που δόθηκε στους Κούρδους να διαφύγουν, προκειμένου να αποφευχθεί ένας αγώνας μέχρις εσχάτων.

<sup>40</sup> Σύμφωνα με το Τουρκικό Γενικό Επιτελείο.

πραγματοποιήσει αρκετές επιθέσεις εναντίον τουρκικών στρατευμάτων και ανταρτών του SNA που βρίσκονταν στη βορειοδυτική συνοικία του Afrin ([www.kurdistan24.net](http://www.kurdistan24.net) 2018). Ως απάντηση, η Τουρκία απείλησε αρκετές φορές να αναπτύξει το στρατό της για να επιτεθεί στο SDF, ωστόσο καθυστέρησε να υλοποιήσει ακόμη μία στρατιωτική επιχείρηση στη συγκεκριμένη περιοχή, κυρίως λόγω της παρουσίας στρατευμάτων των ΗΠΑ στη βορειοανατολική Συρία, τα οποία υποστήριζαν τον αγώνα του SDF κατά του ISIS<sup>41</sup> (Sami, [www.bic-rhr.com](http://www.bic-rhr.com) 2019).

Οι ΗΠΑ, παρόλες τις πιέσεις που δέχονταν από του Τούρκους, είχαν προσπαθήσει να αποτρέψουν ή να καθυστερήσουν μια τουρκική στρατιωτική επιχείρηση, με μία συμφωνία στις αρχές Αυγούστου 2019, η οποία προέβλεπε την απόσυρση του προσωπικού και του πυροβολικού του SDF, μακριά από τα τουρκικά σύνορα, δημιουργώντας έτσι μία ζώνη ασφαλείας ([www.reuters.com](http://www.reuters.com) 2019). Από την αρχή όμως, η συμφωνία έδειξε ότι δεν θα εφαρμοζόταν, καθώς τα δύο επηρεαζόμενα μέρη είχαν διαφωνία στο «βάθος» της ζώνης ασφαλείας που προτάθηκε.

Η αβεβαιότητα συνεχίστηκε, έως ότου ο Πρόεδρος Τραμπ, στις 07 Οκτωβρίου, μετά από τηλεφωνική επικοινωνία που είχε με τον Ερντογάν<sup>42</sup> (στις 06 Οκτωβρίου) ([www.cnn.gr](http://www.cnn.gr) 2019), ανακοίνωσε την απόσυρση των αμερικανικών στρατευμάτων (1000 στρατιώτες περίπου) από τη βόρεια και βορειοανατολική Συρία<sup>43</sup>. Μια απόφαση που συνεπαγόταν την απομάκρυνση της κύριας αποτρεπτικής δύναμης, μεταξύ της Τουρκίας και του SDF, η οποία με τη σειρά της πυροδότησε την επιχείρηση «Πηγή Ειρήνης» ([www.cnn.gr](http://www.cnn.gr) 2019).

Εντωμεταξύ, η Τουρκία είχε ήδη προτείνει<sup>44</sup> το σχέδιο της για μία ζώνη ασφαλείας, η οποία θα εκτεινόταν 32<sup>45</sup> χιλιόμετρα εσωτερικά της Συρίας και 480 χιλιόμετρα κατά

---

<sup>41</sup> Από τον Μάιο του 2017 ξεκίνησε η παράδοση όπλων στους YPG, που εκείνη την περίοδο επιχειρούσαν στη Raqqa, το προπύργιο του ISIS στη Συρία ([eleftherostypos.gr](http://eleftherostypos.gr) 201).

<sup>42</sup> Η Άγκυρα δεσμεύτηκε να συλλάβει τους τζιχαντιστές του ISIS, που θα συλληφθούν στην περιοχή ([www.iefimerida.gr](http://www.iefimerida.gr) 2019).

<sup>43</sup> Οι ΗΠΑ, τελικά διατήρησαν τις θέσεις στις επαρχίες Ντέιρ Έζορ και Χασακέ, πλησίον, των πετρελαιοπηγών της Ανατολικής Συρίας.

<sup>44</sup> Μια πρωτοβουλία που είχε προτείνει ο Πρόεδρος Ερντογάν κατά τη διάρκεια Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ ([www.ethnos.gr](http://www.ethnos.gr) 2019).

<sup>45</sup> Η εμμονή των Τούρκων για το βάθος των 32 χιλιομέτρων, αφορά στο βελιγνεκές των βαρέων όπλων των Κούρδων (Δ. Σ. Πλακούδας 2019).

μήκος των συριακών συνόρων, συμπεριλαμβάνοντας έτσι τις τρεις επαρχίες της Hassakah, Raqqa και Aleppo (www.enabbaladi.net 2019). Οι κάτοικοι της βορειοανατολικής Συρίας, εκτιμάται ότι το 2019 ήταν περίπου 2 εκατομμύρια άνθρωποι, με τους Κούρδους της Συρίας να αντιπροσωπεύουν την πλειοψηφία (www.cfr.org 2019). Αυτές οι περιοχές, πιστεύεται ότι προστατεύονταν από περίπου 40000 έως 60000 μαχητές του SDF, οι οποίοι όπως έχει προαναφερθεί, τύγχαναν της προστασίας των ΗΠΑ (arnews.com 2019).

Την 9 Οκτωβρίου 2019, ο Τούρκος πρόεδρος Ταγίπ Ερντογάν ανακοίνωσε μέσω μηνύματος στο twitter, την έναρξη μιας στρατιωτικής επιχείρησης με την ονομασία «Πηγή Ειρήνης», ανατολικά του ποταμού Ευφράτη, στην βορειοανατολική Συρία. Η επιχείρηση αυτή, διεξήχθη από τις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις σε συνεργασία με το Συριακό Εθνικό Στρατό (SNA), εναντίων του SDF, που όπως έχει προαναφερθεί, αποτελείται κυρίως από το YPG, το οποίο έχει χαρακτηριστεί από την Τουρκία, ως τρομοκρατική οργάνωση, λόγω των σχέσεων του με το PKK (foreignpolicy.com 2019).

Από την έναρξή της, η επιχείρηση αυτή είχε περιορισμένους στόχους και ως εκ τούτου, για την ολοκλήρωσή της χρησιμοποιήθηκε περιορισμένη στρατιωτική ισχύς, συνολικής δύναμης 6.000 ανδρών, ενώ από πλευράς SNA, εκτιμάται ότι συμμετείχαν περίπου 6.500 άνδρες (www.liberal.gr 2019).

Οι αντικειμενικοί σκοποί της επιχείρησης, ήταν αφενός η εξάλειψη της πιθανότητας σχηματισμού κουρδικού κράτους<sup>46</sup>, αποκόπτοντας τη συνέχεια των καντονιών του Ευφράτη και αφετέρου η εξεύρεση μιας λύσης στο προσφυγικό ζήτημα που προβληματίζε και προβληματίζει έντονα την Τουρκία. Σημειώνεται εδώ ότι, εκείνη την περίοδο, 3.600.000 Σύροι πρόσφυγες βρίσκονταν διάσπαρτοι στην Τουρκία (data2.unhcr.org 2019).

Για την επίτευξη του πρώτου στόχου, οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις επιχείρησαν προς κατάληψη του θύλακα του Tell Abyad, ο οποίος θα απέκοπτε την περιοχή του Kobane από αυτήν του Qamishli. Ενώ, για την ολοκλήρωση του

---

<sup>46</sup> Αναλυτές αναφέρουν εδώ, ότι η Άγκυρα εποφθαλμιούσε το 30% των πετρελαιοπηγών και το 50% της αρδεύσιμης γης του Συριακού Κουρδιστάν (Δ. Σ. Πλακούδας 2019).

δεύτερου στόχου, η Άγκυρα επιδίωξε τη δημιουργία μιας ζώνης ασφαλείας στις κουρδικές περιοχές, στην οποία θα μεταφέρονταν οι ήδη υπάρχοντες πρόσφυγες από το εσωτερικό της Τουρκίας, καθότι το σχέδιο προέβλεπε την επανεγκατάσταση έως και 2.000.000 Σύρων προσφύγων στη δημιουργηθείσα ζώνη ασφαλείας ([www.theguardian.com](http://www.theguardian.com) 2019). Με αυτή την ενέργεια, η Τουρκία είχε ως απώτερο σκοπό, την αλλοίωση της πληθυσμιακής σύστασης των συγκεκριμένων περιοχών, καθότι όπως διαπιστώθηκε μετά το πέρας της εν λόγω επιχείρησης και σύμφωνα με στοιχεία της Διεθνούς Αμνηστίας, μόνο 315.000 Σύριοι πρόσφυγες προωθήθηκαν στις περιοχές αυτές, πολλοί από τους οποίους χωρίς τη θέλησή τους ([bic-rhr.com](http://bic-rhr.com) 2019).

Η επιχείρηση, ξεκίνησε με εναέριο βομβαρδισμό και πυρά Πυροβολικού από περιοχές εντός των τουρκικών συνόρων, κατά την διάρκεια των οποίων πλήγηκαν 181 στόχοι, ενώ υπήρξαν και κατηγορίες από πλευράς SDF, για εκτεταμένες απώλειες αμάχων. Από το πρωί της 10ης Οκτωβρίου, προχώρησε η χερσαία επιχείρηση σε τρεις άξονες, με τα τμήματα του SNA να προηγούνται υποστηριζόμενα τόσο με αεροπορικά μέσα, όσο και με πληροφορίες και πυρά πυροβολικού από τις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις. Απολογισμός μόνο από τις 3 πρώτες μέρες των επιχειρήσεων ήταν, να σκοτωθούν 399 μαχητές του SDF, ενώ μεγάλος ήταν και ο αριθμός των απωλειών σε άμαχους ([aa.com](http://aa.com) 2012).

Η επιχειρησιακή τακτική που ακολούθησαν οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις στην επιχείρηση «Πηγή Ειρήνης», ομοιάζε με την αντίστοιχη της επιχείρησης «Κλάδος Ελαιάς». Μετά από τον καταγιστικό βομβαρδισμό των εχθρικών θέσεων, ακολούθησε ταχεία κίνηση των μηχανοκίνητων και τεθωρακισμένων σχηματισμών από 3 κατευθύνσεις με σκοπό τον κορεσμό του πεδίου. Χρησιμοποιήθηκαν άρματα με ενεργή θωράκιση και νέα τεθωρακισμένα οχήματα μεταφοράς προσωπικού τουρκικής κατασκευής, τα οποία είναι σχεδιασμένα για αγώνα σε αστικό περιβάλλον και έφεραν ειδική θωράκιση για νάρκες και αυτοσχέδιους εκρηκτικούς μηχανισμούς (Γιαβάσης 2020, 49).

Η προέλαση των τουρκικών στρατευμάτων ήταν ταχεία, καθώς δεν αντιμετώπισαν μεγάλη αντίσταση στην εκτεταμένη περιοχή των επιχειρήσεων και την 13 Οκτωβρίου, αναφέρθηκε κατάληψη της πόλης Tall Abyad, η οποία ήταν και ένας από τους βασικούς αντικειμενικούς σκοπούς. Αμέσως μετά την κατάληψη της

πόλης, το SDF βλέποντας τον κίνδυνο περαιτέρω απώλειας εδαφών να είναι αναπόφευκτος και για να προλάβει μια «γενοκτονία» (foreignpolicy.com 2019), την ίδια μέρα<sup>47</sup>, κατέληξε σε συμφωνία «επιβίωσης» με τη Συριακή Κυβέρνηση και τη Ρωσική Στρατιωτική Διοίκηση, σύμφωνα με την οποία επέτρεψε στο συριακό και ρωσικό στρατό να εισέλθει στις πόλεις Kobani και Manbij, με σκοπό να αποτρέψει τυχόν τουρκική επιθετική ενέργεια (thepressproject.gr 2019).

Σε συνέχεια της συμφωνίας αυτής και μετά την απόφαση των ΗΠΑ να απεμπλακούν πλήρως από τη συγκεκριμένη περιοχή, υπογράφηκαν στις 17 και 22 Οκτωβρίου, δύο συμφωνίες μεταξύ της Τουρκίας, και των ΗΠΑ και Ρωσίας, αντίστοιχα.

Η τουρκοαμερικανική συμφωνία της 17ης Οκτωβρίου 2019, προέβλεπε άμεση κατάπαυση του πυρός και προστασία των μειονοτήτων. Σημειώνεται ότι, αρχικά η Τουρκική Κυβέρνηση απέρριψε την επιστολή του Ντόναλντ Τραμπ (www.tvopen.gr 2019), αλλά τελικά το βράδυ της 17ης Οκτωβρίου, συμφωνήθηκε εκεχειρία 120 ωρών, αρχής γενομένης τις 22:00, ως πρώτο βήμα για τις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις (www.newsbomb.gr 2019). Στόχος, ήταν να διευθετηθούν οι σχέσεις Τουρκίας-NATO και να ενισχυθεί η διακυβερνητική συνεργασία κατά τη σύλληψη και την κράτηση μελών του Ισλαμικού Κράτους (ISIS), τα οποία συνελήφθησαν κατά τη διάρκεια της επιχείρησης. Εν τω μεταξύ, οι ΗΠΑ είχαν ήδη αναγνωρίσει τα νόμιμα τουρκικά συμφέροντα για την ασφάλεια των νοτίων συνόρων της Τουρκίας και ως μέρος αυτού, οι τουρκικές στρατιωτικές επιχειρήσεις, «θεωρήθηκαν» επίσης νόμιμες από την Ουάσιγκτον. Επίσης, σύμφωνα με την τουρκοαμερικανική συμφωνία, οι ΗΠΑ δεσμεύτηκαν ότι θα άρουν τις κυρώσεις εναντίον της Τουρκίας αν σταματούσαν οι επιχειρήσεις. Στο μεταξύ όμως, η Βουλή των Αντιπροσώπων του Κογκρέσου των ΗΠΑ, αντιδρώντας στην απόφαση του Τράμπ για απόσυρση των αμερικανικών στρατευμάτων από τη Συρία, ψήφισε τελικά την επιβολή κυρώσεων στην Τουρκία, επικαλούμενη τις στρατιωτικές επιχειρήσεις της Άγκυρας στη Συρία και την αγορά του συστήματος S-400, που αγοράστηκε από

---

<sup>47</sup> Σύμφωνα με το Associated Press, οι διαπραγματεύσεις μεταξύ SDF, Ρωσίας και Άσαντ διεξάγονται μυστικά από τις αρχές του 2018. Αυτός είναι ο λόγος που η συμφωνία «κλείστηκε» λίγα εικοσιτετράωρα μετά την έναρξη της τουρκικής εισβολής στη Συρία κι εφαρμόστηκε αμέσως.

τη Ρωσία<sup>48</sup> (Szenasi 2019). Επίσης, την ίδια μέρα ενέκρινε με συντριπτική πλειοψηφία, ψήφισμα που καταδίκασε την απόφαση του προέδρου Ντόναλντ Τραμπ, για την αποχώρηση των αμερικανικών στρατευμάτων από τη βορειοανατολική Συρία και αποφάσισε να διατηρήσει 600 Αμερικανούς στρατιώτες (www.skai.gr 2019). Συγκεκριμένα, ο πρόεδρος της Επιτροπής Εξωτερικών Υποθέσεων Έλιοτ Έντζελ, δήλωσε «Αυτό ήταν μια προδοσία για τους συμμάχους μας. Ήταν ένα δώρο στη Ρωσία, ένα δώρο στο Ιράν, ένα δώρο στο Ισλαμικό Κράτος, ένα δώρο στον Άσαντ» (www.tovima.gr 2019).

Η 2η συμφωνία για την τουρκική στρατιωτική επέμβαση στη Συρία, όπως προαναφέρθηκε, επιτεύχθηκε μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας στις 22 Οκτωβρίου 2019 στο Sochi, την οποία υπέγραψαν οι Πρόεδροι των δύο χωρών. Η συγκεκριμένη συμφωνία ονομάστηκε «Μνημόνιο Συνεργασίας του Sochi» και με αυτήν απλά, υποστηρίχτηκε το νέο status quo που δημιουργήθηκε από τις τουρκικές στρατιωτικές επιχειρήσεις<sup>49</sup>. Η συμφωνία αυτή, όριζε ότι εκτός της προτεινόμενης Τουρκικής Ζώνης Ασφαλείας (βάθος 30 χιλιομέτρων και μήκος 480 χιλιομέτρων κατά μήκος των συριακών συνόρων, στο συριακό έδαφος), οι δυνάμεις της Συριακής Συνοριακής Φρουράς και της Ρωσικής Στρατιωτικής Αστυνομίας, θα εισέρχονταν σε κουρδικά εδάφη, προκειμένου να διευκολυνθούν οι απομακρύνσεις πληθυσμού και η μεταφορά του εξοπλισμού, που προηγουμένως ελέγχονταν από τους Κούρδους. Μετά το τέλος της εκεχειρίας των 150 ωρών, θα άρχιζαν κοινές τουρκο-ρωσικές περιπολίες, οι οποίες θα ξεκινούσαν έξω από τη ζώνη της επιχείρησης «Πηγή Ειρήνης», σε βάθος 10 χλμ από τα σύριο-τουρκικά σύνορα, στη συριακή πλευρά<sup>50</sup>. Για την υλοποίηση των περιπολιών αυτών, δημιουργήθηκαν από πλευράς Τουρκίας, 12 θέσεις παρατήρησης, οι οποίες ουσιαστικά λειτουργούν, ακόμη σήμερα και ως τουρκικές βάσεις στην περιοχή, όπου υπάρχει πλέον μόνιμα στρατιωτική δύναμη. Τα συμβαλλόμενα μέρη, δεσμεύτηκαν για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και για την προώθηση της εθελοντικής και ασφαλούς επιστροφής των προσφύγων. Επίσης, δημιούργησαν έναν κοινό μηχανισμό παρακολούθησης

---

<sup>48</sup> Αυτή η κίνηση των ΗΠΑ καταδικάστηκε από το τουρκικό ΥΠΕΞ και κηρύχθηκε ασυμβίβαστη με το πνεύμα του ΝΑΤΟ.

<sup>49</sup> Δεν έγινε κανένας λόγος για τις περιοχές του Αφρίν και της Τζαράμπουλου, τις οποίες είχε ήδη καταλάβει ο τουρκικός στρατός και οι σύμμαχοί του σε προηγούμενες στρατιωτικές επιχειρήσεις.

<sup>50</sup> Με εξαίρεση την πόλη Qamishli.

και επαλήθευσης για την εποπτεία της εφαρμογής της συμφωνίας και δεσμεύτηκαν ότι θα συνέχιζαν να συνεργάζονται για τη διασφάλιση μιας διαρκούς πολιτικής διευθέτησης της συριακής σύγκρουσης (Szenasi 2019).

Αντιδράσεις, από τη νέα τουρκική επέμβαση στη Συρία, υπήρξαν από διάφορες χώρες και οργανισμούς, οι οποίες βάση των σχέσεων τους με την Άγκυρα τάχθηκαν ανάλογα υπέρ ή κατά. Κύρια όμως αντίδραση ήρθε από τη Συριακή Κυβέρνηση, που καταδίκασε τις τουρκικές επιχειρήσεις, τις οποίες χαρακτήρισε ως «απαράδεκτη παραβίαση του διεθνούς δικαίου και των ψηφισμάτων των Ηνωμένων Εθνών, που σέβονται την κυριαρχία της Συρίας και την εδαφική της ακεραιότητα» ([www.almasdarnews.com](http://www.almasdarnews.com) 2019) ([sputniknews.gr](http://sputniknews.gr), 2019). Σημαντική επίσης, θεωρείται και η αντίδραση της ΕΕ, η οποία σε αναφορά της μετά το πέρας της επιχείρησης, αναφέρει συγκεκριμένα ότι «Παρά τη θετική συνεργασία για τη μετανάστευση και τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας, σύμφωνα με την οποία έχουν διατεθεί συνολικά 6 δισεκατομμύρια ευρώ για περίπου 3,6 εκατομμύρια Σύρους πρόσφυγες, η εισβολή της Τουρκίας στη βορειοανατολική Συρία, θα μπορούσε να βλάψει περαιτέρω την προοπτική ένταξης της στην ΕΕ και να οδηγήσει σε ένα νέο κύμα εσωτερικά εκτοπισμένων ατόμων και προσφύγων, καθώς και απειλές για την ασφάλεια που συνδέονται με ξένους μαχητές ISIS, που βρίσκονται στη Συρία» ([www.europarl.europa.eu](http://www.europarl.europa.eu) 2019).

Επιπρόσθετα, κάτι που αξίζει να αναφερθεί για την επιχείρηση «Πηγή Ειρήνης», είναι το γεγονός ότι υπήρξε πλήθος καταγγελιών για εγκλήματα πολέμου, τόσο από την τουρκική πλευρά, όσο και από τους Σύρους συμμάχους των Τούρκων που επιχειρούσαν στην περιοχή. Ανάμεσα σε αυτές τις καταγγελίες περιλαμβάνονται εκτελέσεις, φονικές επιθέσεις εναντίων αμάχων, αλλά και ο εκτοπισμός περισσότερων από 135.000 κατοίκων της περιοχής που κατέλαβε ο τουρκικός στρατός ([defence-point.gr](http://defence-point.gr) 2019). Επιπλέον, το παρατηρητήριο των Ηνωμένων Εθνών για τα χημικά όπλα, διεξήγαγε έρευνα για τη χρήση βλημάτων ναπάλμ και λευκού φωσφόρου από πλευράς Τουρκίας, χωρίς να γνωστοποιηθούν ποτέ τα αποτελέσματα, ενώ τότε, ο Τούρκος υπουργός Άμυνας Χουλουσί Ακάρ, αρνήθηκε τις κατηγορίες και τις απέρριψε ως «αβάσιμους ισχυρισμούς» ([www.athensvoice.gr](http://www.athensvoice.gr) 2019).



Τελικός απολογισμός μετά το πέρας της συγκεκριμένης στρατιωτικής επιχείρησης, είναι πάνω από 700 νεκροί Κούρδοι μαχητές και άγνωστος αριθμός αμάχων πολιτών. Από πλευράς Τουρκίας έχασαν τη ζωή τους περίπου 200 αντάρτες του SNA και 100 περίπου Τούρκοι στρατιωτικοί (www.militaire.gr 2019). Επίσης, πληροφορίες αναφέρουν ότι, είναι άγνωστη η τύχη 10.000 πρώην μαχητών του ISIS<sup>51</sup> οι οποίοι φρουρούνταν από τους Κούρδους σε δεκάδες χώρους κράτησης στην υπό κατάληψη περιοχή.

### **Επιχείρηση «Εαρινή Ασπίδα»**

Η επιχείρηση «Εαρινή Ασπίδα» (Bahar Kalkanı Harekâtı) αναφέρεται στην μετέπειτα επιθετική ενέργεια που ανέλαβαν οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις εναντίων των συριακών δυνάμεων στην επαρχία του Idlib, η οποία ξεκίνησε την 28 Φεβρουαρίου 2020, ως απάντηση στον βομβαρδισμό του Balyun, όταν η Ρωσική και η Συριακή Πολεμική Αεροπορία πραγματοποίησαν δύο αεροπορικές επιδρομές εναντίον των τουρκικών στρατιωτικών θέσεων στο Balyun του Idlib.

Σημειώνεται ότι, η περιοχή/επαρχία της Idlib, αποτελούσε ένα από τα τελευταία οχυρά των αντικαθεστωτικών δυνάμεων στη Συρία, όπου το 2020 υπολογίζεται ότι ζούσαν 3,5 εκατομμύρια άνθρωποι και είχαν βρει «κρησφύγετο», χιλιάδες μαχητές του SNA και της Al Qaeda<sup>104</sup> (ecfr.eu 2020) (www.gfsis.org, 2020). Αποτελούσε έναν από τους βασικούς τομείς του αρχικού τουρκικού σχεδιασμού για τη δημιουργία ζώνης ασφαλείας στη Συρία και ενδιέφερε ιδιαίτερα την Άγκυρα, καθώς απέκοπτε την έξοδο του κουρδικού διαδρόμου στην Μεσόγειο, προστατεύοντας τους Σύρους Τουρκμένους και συνεισφέροντας στον αποκλεισμό του κουρδικού καντονιού Afrin, σε περίπτωση ενδεχόμενης στρατιωτικής επέμβασης εκεί.

Για τη συγκεκριμένη επιθετική ενέργεια, χρησιμοποιήθηκε από πλευράς Τουρκίας, η «Δύναμη Ελέγχου Περιστολής της Έντασης» (Gerginligi Azaltma Kontrol Guku/GAKK), που έδρευε στην περιοχή με μονάδες Καταδρομών, M/K

---

<sup>51</sup> Ανάμεσά τους περίπου 800 ευρωπαίοι κατά την εκτίμηση των αμερικανικών ένοπλων δυνάμεων και 70.000 συγγενείς των μαχητών του Ισλαμικού Κράτους.

τμήματα, Πυροβολικού, πλήθος μη επανδρωμένων αεροσκαφών και επιχειρησιακές ομάδες της MIT (Μηνάγιας 2019, 466).

Η Τουρκία, παρά το γεγονός ότι ήταν βέβαιη για τη συμμετοχή ρωσικών μαχητικών στο χτύπημα του Baljun, επέλεξε να μην κλιμακώσει ευθέως την αντιπαράθεση με τη Ρωσία, αλλά κατηγόρησε την κυβέρνηση Άσαντ και εξαπέλυσε επιθετική ενέργεια εναντίων καθεστωτικών στόχων ([www.understandingwar.org](http://www.understandingwar.org) 2020). Από την ίδια κιόλας μέρα, στο πλαίσιο της επιχείρησης «Εαρινή Ασπίδα», οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις εξουδετέρωσαν μαχητικά αεροσκάφη, ελικόπτερα των συριακών δυνάμεων, άρματα, τεθωρακισμένα οχήματα και τουλάχιστον 329 στρατιώτες ([www.ntv.com.tr](http://www.ntv.com.tr) 2020).

Η επιθετική αυτή ενέργεια, αιφνιδίασε τους επιτελείς του συριακού στρατού και τους συμμάχους τους, καθώς εκτίμησαν ότι η τουρκική ηγεσία, θα προσπαθούσε να αποφύγει τυχόν περαιτέρω ανθρώπινες απώλειες και ενδεχομένως να επέλεγε την απεμπλοκή από την Idlib ([globalsecurity.org](http://globalsecurity.org) 2020). Αναφορικά με αυτό, ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας της Τουρκίας Χουλουσί Ακάρ, δήλωσε ότι «Η επιχείρηση Εαρινή Ασπίδα, που ξεκίνησε μετά την αισχρή επίθεση της 27ης Φεβρουαρίου στο Ιντλίμπ, συνεχίζεται με επιτυχία. Ο μοναδικός σκοπός μας είναι να σταματήσουμε τις σφαγές του συριακού καθεστώτος, τη ριζοσπαστικοποίηση και τη μετανάστευση». Υποστήριξε εξάλλου, ότι η Τουρκία, κάνοντας χρήση του δικαιώματός της στην αυτοάμυνα, θα στοχοθετούσε μόνο τους στρατιώτες του συριακού καθεστώτος και «εκείνα τα στοιχεία» στην Idlib, που επιτέθηκαν στις τουρκικές δυνάμεις ([www.ptisidiastima.com](http://www.ptisidiastima.com) 2020).

Από την άλλη μεριά, το μεγαλύτερο μέρος των απωλειών από συριακής πλευράς, οφειλόταν στο μεγάλο όγκο πυρών πυροβολικού και στην προώθηση μεγάλου αριθμού οπλισμένων UAVs, τα οποία και άλλαξαν τη ροή του αγώνα<sup>52</sup>. Στις αποστολές μάχης, τα τούρκικα UAVs χρησιμοποίησαν έξυπνα πυρομαχικά, με μέγιστο βεληνεκές 8 χλμ ([jamestown.org](http://jamestown.org), 2020). Για να μπορέσουν ωστόσο να δράσουν τα τουρκικά UAVs στα συριακά εδάφη, όπου ήταν ανεπτυγμένα τα ρωσικής προέλευσης αντιαεροπορικά συστήματα Pantsir με βεληνεκές 20 χλμ,

---

<sup>52</sup> Στη συγκεκριμένη περιοχή, αναπτύχθηκαν δεκάδες UAVs ANKA-S και Bayraktar TB-2.

χρειάστηκε να αναπτυχθούν τμήματα ηλεκτρονικού πολέμου KORAL, τα οποία κατάφεραν να τυφλώσουν, εν μέρη, τα A/A συστήματα. Κρίνοντας από τα αποτελέσματα, η συμμετοχή των παραπάνω συστημάτων προσέδωσε ένα πλεονέκτημα στις τουρκικές δυνάμεις που έδρασαν στην περιοχή, ωστόσο δεν ήταν αρκετά για την τελική επικράτησή τους.

Ο τελικός στόχος της τούρκικης στρατιωτικής στρατηγικής, ήταν από την αρχή της επιχείρησης αρκετά ξεκάθαρος. Η Τουρκία επιθυμούσε να αναγκάσει τις δυνάμεις του συριακού καθεστώτος, να αποσυρθούν στην αρχική γραμμή που προέβλεπε το Μνημόνιο του Sochi (22 Οκτωβρίου 2019).

Το συριακό καθεστώς όμως, παρόλες τις σοβαρές απώλειες που είχε ήδη από τις πρώτες μέρες της επιχείρησης, δεν αποσύρθηκε από τις θέσεις του. Γεγονός αποτελεί και η σθεναρή επιμονή του να κρατήσει την, στρατηγικής σημασίας, περιοχή Σερακίπ, η οποία εξυπηρετούσε τον ταυτόχρονο έλεγχο των αυτοκινητοδρόμων M4 και M5 ([www.trt.net.tr](http://www.trt.net.tr) 2020).

Η Ρωσία, η οποία την πρώτη ημέρα της επιχείρησης εμφανίστηκε να μην τοποθετείται απέναντι στις σοβαρές απώλειες του συριακού καθεστώτος, πιο μετά τοποθετήθηκε ξεκάθαρα, παρατάσσοντας στρατό και αστυνομία στην περιοχή Σερακίπ. Το γεγονός αυτό, θέλοντας και μη υποχρέωσε την Τουρκία να τηρήσει πιο προσεκτική στάση, διότι κανένας εκ των δύο επιθυμούσαν να βρεθούν αντιμέτωπες σε ένα κλίμα σύγκρουσης.

Στη συνέχεια, η Άγκυρα απευθύνθηκε στο NATO για υποστήριξη, κάνοντας επίκληση για ενεργοποίηση του Άρθρου 5 της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Ωστόσο, όπως ήταν αναμενόμενο, κάτι τέτοιο δεν έγινε αποδεκτό. Οι ΗΠΑ και ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη, εκδήλωσαν την υποστήριξή τους στην Τουρκία, ωστόσο καμία χώρα δεν προσέφερε έμπρακτη βοήθεια στις τουρκικές δυνάμεις, με αποτέλεσμα η Άγκυρα να μείνει χωρίς πραγματική στρατιωτική υποστήριξη από τη Δύση, σε σχέση με το Idlib.

Εν τέλει στις 5 Μαρτίου 2020, οι ηγέτες της Ρωσίας και Τουρκίας, συναντήθηκαν και πρόσθεσαν τρία επιπλέον άρθρα στη συμφωνία του Sochi, που υπογράφηκε το 2019, εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο, τη δημιουργία μιας νέας γραμμής εκεχειρίας στην κρίση του Idlib. Συμφωνήθηκε, η δημιουργία ενός

ασφαλούς διαδρόμου βάθους 6 χιλιομέτρων στα βόρεια και νότια του αυτοκινητόδρομου M4, ενώ από την άλλη μεριά, συμφωνήθηκε να ξεκινήσουν κοινές τουρκορωσικές περιπολίες στη γραμμή του εν λόγω αυτοκινητόδρομου ([www.trt.net.tr](http://www.trt.net.tr) 2020). Η συμφωνία αυτή χαρακτηρίστηκε ως «πρόσθετο πρωτόκολλο» στο Μνημόνιο του Sochi του 2019.

Ως αποτέλεσμα της επίθεσης στην επαρχία Idlib, περίπου 1 εκατομμύριο πολίτες εγκατέλειψαν τις εστίες τους και κινήθηκαν προς την Τουρκία, με την Άγκυρα να καταφέρνει αρχικά να κατευθύνει αυτό το πρώτο κύμα προς το Afrin. Ωστόσο, είναι αμφίβολο εάν η ροή των συγκεκριμένων προσφύγων σταμάτησε εκεί ([www.gfsis.org](http://www.gfsis.org)).

## **ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ**

Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις της Τουρκίας στο εσωτερικό της Συρίας, είναι σίγουρα το αποτέλεσμα τόσο της εσωτερικής, όσο και της εξωτερικής δυναμικής που δημιουργήθηκε μετά τον εμφύλιο πόλεμο και φυσικά το αποτυχημένο στρατιωτικό πραξικόπημα στην Τουρκία το 2016.

Οι μη δημοκρατικές μέθοδοι και οι αποφάσεις του Προέδρου της Τουρκίας, Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, συμπεριλαμβανομένης της έγκρισης 18 τροπολογιών στο Σύνταγμα (2017), της συγχώνευσης υπουργείων και της προσκόλλησης άλλων θεσμών απευθείας στον πρόεδρο, τον βοήθησε να ιδρύσει «αυτοκρατορική προεδρία». Ο Ερντογάν, ο οποίος βρισκόταν σε διαρκή μάχη πολιτικής επιβίωσης στο εσωτερικό της χώρας του<sup>53</sup>, την οποία αντιμετώπιζε με επιθετικότητα και εμβάθυνση της προσωπικής του εξουσίας, βρήκε την ευκαιρία, με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις εντός της Συρίας να επιτύχει έναν τετραπλό στόχο. Να συνενώσει τους πληθυσμούς της Τουρκίας κάτω από την εξουσία του, καταστέλλοντας τους αντιφρονούντες<sup>54</sup>, να απομονώσει και να εξοντώσει τους Κούρδους εντεύθεν και εκείθεν των συνόρων, να επιβληθεί ως συνομιλητής στο σχεδιασμό της αυριανής Συρίας και να γίνει ο τρίτος πόλος του ισλαμικού κόσμου απέναντι στη Σαουδική Αραβία (που είναι απέναντι στο Ιράν).

---

<sup>53</sup> Ειδικά από το 2016, μετά και την απομάκρυνση του Αχμέτ Νταβούτογλου.

<sup>54</sup> Ιδιαίτερα μετά το «πραξικόπημα» του 2016.

Η ατζέντα της Τουρκίας στη Συρία δεν ήταν μόνο πολιτική και οικονομική, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως. Η Άγκυρα, είχε επίσης επιδιώξει να αναδιαμορφώσει την εθνοτική και σεχταριστική δημογραφία μέσω σφαγών και καταχρήσεων, που φέρεται να διαπράχθηκαν από τούρκικες συριακές στρατιωτικές ομάδες (SNA κτλ), είτε στο Idlib είτε στο Afrin. Η Τουρκία είχε ανοίξει στην αρχή τα σύνορά της με τη Συρία, για να επιτρέψει τη ροή εξτρεμιστών και τζιχαντιστών απ' όλα τα μέρη του κόσμου. Ακόμη και το ISIS διείσδυσε από εκεί για να ιδρύσει «το χαλιφάτο». Τα τουρκο-συριακά σύνορα χρησίμευσαν επίσης, ως διέξοδος για πολλές εξτρεμιστικές ομάδες μετά τις στρατιωτικές επιχειρήσεις της, που δημιούργησαν τρομοκρατικά φυλάκια στη βόρεια Συρία, όπως το μέτωπο Al-Nusra, το οποίο λειτουργεί «ανοιχτά» στο Idlib, υπό την κάλυψη της Τουρκίας.

Η πολιτική κατεύθυνση του Ερντογάν, ειδικά μετά το πραξικόπημα του 2016, έφερε την Τουρκία να βαδίζει σταθερά μακριά από την παραδοσιακή δυτική πλευρά και να ακολουθεί μια πιο φιλο-ευρασιατική πορεία. Ενώ αυτή η αλλαγή προκάλεσε έντονη κριτική στη Δύση, έγινε με κατανόηση και υποστήριξη από τη Μόσχα<sup>55</sup>. Γεγονός αποτελεί η έγκριση της Ρωσίας, για την πρώτη μεγάλη επιχείρηση της Τουρκίας στη Συρία, «Ασπίδα του Ευφράτη», τα σχέδια της οποίας προηγουμένως, έβρισκαν αντίθετους τόσο την κυβέρνηση Ομπάμα όσο και τον τουρκικό στρατό<sup>56</sup>. Οι διαφορές επίσης, μεταξύ Τουρκίας και ΗΠΑ σχετικά με την καταπολέμηση του ISIS στη Συρία<sup>57</sup>, διευρύνθηκαν καθότι η Τουρκία είχε αρχίσει να συνεργάζεται περισσότερο με τη Ρωσία και το Ιράν, παρά με τα κράτη μέλη του NATO. Οι σχέσεις της φυσικά με τη Ρωσία, είναι ακόμη και σήμερα εύθραυστες, ειδικά σε ότι αφορά στα θέματα της Συρίας και βάση της έκβασης της επιχείρησης «Εαρινή Ασπίδα», η Τουρκία το γνωρίζει πολύ καλά<sup>58</sup>.

Είναι εμφανές, ότι η Τουρκία με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις της στο εσωτερικό της Συρίας, αύξησε τη διαπραγματευτική ισχύ της προς όφελος της ένοπλης αντιπολίτευσης και της ίδιας. Χάρη στους στρατιώτες της επί του εδάφους

---

<sup>55</sup> Τον Ιούλιο του 2016, κατά τη διάρκεια του στρατιωτικού πραξικοπήματος, η Ρωσία εξέφρασε την υποστήριξή του στον Ερντογάν.

<sup>56</sup> Τον οποίο, όπως έχει προαναφερθεί, ήλεγχε με νόμο και αποψίλωσε με το πραξικόπημα του 2016.

<sup>57</sup> Η Τουρκία διευκόλυνε το ISIS για να πολεμήσει εναντίων του Άσαντ και έδωσε προτεραιότητα στη διεξαγωγή επιχειρήσεων «εκκαθάρισης» των Κούρδων στη Συρία.

<sup>58</sup> Δεν ήρθε σε άμεση εμπλοκή με τα ρωσικά στρατεύματα.

(boots on the grounds), διεκδικεί πλέον (μέχρι και σήμερα), έναν σημαντικό ρόλο στις υπό εξέλιξη διαβουλεύσεις για το μέλλον της Συρίας. Βέβαια, η Τουρκία έχει αποδεχθεί (επί της αρχής πάντα) την επανενεργοποίηση της Συμφωνίας των Αδάνων του 1998, κατόπιν σχετικής «παρότρυνσης» της Ρωσίας και ως εκ τούτου θα της ασκηθούν ισχυρότατες πιέσεις, στο εγγύς μέλλον, από την Τεχεράνη και την Μόσχα, για την εκκένωση των υπό κατοχή εδαφών και την επιστροφή τους στον Άσαντ ([www.liberal.gr](http://www.liberal.gr), 2019).

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΛΙΒΥΗ

### ΟΙ ΑΙΤΙΕΣ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Η πλούσια σε πετρέλαιο Λιβύη έχει επέλθει σε μια κατάσταση χάους από την απαρχή της Αραβικής Άνοιξης καθώς και μετά τους νατοϊκούς βομβαρδισμούς για την ανατροπή του δικτάτορα Μουαμάρ Καντάφι το 2011. Οι ενέργειες για την ανοικοδόμηση ενός δημοκρατικού κράτους, μετά την πτώση του καθεστώτος Καντάφι, δεν ευδοκίμησαν. Οι διαδοχικές απόπειρες διακυβέρνησης της χώρας δεν κατέληξαν σε κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα, ενώ η προσπάθεια να περιοριστεί η δράση των πολλών ενόπλων πολιτοφυλακών, συμπεριλαμβανομένων και των εξτρεμιστών του Ισλαμικού Κράτους, έχει πέσει στο κενό παρά το παγκόσμιο εμπάργκο όπλων που έχει επιβληθεί στη Λιβύη (The Guardian 2020).

Η βία κλιμακώθηκε το 2014 και κατόπιν των αμφισβητούμενων εκλογών που διενεργήθηκαν την ίδια χρονιά, το κράτος διασπάστηκε σε 2 παρατάξεις, με τον Φαγιέζ Αλ Σαράζ να αναλαμβάνει τα ηνία της Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας<sup>59</sup> το 2015. Παράλληλα, ο πρώην στρατηγός Καλίφα Χάφταρ επικεφαλής του Εθνικού Στρατού της Λιβύης<sup>60</sup>, εξαπέλυσε μία ένοπλη επίθεση, που κράτησε ένα έτος, εξασφαλίζοντάς του την κυριαρχία σε μεγάλο μέρος της εδαφικής επικράτειας της χώρας. Τον Απρίλιο του 2019 ο Χάφταρ επιχείρησε να καταλάβει την πρωτεύουσα Τρίπολη οδηγώντας σε νέα κλιμάκωση της καταστάσεως που επικρατούσε στη περιοχή. Για εννέα μήνες οι αλληπάλληλες μάχες οδήγησαν μόνο σε αδιέξοδα. Μία προσωρινή κατάπαυση του πυρός επιτεύχθηκε με διαμεσολαβητές την Τουρκία και την Ρωσία παρά τις συνεχιζόμενες συγκρούσεις. (Politico 2020).

Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε μέχρι και τον Αύγουστο του 2020 οπότε συμφωνήθηκε κατάπαυση του πυρός από τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές, καθώς επίσης και συμφωνία μεταξύ των εμπλεκόμενων ξένων δυνάμεων για απόσυρση όλων των δυνάμεων τους από το έδαφος της Λιβύης εκτός των κυανόκρανων του ΟΗΕ. Τα Ηνωμένα Έθνη εκτιμούν ότι περισσότεροι από 20 χιλιάδες ξένοι στρατιώτες και μισθοφόροι πολεμούν και με τις δύο πλευρές στη Λιβύη σήμερα.

---

<sup>59</sup> Government of National Accord – GNA.

<sup>60</sup> Libya National Army – LNA.

Επίσης υπολογίζεται, πάντα σύμφωνα με τον ΟΗΕ, ότι 10 στρατιωτικές βάσεις στη Λιβύη έχουν περιέλθει, πλήρως ή εν μέρει, στην κυριαρχία ξένων δυνάμεων. Παρά τη συμφωνία απόσυρσης των ξένων δυνάμεων μέχρι τις 23 Ιανουαρίου 2021, δεν πραγματοποιήθηκε καμία μετακίνηση και δεν υπήρξε καμία ανακοίνωση αποχώρησης κανενός εμπλεκόμενου (<https://www.middleeasteye.net> 2021).

## **ΟΙ ΚΥΡΙΟΙ ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΟΙ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ**

### **Κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας**

Τα Ηνωμένα Έθνη βοήθησαν στην εγκαθίδρυση μίας νόμιμης κυβέρνησης, το 2015, προκειμένου να συσπειρωθούν όλοι οι πολιτικοί συνασπισμοί που προέκυψαν μετά τη διενέργεια των εκλογών του 2014. Με έδρα την πρωτεύουσα, Τρίπολη, η Κυβέρνηση της Εθνικής Συμφωνίας έχει επικεφαλής τον πρωθυπουργό Φαγιέζ Αλ Σαράζ και ελέγχει τα εδάφη στα δυτικά της επικράτειας της Λιβύης. Οι ένοπλες δυνάμεις της Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας αποτελούνται από τα απομεινάρια του επίσημου Στρατού της Λιβύης καθώς και από αριθμό ομάδων τοπικών πολιτοφυλακών, με συνολική δύναμη που δεν ξεπερνά τους 30 χιλιάδες μαχητές. Η Κυβέρνηση λαμβάνει σημαντική στρατιωτική υποστήριξη από την Τουρκία, την Ιταλία και το Κατάρ (Robinson 2020).

### **Εθνικός Στρατός της Λιβύης**

Ο Εθνικός Στρατός της Λιβύης, με έδρα την Βεγγάζη απαριθμεί περίπου 25 χιλιάδες μαχητές και καθοδηγείται από τον Καλίφα Χάφταρ . Ο Καλίφα Χάφταρ, πρώην στρατηγός, βοήθησε τον Μουαμάρ Καντάφι να καταλάβει την εξουσία το 1969, ενώ στη συνέχεια, το 1990, κατόρθωσε, με την βοήθεια της CIA, να αποστασιοποιηθεί από αυτόν. Ο Εθνικός Στρατός της Λιβύης μετά την επίθεση κατά της πρωτεύουσας το 2019 ελέγχει μεγάλη έκταση της Λιβύης στα νότια και ανατολικά της χώρας. Ο Χάφταρ προσπάθησε να εδραιώσει ένα στρατιωτικό καθεστώς στις νότιες επαρχίες της χώρας τον Απρίλιο του 2019, χωρίς ιδιαίτερη επιτυχία, ενώ οι προσπάθειες του για κατάληψη των δυτικών επαρχιών απέτυχαν, καθώς αντιμετώπισε τη σθεναρή αντίσταση των δυνάμεων της Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας. Ο Εθνικός στρατός υποστηρίζεται από την Αίγυπτο, την Γαλλία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα καθώς και από τη Ρωσία. Κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό να αναφερθεί ότι τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα προμήθευσαν τον Εθνικό Στρατό με



MEAM, ενώ η Ρωσία φημολογείται ότι έχει αποστείλει μισθοφόρους. Τον Ιανουάριο του 2020 ο Εθνικός Στρατός κατόρθωσε να διακόψει την εθνική παραγωγή πετρελαίου καθώς και τις εξαγωγές, μία ενέργεια με κόστος για τη Λιβύη της τάξεως των 4 δισεκατομμυρίων δολαρίων (Robinson 2020).

### **Βουλή των Αντιπροσώπων<sup>61</sup>**

Η Βουλή των Αντιπροσώπων θεωρείται το αντίπαλο δέος της Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας. Είναι ένα νομοθετικό σώμα που δημιουργήθηκε το 2014, για να αναλάβει την διακυβέρνηση της χώρας μέχρι τη σύνταξη του συντάγματος. Αρνείται να αναγνωρίσει την Κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας ως επίσημη, καθώς θεωρεί ότι εγκαθιδρύθηκε από διεθνείς παράγοντες και θεωρητικά υποστηρίζει τους Ισλαμιστές. Η Βουλή των Αντιπροσώπων μετεγκαταστάθηκε στην ανατολική πόλη του Τομπρούκ, όταν ισλαμιστικές πολιτοφυλακές κατέλαβαν την Τρίπολη. Ο πρόεδρος της βουλής, Αγκίλα Σάλεχ, προσπάθησε να αναλάβει τα ηνία του Εθνικού Στρατού της Λιβύης από τον Χάφταρ το 2014, μετονομάζοντας τον ως Επίσημες Ένοπλες Δυνάμεις της χώρας, χωρίς επιτυχία (Robinson 2020).

### **Ρωσία**

Η Ρωσία τάσσεται υπέρ της Βουλής των Αντιπροσώπων και του Εθνικού Στρατού της Λιβύης, επιθυμώντας να εξασφαλίσει τις πετρελαϊκές της συμφωνίες στη Λιβύη, η οποία κατέχει τα μεγαλύτερα πετρελαϊκά αποθέματα στην αφρικανική ήπειρο, ενώ από απόψεως αποθεμάτων φυσικού αερίου κατέχει την 4<sup>η</sup> θέση. Σύμφωνα με αμερικανικές πληροφορίες περισσότεροι από 2 χιλιάδες Ρώσοι μισθοφόροι πιστεύεται ότι πολεμούν στο πλευρό του Χάφταρ. Η Ρωσία απέρριπτε αυτές τις κατηγορίες μέχρι τον Μάιο του 2020, όταν αναφέρθηκε ότι στάλθηκαν από μέρους της περισσότερα από 12 μαχητικά αεροσκάφη προς υποστήριξη των μισθοφόρων της. Παράλληλα, η Μόσχα έχει ασκήσει βέτο στον ΟΗΕ που αφορά στην καταδίκη των ενεργειών του Εθνικού Στρατού, ενώ έχει επιτρέψει στην Βουλή των Αντιπροσώπων να τυπώσει στη Ρωσία παράλληλο Λιβυκό νόμισμα (Robinson 2020).

---

<sup>61</sup> House of Representatives – HoR.

## **Τουρκία**

Η Τουρκία, κατά αντιστοιχία με τη Ρωσία, έχει εμπλακεί στη Λιβύη υποστηρίζοντας την Κυβέρνηση της Εθνικής Συμμαχίας, προσπαθώντας να διαδραματίσει ρόλο περιφερειακής δύναμης αυξάνοντας την παρουσία της στην περιοχή. Συγκεκριμένα, η Άγκυρα επιζητεί να επεκτείνει τον έλεγχο της στα ενεργειακά αποθέματα της Ανατολικής Μεσογείου, ενώ ελπίζει να επανακτήσει κατασκευαστικά συμβόλαια στην περιοχή που ακυρωθήκαν μετά την πτώση του Καντάφι το 2011. Τον Ιανουάριο του 2020 η Τουρκία απέστειλε πάνω από εκατό αξιωματικούς και 2 χιλιάδες Σύριους μαχητές, με την υπόσχεση μεγάλων ανταλλαγμάτων και την απόκτηση της Τουρκικής υπηκοότητας, για να πολεμήσουν στο πλευρό του Φαγιέζ Αλ Σαράζ, ενώ σχεδόν εξάρχης εξόπλισε την Κυβέρνηση Εθνικής Συμμαχίας με οπλισμό, ΜΕΑΜ και αντιαεροπορικά συστήματα (Robinson 2020).

## **Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Σαουδική Αραβία και Γαλλία**

Τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα έχουν βοηθήσει σημαντικά τον Εθνικό Στρατό του Χάφταρ με αεροπορικά μέσα και προηγμένα οπλικά συστήματα, σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη. Η Σαουδική Αραβία αναφέρεται ότι έχει βοηθήσει οικονομικά τον Χάφταρ σε μεγάλο βαθμό, ενώ η Αίγυπτος έχει προσφέρει επίγειες δυνάμεις και οπλισμό. Η Γαλλία φαίνεται να έχει παράσχει στον Χάφταρ στρατιωτική βοήθεια. Τον Ιούλιο του 2019 γαλλικοί αντιαρματικοί πύραυλοι τύπου Javelin βρέθηκαν σε στρατόπεδο του Εθνικού Στρατού, με τη γαλλική κυβέρνηση να αρνείται ότι παραβίασε το εμπάργκο όπλων κατά τη Λιβύης και ότι τα όπλα προορίζονταν για καταστροφή μη γνωρίζοντας πως κατέληξαν στα χέρια του Εθνικού Στρατού (Politico 2020).

## **Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ)**

Παρά τη συνδρομή των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής στο συμμαχικό νατοϊκό βομβαρδισμό για την ανατροπή του Καντάφι το 2011, έκτοτε απέχουν από τα γεγονότα στη Λιβύη και μικρό ρόλο έχουν παίξει στα δρώμενα της περιοχής. Οι ΗΠΑ επίσης υποστηρίζουν την Κυβέρνηση Εθνικής Συμμαχίας χωρίς όμως τη παροχή κάποιας στρατιωτικής βοήθειας στο αγώνα κατά του Εθνικού Στρατού. Η κύρια ανησυχία των ΗΠΑ στην περιοχή είναι η αναδυόμενη τρομοκρατία.

Αντιπρομοκρατικές ενέργειες έχουν υλοποιηθεί από μέρους τους σε συνεργασία με την Κυβέρνηση Εθνικής Συμμαχίας με τη μορφή αεροπορικών προσβολών εναντίον των Ισλαμιστών της Λιβύης (Robinson 2020).

### **Ένοπλες Πολιτοφυλακές**

Η αδυναμία της κρατικής δομής της Λιβύης έχει επιτρέψει την ανάδυση και ευδοκίμηση ένοπλων πολιτοφυλακών. Σε κάποιες περιοχές οι πολιτοφυλακές αυτές παρέχουν ασφάλεια και απόδοση δικαιοσύνης, όπου το κράτος αδυνατεί ή είναι απών. Παρόλα αυτά ισχυρές ισλαμιστικές οργανώσεις όπως η Αλ-Κάϊντα, η Ανσάρ Αλ Σαρία καθώς και το Ισλαμικό Κράτος δρουν ανενόχλητα σε όλο το εύρος της επικράτειας της χώρας.

### **Ο Άμαχος Πληθυσμός**

Ο πόλεμος στην Λιβύη έχει βαρύ τίμημα στον άμαχο πληθυσμό ο οποίος έχει υποστεί ατελείωτους βομβαρδισμούς, θανάσιμους τραυματισμούς από αυτοσχέδιους εκρηκτικούς μηχανισμούς και απαγωγές για λύτρα. Στα περίχωρα της πόλης Ταρχούνα, η Κυβέρνηση της Εθνικής Συμμαχίας ανακάλυψε πλήθος μαζικών τάφων μετά την εκδίωξη του Εθνικού Στρατού από την περιοχή. Οι κυανόκρανοι των Ηνωμένων Εθνών εκτιμούν ότι χιλιάδες άμαχοι έχουν χάσει τη ζωή τους σε όλη τη Λιβύη από ενάρξεως της επιθέσεως του Χάφταρ για κατάληψη της Τρίπολης. Επιπρόσθετα η Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες εκτιμά ότι πάνω από 200 χιλιάδες ανθρώπων έχουν εκτοπιστεί στο εσωτερικό της χώρας, περίπου 1,3 εκατομμύρια χρειάζονται ανθρωπιστική βοήθεια και περίπου 636 χιλιάδες είναι οι πρόσφυγες και μετανάστες (Robinson, 2020).

## ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΕΜΠΛΟΚΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

### Περίοδος Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μέχρι το 2019

Η Λιβύη κατέχει μια σημαντική θέση στην τουρκική ιστορία, επειδή τελούσε υπό το έλεγχο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από το 1551 έως το 1864<sup>62</sup>. Επιπλέον, ο ιδρυτής της σύγχρονης Τουρκίας, ο Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ, ως νεαρός αξιωματικός είχε την αποστολή να υπερασπιστεί την Τρίπολη ενάντια στην ιταλική εισβολή μεταξύ του 1911 και του 1912. Ο Μουσταφά Κεμάλ κέρδισε πρώτα τη Μάχη του Τομπρούκ εναντίον των ιταλικών δυνάμεων και στη συνέχεια διορίστηκε στρατιωτικός διοικητής στη Ντέρνα. Στη Λιβύη υπηρέτησε όμως και ο Ισμαήλ Εμβέρ Πασάς<sup>63</sup>. Πολεμούν μαζί για τον σουλτάνο, αλλά και για το τουρκικό έθνος που απειλείται από τις αποικιοκρατικές δυνάμεις.

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, απώλεσε τελικά τη Λιβύη μετά τον Οθωμανικό-Ιταλικό πόλεμο του 1911 με μεγάλη καταστροφή του Οθωμανικού Στόλου, γεγονός που επέτρεψε στους Ιταλούς να κυριαρχήσουν στην Ανατολική Μεσόγειο και να καταλάβουν ακόμη και τα Δωδεκάνησα. Ο πόλεμος αυτός απετέλεσε την αρχή της διαλύσεως της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, γεγονός που δεν αγνοείται από τους νέο-Οθωμανούς οι οποίοι γνωρίζουν ότι η επίτευξη του στόχου ώστε η Τουρκία να καταστεί ισχυρή περιφερειακή δύναμη στην περιοχή Βαλκανίων-Καυκάσου-Μέσης Ανατολής και Βορείου Αφρικής, απαιτεί ισχυρή ναυτική παρουσία στον Εύξεινο Πόντο, Αιγαίο, Ανατολική Μεσόγειο.

Επιπλέον στην περιοχή της Τριπολίτιδας στα 360 χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας δημιουργήθηκε «η αναγκαία τουρκογενής μειονότητα», που χρησιμοποιεί σήμερα η Τουρκία για να δημιουργήσει νέα τετελεσμένα στην περιοχή. Η τουρκική μειονότητα, είναι η τρίτη πληθυσμιακή κοινότητα μετά τις αραβικές φυλές

---

<sup>62</sup> Οι Οθωμανοί ήλεγχαν μόνο τις ακτές της Κυρηναϊκής και της Τριπολίτιδας, μόνο μετά τα μέσα του 16ου αιώνα, και για λίγο: το 1711 επιβλήθηκε μια ημιαυτόνομη δυναστεία, οι Καραμανλί (Karamanli). Το 1835, οι Οθωμανοί ανέκτησαν τον έλεγχο της περιοχής και επέβαλαν δύσκολα μια διοίκηση που είχε να αντιμετωπίσει την εχθρότητα των τοπικών εξουσιών και της μουσουλμανικής αδελφότητας Σανουσίγια. Η διοίκηση αυτή σεβάστηκε πάντως το βορειοαφρικανικό ισλάμ.

<sup>63</sup> Ο Ισμαήλ Εμβέρ Πασάς (23 Νοεμβρίου 1881 - 4 Αυγούστου 1922), ήταν Οθωμανός στρατιωτικός και πολιτικός, ένας από τους ηγέτες του Κινήματος των Νεότουρκων. Υπήρξε ο ηγέτης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων και την περίοδο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

και τους Βερβερίνους και διαβιεί στην βορειοδυτική Λιβύη και κυρίως στις πόλεις Μιστράτα και Τρίπολη. Κατά τη διάρκεια της «κανταφικής περιόδου» η Τρίπολη προέβη σε ενέργειες «αραβοποιήσεως» των μειονοτήτων. Παρά ταύτα, η τουρκική διπλωματία χρησιμοποιεί επιδέξια τους ομογενείς της για να εμπλακεί με επιτυχία στην περιοχή, με σχετικά παραπλήσιο τρόπο που χρησιμοποίησε την τουρκική κοινότητα στην Κύπρο. Το 2011, η Τουρκία ήταν από τις πρώτες χώρες που διέκοψε τους δεσμούς της με τη Λιβύη και υποστήριξε τους στασιαστές. Η εμπλοκή των δυτικών δυνάμεων το 2011, οδήγησε στην ανατροπή του Καντάφι αλλά απέτυχε στην εγκαθίδρυση ενός λειτουργικού κράτους και η χώρα παραδόθηκε σταδιακά στο χάος (1ος εμφύλιος πόλεμος). Την έκρυθμη αυτή κατάσταση θα εκμεταλλευτεί η τουρκική διπλωματία για να προωθήσει τις επιδιώξεις της, επηρεάζοντας την Κυβέρνηση Εθνική Συμφωνίας στο δυτικό τμήμα (Τριπολίτιδα).

Το 2014, σηματοδοτεί την έναρξη του δεύτερου εμφυλίου, μεταξύ Τριπολίτιδας και Κυρηναϊκής. Ο Φαγιέζ αλ Σαράτζ της Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας και ο Στρατάρχης Χαφτάρ του Λιβυκού Εθνικού Στρατού, θα επιδοθούν σε ένα αγώνα επικράτησης και σε μια αναζήτηση προστατών, ελισσόμενοι άλλοτε πολιτικά και άλλοτε στρατιωτικά, ανάλογα με την εκάστοτε γεωστρατηγική κατάσταση και τις διεθνείς εμπλοκές.

Η Άγκυρα άδραξε την ευκαιρία προμηθεύοντας οπλισμό και πυρομαχικά την Τρίπολη (η Κυβέρνηση Εθνική Συμφωνίας πρόσκειται ευνοϊκά στους «Αδελφούς Μουσουλμάνους») αλλά και τους ισλαμιστές αντάρτες σε όλη τη διάρκεια του συνεχιζόμενου δεύτερου εμφυλίου με την εμπλοκή της να αυξάνεται δραματικά από τα τέλη του 2019.

Μετά τον Μάρτιο του 2016, οι συγκρούσεις μεταξύ των δύο αντίπαλων κοινοβουλίων, της Βουλής των Αντιπροσώπων (HoR) στο Τόμπρουκ και του Γενικού Εθνικού Κογκρέσου (GNC) στην Τρίπολη, εντάθηκαν. Παρά τη στήριξή της στο παρελθόν, η Βουλή των Αντιπροσώπων απέσυρε την αναγνώρισή της στην Κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας ψηφίζοντας εναντίον της το καλοκαίρι του 2016 και έγινε ανταγωνιστής για τη διακυβέρνηση της χώρας. Έτσι η Κυβέρνηση δεν διαθέτει πλέον την επίσημη έγκριση και στήριξη της Βουλής (η οποία με τη σειρά της δεν αναγνωρίζεται ως νόμιμη από το Κογκρέσο) εξακολουθεί όμως να αναγνωρίζεται, από τα Ηνωμένα Έθνη ως νόμιμη κυβέρνηση.

## Από το 2019 μέχρι Σήμερα

Το ρήγμα μεταξύ ανατολικού και δυτικού τμήματος βάθυνε, μετά την μεγάλης κλίμακας επίθεση του στρατάρχη Χαφτάρ προς κατάληψη του συνόλου της λιβυκής επικράτειας, στις 4 Απριλίου 2019. Η δυσχερέστατη θέση της Τρίπολης ανάγκασε τον αρχικά διστακτικό Σαράτζ να ζητήσει απεγνωσμένα τη βοήθεια της Άγκυρας. Η Άγκυρα ανταποκρίθηκε πρόθυμα και καθώς εξελίσσονταν η μάχη για τον έλεγχο της Τρίπολης (Μάιος 2019) προώθησε οχήματα kirpi/MRAP<sup>64</sup>, MANPADs<sup>65</sup>, ATGMs<sup>66</sup> και δύο σταθμούς ελέγχου για UCAVs Bayraktar TB2<sup>67</sup> με σημαντικό αριθμό Μη Επανδρωμένων Αεροχημάτων<sup>68</sup> (ΜΕΑ). Η τουρκική παρουσία στα περικόχωρα της Τρίπολης έγινε ορατή μετά τον Ιούνιο του 2019 με την υποστήριξη των δυνάμεων της Κυβέρνησης μέσω των βομβαρδισμών των Bayraktar TB2. Κατά μία εκδοχή αυτοί οι βομβαρδισμοί απέτρεψαν την κατάληψη της Τρίπολης από τον Εθνικό Στρατό. Την περίοδο εκείνη, τα ΗΑΕ και η Τουρκία εκτέλεσαν πάνω από 850 και 250 επιθέσεις ΜΕΑ αντίστοιχα. Ο πρώην απεσταλμένος του ΟΗΕ στο πλαίσιο της United Nations Support Mission in Libya (UNSMIL)<sup>69</sup> στη Λιβύη, Γκασαν Σαλαμέ (Ghassan Salamé)<sup>70</sup>, ανέφερε ότι πρόκειται για τον μεγαλύτερο πόλεμο με ΜΕΑ στον κόσμο. Η τουρκική συνδρομή στο επιβληθέν από τα Ηνωμένα Έθνη εμπάργκο, ήταν καθοριστική. Η ανατροπή της δυσμενούς για τον Σαράτζ κατάστασης οφείλεται κυρίως στην τουρκική αρωγή με αποτέλεσμα την απόλυτη πλέον εξάρτηση της Κυβέρνησης από την Άγκυρα. Εύκολα πλέον η Άγκυρα επέβαλε στην Τρίπολη την υπογραφή και επικύρωση δύο συμφωνιών, με τις οποίες αλλάζει άρδην τα γεωπολιτικά δεδομένα σε Λιβύη και Ανατολική Μεσόγειο. Συγκεκριμένα την 27 Νοεμβρίου 2019, στην Κωνσταντινούπολη, ο Τούρκος πρόεδρος Ερντογάν και ο

---

<sup>64</sup> Τουρκικής κατασκευής Mine-Resistant Ambush Protected

<sup>65</sup> Φορητά συστήματα αντιαεροπορικής άμυνας (Man-portable air-defense systems)

<sup>66</sup> Αντιαρματικά (anti-tank guided missile)

<sup>67</sup> Τουρκικής κατασκευής Medium Altitude Long Endurance-Unmanned Combat Aerial Vehicle (MALE-UCAV).

<sup>68</sup> Unmanned Aerial Vehicle - UAV

<sup>69</sup> Η διεθνής παρουσία στη Λιβύη (UNSMIL) καθιερώθηκε με την Απόφαση 2009 (2011)/16 Σεπτεμβρίου 2011 του Συμβουλίου Ασφαλείας. Η θητεία της ανανεώνεται περιοδικά ενίοτε και με τροποποιήσεις της αποστολής της.

<sup>70</sup> Λιβανέζος πολιτικός που διετέλεσε επικεφαλής της UNSMIL από 22 Ιουνίου 2017 μέχρι και 02 Μαρτίου 2020

πρωθυπουργός Σαράτζ, ως επιστέγασμα μιας δεκαετίας και πλέον συνομιλιών<sup>71</sup>, υπέγραψαν το μνημόνιο κατανόησης (MoU), το οποίο συνοδεύτηκε και από ένα δεύτερο για τη «συνεργασία σε Ασφάλεια και Άμυνα», ξεκινώντας τη νομική διαδικασία που οδηγεί στην ανακήρυξη της τουρκικής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ)<sup>72</sup>.

Η αναβάθμιση της Άγκυρας σε μείζονα «στρατηγικό παίκτη», πλέον της αποφασιστικής στρατιωτικής εμπλοκής στην περιοχή, αποδείχτηκε με τη συμμετοχή της στη διάσκεψη του Βερολίνου (19 Ιανουαρίου 2020) υπό την αιγίδα του ΟΗΕ για λήξη του εμφυλίου στη Λιβύη.

Με την αναζωπύρωση των συγκρούσεων από τις αρχές του 2020 και την αυξανόμενη εμπλοκή ξένων δυνάμεων, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ απαίτησε από τα αντιμαχόμενα μέρη να δεσμευτούν για «διαρκή κατάπαυση του πυρός» και από όλες τις χώρες που εμπλέκονται να απέχουν από την ενίσχυση των αντιμαχόμενων πλευρών και την απόσυρση όλων των μισθοφορικών δυνάμεων. Η Απόφαση καταστρατηγήθηκε από όλες τις πλευρές και φυσικά η Άγκυρα συνέχισε τη μεταφορά πολεμικού υλικού προς την Κυβέρνηση. Σημαντικότερη ήταν η συμβολή της Άγκυρας στην αλλαγή της πορείας του εμφυλίου με την μεταφορά πλήθους Σύριων ισλαμιστών μαχητών στην Λιβύη. Ο ακριβής αριθμός τους, που παρουσιάζει αυξητική τάση, είναι άγνωστος, αλλά υπολογίζεται από 4 έως 8 χιλιάδες. Δεκάδες καθημερινές πτήσεις μεταγωγικών Α/Φ της Τουρκίας (C-130 και Airbus A-400M Atlas) μεταφέρουν εξοπλισμό, εφόδια και προσωπικό στην ελεγχόμενη από την Κυβέρνηση περιοχή. Στο επιχειρησιακό επίπεδο η Άγκυρα πέτυχε την εξασφάλιση της Τρίπολης, την απώθηση των δυνάμεων του Εθνικού Στρατού και την κατάληψη του μεγαλύτερου μέρους της βορειοδυτικής Λιβύης. Η κατάληψη της παραλιακής λωρίδας δυτικά της Τρίπολης (Σαμπράτα-Sabrata και Αλ Ζαουίγια-Al Zawiyah), καθώς και της στρατηγικής σημασίας αεροπορικής βάσης Αλ Ουατίγια (Al Watiyah) νοτιοδυτικά της πρωτεύουσας εντάσσονται σε αυτό το

---

<sup>71</sup> Η Άγκυρα άρχισε να καταστρώνει χάρτες με τους οποίους διεκδικούσε θαλάσσια σύνορα με τη Λιβύη από το 2009, όταν αυτή ανακήρυξε τη δική της ΑΟΖ και κάλεσε τις ενδιαφερόμενες γειτονικές χώρες να υπογράψουν με αυτήν τις ανάλογες συμφωνίες.

<sup>72</sup> Μανδαλίδης Γιάννης, «<https://www.cnn.gr>», 01 Δεκεμβρίου 2019 <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/199112/pos-kai-giati-toyrkia-kai-livyi-eftasan-sti-symfonia-gia-tin-aoz> (πρόσβαση Ιανουάριος 26, 2020).

πλαίσιο. Αξιοσημείωτη είναι και η παρουσία σημαντικού τμήματος του τουρκικού στόλου, ανοικτά των ακτών της Λιβύης, αποτελούμενο από φρεγάτες και πλοία υποστηρίξεως. Την όλη εκστρατευτική επιχείρηση υποστηρίζει με ένα εκτεταμένο δίκτυο συλλογής, ερμηνείας και εκμετάλλευσης πληροφοριών, καθώς και ένα σύστημα Διοικητικής Μέριμνας στηριζόμενο σε επιτόπιους πόρους και σε μεταφορά υλικών και εφοδίων από την Τουρκία.

Τον Ιούνιο 2020 ο Πρόεδρος της Αιγύπτου Σίσι και μετά τη διάρκεια συνομιλιών με τον στρατάρχη Χαφτάρ στο Κάιρο, ανήγγειλε πρωτοβουλία για την επίτευξη ειρηνευτικής συμφωνίας στη Λιβύη. Η Τουρκία απέρριψε την πρόταση της Αιγύπτου για εκχειρία στη Λιβύη, λέγοντας ότι το σχέδιο αυτό έχει στόχο να σώσει τον στρατάρχη Χαφτάρ μετά την αποτυχία της επιχείρησής του για την κατάληψη της Τρίπολης<sup>73</sup>.

Παρά την συμφωνία κατάπαυσης του πυρός που υπεγράφη από τις αντιμαχόμενες πλευρές τον Οκτώβριο 2020 υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, η Τουρκία παρατείνει την ανάπτυξη στρατιωτικών στη Λιβύη<sup>74</sup>.

---

<sup>73</sup> Ναυτεμπορική «Λιβύη: Η Τουρκία απέρριψε την πρόταση της Αιγύπτου για εκχειρία», 10 Ιουνίου 2020, <https://www.naftemporiki.gr/story/1607348/libui-i-tourkia-aperripse-tin-protasi-tis-aiguptou-gia-ekexheiria> (ανακτήθηκε 26 Ιανουαρίου 2020)

<sup>74</sup> Καθημερινή, «Τουρκία: Η Βουλή παρέτεινε την ανάπτυξη στρατευμάτων στη Λιβύη», <https://www.kathimerini.gr/world/561204838/toyrkia-to-koinovoylio-pareteine-tin-anptyxi-strateymaton-sti-livyi> (ανακτήθηκε 26 Ιανουαρίου 2020)



## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΝΟΤΙΟΣ ΚΑΥΚΑΣΟΣ

### ΙΣΤΟΡΙΚΟ

Το Αζερμπαϊτζάν και η Αρμενία βρίσκονται στην περιοχή του Νοτίου Καυκάσου, μαζί με τη γειτονική Γεωργία. Ο Νότιος Καύκασος είναι μια περιοχή μεταξύ της Μαύρης και της Κασπίας Θάλασσας που χωρίζεται από τη Ρωσία από την οροσειρά του Ευρύτερου Καυκάσου και συνορεύει επίσης με το Ιράν και την Τουρκία. Οι Αζέροι και οι Αρμένιοι ιστορικά έχουν αναμειχθεί αλλά έχουν ξεχωριστές εθνοτικές και εθνικές θρησκευτικές ταυτότητες (οι Αζέροι είναι κυρίως μουσουλμάνοι, οι Αρμένιοι κυρίως χριστιανοί) και έχουν συγκρουστεί σκληρά στο παρελθόν.

Η πολιτική και δημογραφική ιστορία του Ναγκόρνο-Καραμπάχ [Nagorno Karabakh, (N-K)] αμφισβητείται έντονα. Η πλειοψηφία των Αρμενίων της περιφέρειας αξιώνει κυρίαρχη ιστορική παρουσία στο N-K. Στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, η περιοχή έγινε το κέντρο του μεγαλύτερου Χανάτου του Καραμπάχ, ένα ημι-ανεξάρτητο τουρκογενές (πρώιμο Αζερμπαϊτζάν) πριγκιπάτο επίσημα εξαρτώμενο από το Ιράν πριν από την κατάκτησή του από τη Ρωσική Αυτοκρατορία στις αρχές του 19ου αιώνα. Μέχρι το 1832, σύμφωνα με μελετητές της περιοχής, οι Αρμένιοι «αποτελούσαν τη συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού» στην ορεινή περιοχή του N-K και υπολογίζονται περίπου στο ένα τρίτο του πληθυσμού στην ευρύτερη επικράτεια που προηγουμένως αποτελούσε τμήμα του πρώην Χανάτου του Καραμπάχ.

Αζέροι και Αρμένιοι πολέμησαν για τον έλεγχο του N-K και άλλων εδαφών κατά τη διάρκεια μιας σύντομης περιόδου ανεξαρτησίας μετά την επανάσταση των Μπολσεβίκων της Ρωσίας το 1917. Τελικά Αζερμπαϊτζάν και Αρμενία ενσωματώθηκαν στην ΕΣΣΔ το 1920-1922 ως συνταγματικές δημοκρατίες. Παρά τις αντιρρήσεις των Αρμενίων Μπολσεβίκων, το N-K ανατέθηκε στο Σοβιετικό Αζερμπαϊτζάν το 1921 το οποίο επίσημα ιδρύθηκε και οριοθετήθηκε το 1923.

### **Η διαδικασία ανεξαρτητοποίησης των τριών Δημοκρατιών του Καυκάσου.**

Και στις τρεις Δημοκρατίες του Καυκάσου, τα κινήματα ανεξαρτησίας εμφανίσθηκαν την τελευταία περίοδο της Σοβιετικής διακυβέρνησης, και

συγκεκριμένα την περίοδο μετά την ανάληψη της θέσης του Γενικού Γραμματέα του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης από τον Μιχαήλ Γκορμπατσοφ (Michael Gorbachev), το 1985, όταν και επωφελήθηκαν από την πολιτική της glasnost και της perestroika που εφάρμοσε ο μεταρρυθμιστής Σοβιετικός ηγέτης. Η εθνικιστική ατζέντα των κινημάτων ανεξαρτησίας στην Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν και την Γεωργία, διαμορφώθηκε τόσο σε σχέση με τα παράπονα τους απέναντι στην Μόσχα, και την Σοβιετική/Ρωσική κυριαρχία όσο και σε σχέση με άλλες εθνότητες και εθνικές μειονότητες στην περιοχή.

Στην περίπτωση της Αρμενίας, το ζήτημα του Ν-Κ, αποτέλεσε τον καταλύτη για τον σχηματισμό ενός λαϊκού κινήματος που στη συνέχεια απέκτησε τα χαρακτηριστικά ενός κινήματος ανεξαρτησίας. Το αίτημα των Αρμενίων του Ν-Κ, για την μεταφορά της κυριαρχίας του από την Δημοκρατία του Αζερμπαϊτζάν στην Δημοκρατία της Αρμενίας, τον Φεβρουάριο του 1988, βρήκε σημαντική απήχηση στην Δημοκρατία της Αρμενίας, και οδήγησε στην διαμόρφωση ενός εθνικιστικού κινήματος που ζήτησε από την Μόσχα να «διορθώσει» την ιστορική αδικία που είχε διαπραχθεί από τον Στάλιν το 1923. Στις 15 Ιουνίου 1988, το Ανώτατο Σοβιέτ της Αρμενίας ζήτησε από την Ανώτατο Σοβιέτ του Αζερμπαϊτζάν και της Σοβιετικής Ένωσης να εξασφαλίσουν την μεταφορά της κυριαρχίας του Ν-Κ, απόφαση που απορρίφθηκε από την Μόσχα. Η απόρριψη του Αρμενικού αιτήματος από την Μόσχα, οδήγησε στην ίδρυση της Επιτροπής Ν-Κ, όπου πέρα από το ζήτημα του Ν-Κ, υιοθετήθηκαν και προβάλλονταν μια σειρά από ζητήματα, όπως ο εκδημοκρατισμός της πολιτικής ζωής και ζητήματα περιβαλλοντικής προστασίας. Από τον Μάιο του 1989 και μετά διαμορφώνεται σταδιακά μια διαδικασία διαλόγου και συνεργασίας ανάμεσα στο Κομμουνιστικό Κόμμα της Αρμενίας και την Επιτροπή Ν-Κ, συνεργασία που οδήγησε, τον Σεπτέμβριο του 1989, στην σύσταση του Αρμενικού Εθνικού Κινήματος (ΑΕΚ), και στο οποίο συμμετείχαν τόσο μέλη της Επιτροπής Ν-Κ όσο και πολλά μέλη του Κομμουνιστικού Κόμματος. Το ΑΕΚ αναδείχθηκε νικηφόρο μέσα από τις παρατεταμένες κοινοβουλευτικές εκλογές που πραγματοποιήθηκαν την άνοιξη και το καλοκαίρι του 1990, σχηματίζοντας την νέα κυβέρνηση της Δημοκρατίας της Αρμενίας. Τον Σεπτέμβριο του 1991, σε δημοψήφισμα που διεξάχθηκε στην Αρμενία, το 94% των Αρμενίων ψήφισαν υπέρ της ανεξαρτησίας της Δημοκρατίας και ένα μήνα αργότερα, ο Πετροσιάν (Petrosian) εκλέχθηκε Πρόεδρος της Αρμενίας συγκεντρώνοντας το 83% των ψήφων .

Αλλά και για το Αζερμπαϊτζάν το ζήτημα του Ν-Κ ήταν αυτό που οδήγησε τελικά στην σχηματισμό ενός κινήματος ανεξαρτησίας κατά της Μόσχας. Τα αιτήματα των Αρμενίων για την ένωση του Ν-Κ με την Δημοκρατία της Αρμενίας προκάλεσαν διαδηλώσεις των Αζέρων στο Μπακού και σε άλλες πόλεις του Αζερμπαϊτζάν, οδηγώντας στον σχηματισμό ενός χαλαρού συνασπισμού διαφόρων εθνικιστικών οργανώσεων, του Λαϊκού Μετώπου του Αζερμπαϊτζάν (ΛΜΑ) όπου, εκτός από την αντίθεση κατά των Αρμενίων, βρήκαν έκφραση και μια σειρά από παράπονα εναντίον της Μόσχας, που είχαν να κάνουν με τον χειρισμό του ζητήματος του Ν-Κ, πολιτιστικά θέματα, το ζήτημα του εκδημοκρατισμού αλλά και την θεωρούμενη ως οικονομική εκμετάλλευση του Αζερμπαϊτζάν από την Μόσχα. Η δυνατότητα του Κομμουνιστικού Κόμματος στο Αζερμπαϊτζάν να συνεργαστεί με το εθνικιστικό κίνημα, όπως είχε συμβεί στην περίπτωση της Αρμενίας, υπονομεύθηκε από τα γεγονότα του Ιανουαρίου του 1990, όταν Σοβιετικές δυνάμεις ασφαλείας προέβησαν σε μια βίαιη καταστολή του ΛΜΑ, μετά από ταραχές στο Μπακού. Ο επικεφαλής του Κομμουνιστικού Κόμματος του Αζερμπαϊτζάν, Μουταλίμποφ (Ayaz Mutalibov), επιχείρησε να πείσει τον πληθυσμό ότι οι Κομμουνιστικές αρχές του Αζερμπαϊτζάν, αποτελούσαν και την «καλύτερη ελπίδα του Αζερμπαϊτζάν για τη επίτευξη των εθνικών στόχων, της μεταρρύθμισης και της σταθερότητας», σε μια προσπάθεια ενίσχυσης της θέσης του που είχε πληγεί σοβαρά μετά τα αιματηρά επεισόδια του Ιανουαρίου. Αν και ο Μουταλίμποφ κέρδισε τις προεδρικές εκλογές που διεξάχθηκαν τον Σεπτέμβριο του 1991, μαζικές διαδηλώσεις τον Νοέμβριο του 1991, οδήγησαν στην διάλυση του Ανώτατου Σοβιέτ του Αζερμπαϊτζάν, και την αντικατάσταση του από ένα Εθνικό Συμβούλιο, του οποίου οι 50 έδρες διαμοιράστηκαν ανάμεσα σε μέλη του Κομμουνιστικού Κόμματος, υποστηρικτές του Μουταλίμποφ και το ΛΜΑ. Τον ίδιο μήνα το Αζερμπαϊτζάν κήρυξε την ανεξαρτησία του από την Σοβιετική Ένωση.

Στη περίπτωση της Γεωργίας διάφορα ζητήματα, όπως το σχέδιο για την κατασκευή μιας νέας σιδηροδρομικής γραμμής μεταξύ της Γεωργίας και της Ρωσίας, που οι εθνικιστές θεωρούσαν ότι θα ζημίωνε το περιβάλλον και θα κατέστρεφε Γεωργιανά πολιτιστικά μνημεία και η αποκάλυψη ότι ο Σοβιετικός στρατός χρησιμοποιούσε ένα αρχαίο μοναστήρι για βολές πυροβολικού, οδήγησαν στην γέννηση του κινήματος ανεξαρτησίας. Επιπλέον, ανησυχία για την θέση των Γεωργιανών στην αυτόνομη δημοκρατία της Αμπχαζίας (Abkhazia) και την

αυτόνομη περιοχή της νότιας Οσσετίας (Ossetia), προκάλεσαν μια ιδιαίτερα φορτισμένη συζήτηση στην Γεωργία, στην οποία οι εθνικιστές καυτηρίασαν την στάση της Μόσχας. Τον Μάρτιο του 1989, το αίτημα των Αμπχάζιων για την αναβάθμιση της αυτόνομης δημοκρατίας της Αμπχαζίας σε Ενωσιακή Δημοκρατία, στα πλαίσια της Σοβιετικής Ένωσης, πόλωσε την πολιτική κατάσταση στην Γεωργία, οδηγώντας στην εμφάνιση αιτημάτων για την ανεξαρτησία της Γεωργίας. Στις 9 Απριλίου 1989, Σοβιετικά στρατεύματα διέλυσαν με την βίαια διαδήλωση στη Τιφλίδα (Tbilisi), σκοτώνοντας 19 διαδηλωτές. Τα αιματηρά επεισόδια στο Τιφλίδα, ενέτειναν ακόμη περισσότερο την αντιπαράθεση των Κομμουνιστικών αρχών με την αντιπολίτευση, καθιστώντας αδύνατη την συνεννόηση και συνεργασία μεταξύ τους όπως και στην περίπτωση του Αζερμπαϊτζάν. Παρά το γεγονός, ότι το Κομμουνιστικό Κόμμα της Γεωργίας υιοθέτησε μια έντονα εθνικιστική πλατφόρμα, ηττήθηκε στις κοινοβουλευτικές εκλογές του Οκτωβρίου 1990. Ο μεγάλος νικητής ήταν το ριζοσπαστικό μπλοκ Στρογγυλό Τραπέζι – Ελεύθερη Γεωργία του Γκαμσαχούρντια (Zviad Gamsakhurdia) που κέρδισε 155 από τις 250 έδρες του κοινοβουλίου. Η Γεωργία διακήρυξε την ανεξαρτησία της στις 9 Απριλίου 1991, και τον επόμενο μήνα ο Γκαμσαχούρντια εκλέχθηκε πρόεδρος της Γεωργίας.

## **ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ Ν-Κ**

**Γέννηση και εξέλιξη του ζητήματος μέχρι την υπογραφή της ανακωχής του πυρός, τον Μάιο του 1994.**

Το ζήτημα του Ν-Κ, έχει τις ρίζες του στην απόφαση της Μόσχας το 1923 να το εντάξει στην Δημοκρατία του Αζερμπαϊτζάν ως αυτόνομη περιοχή. Η ένταξη του Ν-Κ στην Δημοκρατία του Αζερμπαϊτζάν έγινε παρά την θέληση της μεγάλης πλειοψηφίας των κατοίκων του Ν-Κ, που ήταν Αρμένιοι και που θεωρούσαν ότι η περιοχή τους θα έπρεπε να έχει ενταχθεί στην Δημοκρατία της Αρμενίας. Η έλλειψη δημοκρατίας στα πλαίσια του Σοβιετικού πολιτικού συστήματος «αποσιώπησε» για τις επόμενες δεκαετίες την διαφωνία Αρμενίων και Αζέρων για το καθεστώς του Ν-Κ. Με την άφιξη της εποχής της glasnost του Γκορμπατσόφ, οι Αρμένιοι ανακίνησαν το ζήτημα. Τον Φεβρουάριο του 1988 ξεκίνησαν μια σειρά από διαδηλώσεις στην πρωτεύουσα του Ν-Κ, Στεπανακέρτ (Stepanakert), απαιτώντας την μεταφορά της κυριαρχίας της περιοχής από την Δημοκρατία του Αζερμπαϊτζάν στην Δημοκρατία της Αρμενίας, υποστηρίζοντας ότι η κυβέρνηση του Αζερμπαϊτζάν είχε σκόπιμα παραμελήσει την οικονομική ανάπτυξη του Ν-Κ, ότι ο Αρμενικός πληθυσμός

στερούνταν τα πολιτιστικά του δικαιώματα και ότι επιπλέον, οι αρχές εφάρμοζαν μια πολιτική εγκατάστασης Αζέρων εποίκων στο Ν-Κ, με σκοπό, την μεταβολή της δημογραφικής ισορροπίας του. Στις 20 Φεβρουαρίου, το Σοβιέτ του Ν-Κ ζήτησε από τα Ανώτατα Σοβιέτ της Αρμενίας, του Αζερμπαϊτζάν και της Σοβιετικής Ένωσης να αποφασίσουν την μεταφορά της δικαιοδοσίας της περιοχής από την Δημοκρατία του Αζερμπαϊτζάν στην Δημοκρατία της Αρμενίας. Και στις 12 Ιουλίου 1988, μετά από την απόρριψη του αιτήματος του Ανωτάτου Σοβιέτ της Αρμενίας για μεταφορά της κυριαρχίας του Ν-Κ, το Σοβιέτ του Ν-Κ ψήφισε υπέρ της απόσχισής του και της προσκόλλησης στην Δημοκρατία της Αρμενίας.

Η επιδείνωση της κατάστασης στο Ν-Κ με συνεχείς συγκρούσεις ανάμεσα στους Αρμένιους και τους Αζέρους, οδήγησαν την Μόσχα να θέσει, στις 12 Ιανουαρίου 1989, το Ν-Κ στην δική της απευθείας διοίκηση, χωρίς όμως αποτελέσματα. Τον Δεκέμβριο του 1989, το Εθνικό Συμβούλιο του Ν-Κ και το Ανώτατο Σοβιέτ της Δημοκρατίας της Αρμενίας κήρυξαν την ένωση του Ν-Κ και της Αρμενίας. Αντιδρώντας στην παραπάνω απόφαση, το Ανώτατο Σοβιέτ του Αζερμπαϊτζάν προχώρησε στη κατάργηση της αυτονομίας του Ν-Κ, με αποφάσεις που υιοθέτησε τον Αύγουστο του 1990 και τον Οκτώβριο του 1991 και ένα μήνα αργότερα, στις 21 Νοεμβρίου, αποφάσισε να επιβάλει οικονομικές κυρώσεις σε βάρος της Αρμενίας, συμπεριλαμβανομένης της διακοπής στις ενεργειακές προμήθειες. Αντιμέτωπο με την αρνητική θέση της διεθνούς κοινής γνώμης στην ένωση Ν-Κ και Αρμενίας, το κίνημα των Αρμενίων του Ν-Κ άλλαξε στόχους: με την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, τον Δεκέμβριο του 1991, προχώρησε στην οργάνωση δημοψηφίσματος για ανεξαρτησία, και ένα μήνα αργότερα, τον Ιανουάριο του 1992, κήρυξε την ανεξάρτητη Ορεινή Δημοκρατία του Ν-Κ.

Η στρατιωτική αντιπαράθεση Αρμενίων και Αζέρων επιδεινώθηκε μετά την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, καθώς η απόκτηση οπλισμού από τις εμπόλεμες πλευρές ήταν πλέον πιο εύκολη: «κατά τη διάρκεια του 1992, η σύγκρουση εξελίχθηκε από μια σειρά συρράξεων ανάμεσα σε αντίπαλα χωριά σε ένα σύγχρονο πόλεμο που περιλάμβανε άρματα μάχης, πυροβολικό, πυραύλους και αεροσκάφη». Μέχρι τις αρχές Μαΐου 1992, οι Αρμενικές δυνάμεις είχαν καταφέρει να αποκτήσουν τον έλεγχο όλου του Ν-Κ, επεκτείνοντας τις επιχειρήσεις τους και εκτός αυτού. Ενώ, οι επιχειρήσεις δυνάμεων του Εθνικού Στρατού της Αρμενίας στο έδαφος της αυτόνομης δημοκρατίας του Ναχισεβάν (Nakhichevan), στις αρχές Μαΐου

προκάλεσαν την άμεση αντίδραση της Τουρκίας, προκαλώντας τις αντιδράσεις της Ρωσίας και δηλώσεις για ένα «Τρίτο Παγκόσμιο Πόλεμο».

Οι κίνδυνοι από μια διεύρυνση της αντιπαράθεσης στον νότιο Καύκασο κινητοποίησαν και τις προσπάθειες της διεθνούς κοινότητας για εξεύρεση ειρηνικής λύσης. Από τις αρχές του 1992, ενεπλάκη στις ειρηνευτικές πρωτοβουλίες και η Διάσκεψη για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη (ο μετέπειτα ΟΑΣΕ), στον οποίο είχαν ενταχθεί τόσο η Αρμενία όσο και το Αζερμπαϊτζάν. Μεσολαβητικές προσπάθειες έκανε και το Ιράν, που ανησυχούσε ιδιαίτερα για τις αποσταθεροποιητικές επιπτώσεις της σύρραξης στα σύνορα του. Όλες αυτές οι προσπάθειες όμως, δεν είχαν αποτέλεσμα καθώς κατέληγαν συνήθως στην υπογραφή ανακωχής πυρός, που παραβιάζονταν μέσα σε λίγες μέρες καθώς οι δύο αντιμαχόμενες πλευρές πίστευαν ότι μπορούσαν να επιβληθούν στο πεδίο της μάχης.

Στις αρχές του καλοκαιριού οι δυνάμεις του Αζερμπαϊτζάν κατάφεραν να αντιστρέψουν την κατάσταση στο έδαφος, να απωθήσουν τις δυνάμεις των Αρμενίων και να καταλάβουν μια μεγάλη περιοχή στο νότιο Ν-Κ. Επιτυχίες όμως, που σύντομα ανατράπηκαν, χάρις στις καλύτερα οργανωμένες δυνάμεις των Αρμενίων και την αποφασιστική συμβολή της Ρωσικής στρατιωτικής βοήθειας προς του Αρμενίους: κατά την διάρκεια του δεύτερου εξαμήνου του 1992, του 1993 και των αρχών του 1994, Αρμενικές δυνάμεις κατάφεραν όχι μόνο να επανακαταλάβουν όλο το Ν-Κ αλλά και να αποκτήσουν τον έλεγχο σημαντικών Αζερικών εδαφών έξω από το Ν-Κ.

Τον Μάιο του 1994, οι Αρμένιοι και οι Αζέροι υπέγραψαν ανακωχή πυρός, μετά από επιτυχημένη μεσολάβηση της Ρωσίας. Η συμφωνία ανακωχής άφησε στον έλεγχο των Αρμενικών δυνάμεων το 15% περίπου του εδάφους του Αζερμπαϊτζάν, από το οποίο το ένα τρίτο περίπου αφορά το ίδιο το Ν-Κ.

### **Οι εξελίξεις μετά την υπογραφή της ανακωχής του πυρός**

Η περίοδος μετά τον Μάιο του 1994 είχε οδηγήσει σε μια παγίωση του status quo, επιτρέποντας στο Ν-Κ να σταθεροποιήσει την de facto ανεξαρτησία του και να αναπτύξει τους δεσμούς του με την Αρμενία . Από το 1994 και μετά πρωτεύοντα ρόλο στις διπλωματικές προσπάθειες της διεθνούς κοινότητας για την εξεύρεση μιας

λύσης στο πρόβλημα έχει παίξει η Ομάδα του Μίνσκ (Minsk) του ΟΑΣΕ. Στην Ομάδα του Μίνσκ, που σχηματίστηκε το 1992, συμμετέχουν εκτός από τα άμεσα ενδιαφερόμενα μέρη, και η Ρωσία, η Γαλλία, η Τουρκία και οι ΗΠΑ. Τον Δεκέμβριο του 1994, η Ρωσία ανέλαβε την θέση της μόνιμης προεδρίας της ομάδας, μια απόφαση που αναγνώριζε έμπρακτα την σημαίνουσα θέση της για τις ειρηνευτικές προσπάθειες. Το 1997, ο ρόλος της Ομάδας Μίνσκ ενισχύθηκε, όταν η Γαλλία και οι ΗΠΑ ανέλαβαν και αυτές την θέση των μόνιμων συμπροέδρων. Το 1997 οι Πρόεδροι της Αρμενίας και του Αζερμπαϊτζάν βρέθηκαν πολύ κοντά στην εξεύρεση μιας λύσης μετά από προτάσεις της Ομάδας του Μίνσκ. Οι προτάσεις προέβλεπαν την εφαρμογή μιας σταδιακής επίλυσης στην διένεξη. Σ' ένα πρώτο στάδιο, οι Αρμένιοι θα αποσύρονταν από τα εδάφη έξω από το Ν-Κ, οι Αζέροι πρόσφυγες θα επέστρεφαν στα σπίτια τους, η διεθνής κοινότητα θα απέστειλε ειρηνευτική δύναμη και τα σύνορα θα άνοιγαν πάλι. Το καθεστώς του Ν-Κ θα αποφασιζόταν σ' ένα δεύτερο στάδιο. Ο Πρόεδρος Πετροσιάν, ο οποίος συμεριζόταν την άποψη των διεθνών διαμεσολαβητών ότι θα ήταν δύσκολη η ταυτόχρονη επίλυση όλων των ζητημάτων και θα ήταν προτιμότερο να αποκατασταθούν πρώτα οι ανθρώπινες και οικονομικές επαφές, αποδέχθηκε δημόσια τις προτάσεις της Ομάδας του Μίνσκ, τον Σεπτέμβριο του 1997. Η θέση του αυτή προκάλεσε την οργή της αντιπολίτευσης και κατηγορίες ότι «ξεπουλούσε» το Ν-Κ. Τόσο η ηγεσία του Ν-Κ όσο και ανώτατοι κυβερνητικοί αξιωματούχοι στην Αρμενία, όπως ο Πρωθυπουργός Κοτσαριάν (Robert Kocharian) ήταν αντίθετοι με την αποδοχή της σταδιακής λύσης που πρότεινε η Ομάδα του Μίνσκ, καθώς θεωρούσαν ότι απαιτούσε από τους Αρμένιους να κάνουν όλες τις υποχωρήσεις χωρίς να υπάρχει εγγύηση για την στάση του Αζερμπαϊτζάν, και υποστήριζαν αντίθετα την πραγματοποίηση μιας συμφωνίας «πακέτο» όπου και αντιμετωπίζονταν όλα τα ζητήματα ταυτόχρονα. Η αποδοχή των προτάσεων από τον Πετροσιάν του «κόστισαν την θέση του»: μετά από έντονες πολιτικές αντιδράσεις παραιτήθηκε τον Φεβρουάριο του 1998.

Ακολούθως, το 2001, υπήρχε έντονη αισιοδοξία για την υπογραφή μιας συμφωνίας. Συνομιλίες των Προέδρων της Αρμενίας, Κοτσαριάν και του Αζερμπαϊτζάν, Αλίγιεφ (Haidar Aliyev), τον Απρίλιο του 2001, στο Key West της Φλόριδα, υπό την αιγίδα του ΟΑΣΕ, οδήγησαν στην αποδοχή μιας φόρμουλας λύσης. Σύμφωνα με δημοσιογραφικές πληροφορίες η φόρμουλα περιλάμβανε την επιστροφή στο Αζερμπαϊτζάν των έξι από τις επτά περιοχές που έχουν καταλάβει

Αρμενικές δυνάμεις εκτός του Ν-Κ, την διατήρηση από την Αρμενία του «διαδρόμου του Λάτσιν (Lachin)», που συνδέει την Αρμενία με το Ν-Κ, με αντάλλαγμα την παραχώρηση ενός ανάλογου διαδρόμου που θα συνδέει το Αζερμπαϊτζάν με το Ναχιτσεβάν. Και όσο αφορά το νομικό καθεστώς του Ν-Κ, αυτό τυπικά θα παρέμενε στην κυριαρχία του Αζερμπαϊτζάν αλλά με έναν «υψηλό βαθμό αυτονομίας». Παρά την αρχική αποδοχή της φόρμουλας αυτής από τους δύο προέδρους, εσωτερικές αντιδράσεις κατά της υπογραφής της συμφωνίας, ιδιαίτερα στο Αζερμπαϊτζάν, όπου η ιδέα ενός συμβιβασμού με την Αρμενία έχανε ολοένα και περισσότερο έδαφος, οδήγησαν σε εγκατάλειψη της συμφωνίας.

### **Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης: οι μεγάλες Τουρκικές προσδοκίες**

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης στα τέλη του 1991, ένα κοσμοϊστορικό γεγονός, είχε σημαντικές επιπτώσεις και για την Τουρκική εξωτερική πολιτική. Καταρχάς, από την άποψη της ασφάλειας της, η Τουρκία δεν μοιραζόταν πλέον σύνορα με την Ρωσία, την σημαντικότερη απειλή για την Τουρκική ασφάλεια τα τελευταία 300 χρόνια. Επιπλέον, η κατάρρευση του Σοβιετικού κράτους έφερε στο προσκήνιο τις Τουρκόφωνες δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας και του Αζερμπαϊτζάν, έναν κόσμο με τον οποίο η Τουρκία είχε ιστορικούς και πολιτιστικούς δεσμούς. Για την Άγκυρα, η ιστορική συγκυρία ερμηνεύτηκε ως μια μοναδική ευκαιρία για την επέκταση της Τουρκικής επιρροής και την ανάδειξη της Τουρκίας ως μιας νέας περιφερειακής δύναμης που θα κάλυπτε το κενό που είχε δημιουργηθεί από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Στα τέλη του 1991, και κατά την διάρκεια του 1992, Τούρκοι πολιτικοί, όπως ο Πρωθυπουργός Ντεμιρέλ (Suleyman Demirel) έκαναν λόγο για το «Τουρκικό μοντέλο», το τρίπτυχο κοσμικού κράτους - οικονομίας της αγοράς – και φιλοδυτικής εξωτερικής πολιτικής, που θα έπρεπε να μιμηθούν τα νέα ανεξάρτητα κράτη της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Το «Τουρκικό μοντέλο» υποστήριζε και η Δύση, ιδιαίτερα οι ΗΠΑ, που ανησυχούσε για μια ενδεχόμενη επέκταση της επιρροής του Ιράν, με την αντιδυτική του ρητορεία και πολιτική, στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία.

Επιπλέον, η Άγκυρα ήλπιζε ότι οι νέες διεθνείς συγκυρίες που είχαν δημιουργηθεί μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, σε συνδυασμό με τους ιστορικούς και πολιτιστικούς της δεσμούς με πολλές από τις νέες δημοκρατίες και τους δικούς της στενούς δεσμούς με τις ΗΠΑ, θα οδηγούσαν στην ανάδειξη μιας



τεράστιας «Τουρκικής ζώνης επιρροής», με κέντρο της την Τουρκία. Είναι μια περίοδος μεγάλης ευφορίας και υψηλών προσδοκιών για την Τουρκική πολιτική ηγεσία: τον Φεβρουάριο του 1992, ο Ντεμιρέλ δηλώνει ότι με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης σχηματίζεται ένας «γιγαντιαίος Τουρκικός κόσμος» που απλώνεται από την Αδριατική θάλασσα στα τείχη της Κίνας, ενώ στα τέλη Οκτωβρίου του 1992, κατά την διάρκεια της πρώτης Διάσκεψης Αρχηγών Τουρκόφωνων Κρατών στην Άγκυρα, ο Τούρκος Πρόεδρος Οζάλ (Turgut Ozal) διακηρύσσει ότι ο 21ος αιώνας θα είναι ο «αιώνας των Τούρκων». Επρόκειτο για μια νέα εκδοχή του παντουρκισμού που «στόχευε κυρίως στην δημιουργία ενός Τουρκόφωνου σχηματισμού στα πλαίσια του οποίου η Τουρκία θα διαδραμάτιζε ηγετικό ρόλο από οικονομικής, πολιτικής και πολιτισμικής άποψης».

## **ΟΙ ΔΙΜΕΡΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΡΜΕΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΑΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ**

### **Η περίοδος 1991 μέχρι και τα μέσα του 1993**

Απ' όλες τις Τουρκόφωνες Δημοκρατίες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, το Αζερμπαϊτζάν ήταν αυτό με τους στενότερους ιστορικούς και πολιτιστικούς δεσμούς με την Τουρκία. Τον Μάιο του 1991, επισκέπτεται το Μπακού, ο Οζάλ όπου και υπογράφει πρωτόκολλο οικονομικής συνεργασίας, ενώ λίγο αργότερα ιδρύθηκε και Τουρκικό προξενείο στο Μπακού. Το Αζερμπαϊτζάν ήταν η πρώτη πρώην Σοβιετική Δημοκρατία της οποίας την ανεξαρτησία αναγνώρισε η Τουρκία, τον Νοέμβριο του 1991, και τρεις μήνες αργότερα, τον Ιανουάριο του 1992, κατά την διάρκεια επίσημης επίσκεψης του στην Άγκυρα, ο Μουταλίμποφ υπέγραψε Συμφωνία Φιλίας και Συνεργασίας με την Τουρκία .

Οι σχέσεις Άγκυρας-Μπακού εντάθηκαν ακόμη περισσότερο μετά τις εξελίξεις στο Αζερμπαϊτζάν, το πρώτο εξάμηνο του 1992. Τον Φεβρουάριο του 1992, ο Μουταλίμποφ, αντιμέτωπος με αυξανόμενη εσωτερική κριτική για την αποτυχία του να υπερασπιστεί τον Αζερικό πληθυσμό στο Ν-Κ, υπέβαλλε την παραίτηση του και τρεις μήνες αργότερα, τον Μάιο, πραξικόπημα οργανωμένο από το ΛΜΑ, τον απομάκρυνε οριστικά από την θέση του Προέδρου. Στις προεδρικές εκλογές που οργανώθηκαν τον Ιούνιο του 1992, νικητής αναδείχθηκε ο υποψήφιος του ΛΜΑ, Ελτσιμπέι (Abulfaz Elchibey). Ο νέος Πρόεδρος του Αζερμπαϊτζάν, γνωστός για τις «παντουρκικές του απόψεις», επεδίωξε την διαμόρφωση στενών σχέσεων με την

Τουρκία, ενώ υιοθέτησε και μια έντονη αντιρωσική και αντιϊρανική ρητορική, προκαλώντας την δυσφορία τόσο της Μόσχας όσο και της Τεχεράνης. Οι εξελίξεις στο Ν-Κ επέφεραν μια επιπλέον σύσφιξη των σχέσεων Άγκυρας-Μπακού, καθώς οι Αζέροι ανέμεναν την αποφασιστική στήριξη της Τουρκίας, κάτι που όμως δεν επιβεβαιώθηκε από την συνέχεια των εξελίξεων.

Οι εξελίξεις στο Ν-Κ έπαιξαν αποφασιστικό ρόλο στις σχέσεις της Άγκυρας με το Ερεβάν. Οι Τουρκοαρμενικές σχέσεις ήταν ιδιαίτερα επιβαρυνμένες από την γενοκτονία των Αρμενίων το 1915, ένα ιστορικό γεγονός που η σύγχρονη Τουρκία αρνείται να αναγνωρίσει. Παρόλα αυτά, το 1991 σημειώθηκαν προσπάθειες προσέγγισης των δύο πλευρών. Τον Απρίλιο του 1991, ο Τούρκος πρέσβης στην Σοβιετική Ένωση, Βολκάν Βουράλ (Volkan Vural), πραγματοποίησε την πρώτη επίσκεψη Τούρκου αξιωματούχου στην Αρμενία με στόχο την βελτίωση των διμερών σχέσεων. Κατά την διάρκεια της επίσκεψης Βουράλ χαραχτήκαν σχέδια για την υπογραφή μιας συμφωνίας καλής γειτονίας όπως και μιας συμφωνίας για την έναρξη διασυνοριακού εμπορίου και την κατασκευή ενός αυτοκινητοδρόμου που θα συνέδεε την Τουρκία με την Αρμενία. Τον Δεκέμβριο του 1991, η Τουρκία αναγνώρισε την ανεξαρτησία της Αρμενίας, ενώ στα τέλη του 1991, οι δύο πλευρές είχαν κατ' αρχήν συμφωνήσει στην κατασκευή εγκαταστάσεων στο Τουρκικό λιμάνι της Τραπεζούντας για χρήση της Αρμενίας. Επιπλέον, το γεγονός ότι μετά την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, η Τουρκία εμφανιζόταν ως το μόνο ασφαλές και αποδεκτό κανάλι για την παροχή δυτικής βοήθειας προς την Αρμενία, ενίσχυε για σημαντικούς πολιτικούς κύκλους της Αρμενίας, όπως τον Πρόεδρο Πετροσιάν, την χρησιμότητα καλλιέργειας καλών σχέσεων με την Τουρκία.

Η επιδείνωση όμως της σύρραξης στο Ν-Κ, μετά την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, υπονόμεισε την προσπάθεια για την Τουρκοαρμενική προσέγγιση. Η πορεία της σύρραξης υπέρ των Αρμενικών δυνάμεων, και ιδιαίτερα η εθνοκάθαρση του αζέρικου πληθυσμού από εδάφη που κατέλαβαν αρμένικες δυνάμεις, προκάλεσαν την έντονη αντίδραση της τουρκικής κοινής γνώμης, και των κομμάτων της αντιπολίτευσης, που απαίτησαν από την κυβέρνηση να παρέμβει στο πλευρό του Αζερμπαϊτζάν. Όταν, στις αρχές Μαΐου του 1992, δυνάμεις του Εθνικού Στρατού της Αρμενίας εξαπολύσανε επιχειρήσεις στο έδαφος της αυτόνομης δημοκρατίας του Ναχιτσεβάν, που ανήκε στο Αζερμπαϊτζάν, η αντίδραση της Τουρκίας, που βάσει της Συνθήκης του Καρς (Kars) του 1921, ήταν συνεγγυητής μαζί με την

Σοβιετική Ένωση του καθεστώτος του Ναχitseβάν, ήταν άμεση. Στις 19 Μαΐου, ο Τούρκος υπουργός των εξωτερικών «προειδοποίησε» την Αρμενία ότι θα αντιμετώπιζε «σοβαρές συνέπειες εάν συνέχιζε την επιθετικότητα της», ενώ ο Τούρκος Πρόεδρος Οζάλ έκανε λόγο για την αποστολή Τουρκικών στρατευμάτων στο Αζερμπαϊτζάν. Οι Τουρκικές δηλώσεις προκάλεσαν την άμεση αντίδραση της Ρωσίας: στις 20 Μαΐου, ο Στρατάρχης Σαποσνικοφ (Yevgeny Shaposhnikov), επικεφαλής των στρατιωτικών δυνάμεων της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών, έκανε λόγο για ένα «Τρίτο Παγκόσμιο Πόλεμο» σε περίπτωση που η Τουρκία αναμειγνυόταν στην σύρραξη .

Παρά τις δηλώσεις Τούρκων αξιωματούχων η Άγκυρα απέφυγε να επέμβει στρατιωτικά στην σύρραξη, αντιλαμβανόμενη τις ενδεχόμενες επιπτώσεις μιας τέτοιας ενέργειας. Μάλιστα, τον χειμώνα του 1992, η κυβέρνηση Ντεμιρέλ συμφώνησε στο άνοιγμα των Τουρκικών συνόρων, που είχαν κλείσει νωρίτερα ως αντίδραση κατά της πορείας του πολέμου στο Ν-Κ, για την αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας από την Δύση προς την Αρμενία, βοήθεια που περιλάμβανε και ενεργειακές προμήθειες, προκαλώντας την έντονη δυσφορία του Μπακού.

Οι νέες στρατιωτικές επιτυχίες των Αρμενίων, κατά την διάρκεια του 1993, προκάλεσαν και νέες Τουρκικές προειδοποιήσεις, μιας Άγκυρας που όμως ένιωθε αδύναμη να στηρίξει αποφασιστικά τους «ανθρώπους της» στην κυβέρνηση του Αζερμπαϊτζάν. Έτσι, μετά την στρατιωτική επιχείρηση των Αρμενικών δυνάμεων στα τέλη Μαρτίου του 1993, όταν κατέλαβαν την στρατηγικής σημασίας πόλη του Καλμπατζάρ (Kelbadzhar), στα δυτικά του Ν-Κ, ο Τούρκος Πρόεδρος Οζάλ, κατά την διάρκεια επίσκεψης του στο Μπακού στα μέσα Απριλίου, προειδοποίησε ότι «η Αρμενία είτε θα φύγει είτε θα εξαναγκαστεί να φύγει» από τα αζέρικα εδάφη . Ενώ, τον ίδιο μήνα ο Ντεμιρέλ δήλωσε ότι «κανείς δεν θα πρέπει να νομίζει ότι η χώρα του θα εγκατέλειπε το Αζερμπαϊτζάν στην μοίρα του», προσθέτοντας όμως ότι η Τουρκία «προσπαθούσε να λύσει το πρόβλημα με ψυχραιμία» . Η Άγκυρα ανέλαβε διάφορες διπλωματικές πρωτοβουλίες για την επίλυση του προβλήματος. Τον Μάιο του 1993 κατέθεσε, μαζί με την Ουάσιγκτον και την Μόσχα κοινό ειρηνευτικό σχέδιο, ενώ τον Ιούλιο ο Ντεμιρέλ, με την νέα του ιδιότητα ως Πρόεδρος της Τουρκίας, μετά τον θάνατο του Οζάλ, είχε τηλεφωνική επικοινωνία με τους Προέδρους των ΗΠΑ, Ρωσίας και Γαλλίας. Παράλληλα, οι πρεσβευτές της Σουηδίας, της χώρας που είχε

την προεδρία της ΔΑΣΕ, και της Ιταλίας, που είχε την προεδρία της Ομάδας Μίνσκ, κλήθηκαν στο Τουρκικό Υπουργείο των Εξωτερικών. Ενώ, κατά την διάρκεια της διάσκεψης κορυφής της Οργάνωσης Οικονομικής Συνεργασίας που πραγματοποιήθηκε στην Κωνσταντινούπολη τον Ιούλιο, η Αρμενία καταδικάστηκε στο τελικό ψήφισμα της διάσκεψης για την παράνομη κατοχή εδαφών του Αζερμπαϊτζάν. Στις 17 Αυγούστου 1993, μετά και από νέες Αρμενικές επιθέσεις στο Fizuli και στο Jabrayl, πόλεις κοντά στο Ν-Κ, η Τουρκία προσέφυγε στο Συμβούλιο Ασφαλείας των ΗΕ. Ακολουθώντας την έκδοση απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας, με την οποία η Αρμενία καλούνταν να αποχωρήσει άμεσα και χωρίς όρους από τα κατοχικά εδάφη, η Τουρκία επέμεινε ότι αν η Αρμενία επέμεινε να αγνοεί τις αποφάσεις των ΗΕ, τότε θα έπρεπε να της επιβληθούν κυρώσεις. Τον Σεπτέμβριο του 1993, μετά και από νέες στρατιωτικές επιτυχίες των Αρμενίων, η τουρκική κυβέρνηση έθεσε τα στρατεύματα της στα σύνορα με την Αρμενία σε «κατάσταση συναγερμού» και η Πρωθυπουργός Τανσού Τσιλέρ (Tansu Ciller) δήλωσε ότι θα ζητούσε από το Κοινοβούλιο να κηρύξει τον πόλεμο στην Αρμενία, «εάν έστω και ένα εκατοστό του εδάφους του Ναχitseβάν αγγιχτεί».

### **Η περίοδος από τα μέσα του 1993 και μετά**

Από τα τέλη του 1993 και μετά η Άγκυρα επανεκτιμά τις δυνατότητες της πολιτική της στον Καύκασο και στην Κεντρική Ασία, εγκαταλείποντας τα διάφορα παντουρκικά οράματα της. Πρόκειται για μια επανεκτίμηση που γίνεται κάτω από το βάρος τόσο των εσωτερικών προβλημάτων που αντιμετώπιζε η Τουρκία, όσο και των εξελίξεων στην περιοχή του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας. Στο εσωτερικό της Τουρκίας, η νέα κυβέρνηση που σχηματίζεται υπό την ηγεσία της Τσιλέρ, μετά τον θάνατο του Οζάλ και την εκλογή του Ντεμιρέλ στην θέση του Προέδρου, αναγκάζεται να αφιερώσει όλο και περισσότερη προσοχή στην επιδείνωση της τουρκικής οικονομίας και κυρίως στην αντιμετώπιση της δράσης του Κουρδικού Εργατικού Κόμματος, του ΡΚΚ, στην νοτιοανατολική Τουρκία. Παράλληλα, η Τουρκία συνειδητοποίησε ότι δεν είχε την δυνατότητα να προσφέρει την οικονομική βοήθεια που είχαν ανάγκη οι νέες ανεξάρτητες δημοκρατίες του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας, ενώ κατά την διάρκεια του 1993, η Μόσχα κάνει σαφή το ενδιαφέρον της για το «εγγύς εξωτερικό» .

Τα γεγονότα στον Καύκασο, κατά την διάρκεια του 1993, «υπογράμμισαν τα όρια της Τουρκικής επιρροής». Η αδυναμία της Άγκυρας να σταματήσει τις επιτυχίες των Αρμενίων στο Ν-Κ αλλά και να στηρίξει τον «προστατευόμενο της» στο Μπακού, Ελτσιμπέι, ο οποίος ανατράπηκε τον Ιούνιο του 1993, ζημίωσε την εικόνα της Τουρκίας στην περιοχή. Η ανατροπή του Ελτσιμπέι θεωρήθηκε από την Άγκυρα «ως μέρος της Ρωσικής στρατηγικής αποκατάστασης της επιρροής της στις πρώην αποικίες της». Αρχικά μάλιστα, η κυβέρνηση Τσιλέρ αντιμετώπισε τον Αλίγιεφ ως «άνθρωπο της Μόσχας», αποφεύγοντας να αναγνωρίσει την νέα κυβέρνηση στο Μπακού και συνεχίζοντας να υποστηρίζει τον Ελτσιμπέι. Ο ίδιος ο Αλίγιεφ διακήρυξε ότι επιθυμεί «να αποκαταστήσει μια ισορροπία στις εξωτερικές σχέσεις του Αζερμπαϊτζάν δια της ενίσχυσης των δεσμών με το Ιράν και την Ρωσία», προχωρώντας στην ακύρωση κάποιων από τις φιλοτουρκικές αποφάσεις του προκατόχου του και ανακοινώνοντας την ένταξη του Αζερμπαϊτζάν στην Κοινοπολιτεία των Ανεξάρτητων Κρατών.

Οι σχέσεις Άγκυρας – Μπακού, αποκαθίστανται σταδιακά από τις αρχές του 1994 και μετά, καθώς ο Αλίγιεφ συνειδητοποιεί ότι η Μόσχα δεν ήταν διατεθειμένη να πετύχει αποχώρηση των Αρμενικών δυνάμεων από τα αζέρικα εδάφη και επιστροφή του Ν-Κ στον έλεγχο του Αζερμπαϊτζάν, και η Άγκυρα ότι ο Αλίγιεφ δεν αποτελεί ένα «εργαλείο στα χέρια της Μόσχας». Στις 8-11 Φεβρουαρίου 1994, ο Αλίγιεφ επισκέπτεται την Τουρκία συνοδευόμενος από μια αντιπροσωπεία 80 ατόμων. Κατά την διάρκεια της συνάντησης του με τον Αλίγιεφ, ο Ντεμιρέλ καταδικάζοντας τις Αρμενικές επιθέσεις, δήλωσε ότι η Τουρκία θα συνέχιζε να υποστηρίζει «τις δίκαιες θέσεις του Αζερμπαϊτζάν στα διεθνή fora» και υποσχέθηκε να «βοηθήσει τα αδέρφια μας τους Αζέρους στις προσπάθειες τους να ξαναχτίσουν το δημοκρατικό τους κράτος μετά από 70 χρόνια αναμονής». Ο Αλίγιεφ δήλωσε ότι ήθελε να κερδίσει πίσω το χαμένο έδαφος και την υποστήριξη των ΗΠΑ, της Ρωσίας και της Τουρκίας, με σκοπό «να τερματίσει τον πόλεμο στο Ν-Κ με ειρηνικά μέσα». Τόσο ο Ντεμιρέλ όσο και ο Αλίγιεφ, χρησιμοποίησαν την φόρμουλα «ένα έθνος, δύο κράτη για να περιγράψουν τους δεσμούς που τους ενώνανε. Στις 5 Μαΐου 1994, ο Αλίγιεφ επισκέφτηκε ξανά την Τουρκία, για μια σύντομη επίσκεψη εργασίας. Κατά την διάρκεια της συνάντησης του Αλίγιεφ με τον Ντεμιρέλ, πραγματοποιήθηκε «μια περιεκτική ανταλλαγή απόψεων για τις διμερείς σχέσεις και τα περιφερειακά προβλήματα». Ο Ντεμιρέλ επανέλαβε ότι οι επιθέσεις των Αρμενίων στο

Αζερμπαϊτζάν «υπονομεύουν την σταθερότητα στην περιοχή» και ότι «θα πρέπει να σταματήσουν» και εξέφρασε την υποστήριξη της Τουρκίας προς τις προσπάθειες της Ομάδας Μίνσκ.

Οι τουρκοαζερικές σχέσεις συνέχισαν την ανοδική τους πορεία, καθώς ο Αλίγιεφ υιοθέτησε μια φιλοδυτική εξωτερική πολιτική, συνειδητοποιώντας ότι η εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων της χώρας αλλά και το ίδιο το οικονομικό της μέλλον εξαρτάται από την ανάπτυξη καλών σχέσεων με την Δύση. Η Άγκυρα επωφελείται άμεσα από την φιλοδυτική στροφή που συντελείται στην εξωτερική πολιτική του Μπακού: οι σχέσεις των δύο χωρών αναπτύσσονται πολύπλευρα, σε σημείο που η Τουρκία να περιγράφεται ως «στρατηγικός εταίρος» του Αζερμπαϊτζάν. Η Τουρκία υποστηρίζει την προσπάθεια του Αζερμπαϊτζάν να ενταχθεί στους Ευρωατλαντικούς θεσμούς και να διατηρήσει την ανεξαρτησία του απέναντι στην Μόσχα, ενώ ιδιαίτερα σημαντική είναι και η συνεργασία των δύο χωρών για το ζήτημα της μεταφοράς του πετρελαίου του Αζερμπαϊτζάν προς την Δύση.

Καμία ουσιαστική αλλαγή δεν σημειώθηκε στις τουρκοαρμενικές σχέσεις από το 1993 και μετά: οι δύο χώρες δεν είχαν διπλωματικές σχέσεις, τα τουρκοαρμενικά σύνορα παρέμεναν κλειστά και η Τουρκία διατηρούσε ένα εμπορικό εμπάργκο εις βάρος της Αρμενίας. Επιπλέον η Τουρκία κατηγορούσε την Αρμενία για εδαφικές βλέψεις εις βάρος της και για παροχή υποστήριξης προς το Κουρδικό Εργατικό Κόμμα, το ΡΚΚ. Η Άγκυρα διακήρυξε ότι η ομαλοποίηση των σχέσεων με την Αρμενία και το άνοιγμα των τουρκοαρμενικών συνόρων, προϋπέθετε αλλαγή της στάσης του Ερεβάν στο ζήτημα του Ν-Κ και, επιπλέον, εγκατάλειψη των προσπαθειών για διεθνή αναγνώριση της Αρμενικής γενοκτονίας του 1915.

Η Αρμενία, ιδιαίτερα ανασφαλή λόγω της γεωγραφικής της θέσης και των προβλημάτων της με της Τουρκία και το Αζερμπαϊτζάν, στράφηκε μετά το 1991 προς την Μόσχα, αντιμετωπίζοντας την καλλιέργεια στενών σχέσεων με την Ρωσία ως εγγύηση για την εξωτερική της ασφάλεια. Παράλληλα, η Αρμενία προχώρησε στην καλλιέργεια καλών σχέσεων και με το Ιράν. Η Αρμενία αντιμετώπιζε το Ιράν ως αντίβαρο στις Τουρκικές φιλοδοξίες στην περιοχή, ενώ για το Ιράν, η Αρμενία μπλόκαρε την Τουρκική επιρροή κατά μήκος των βορείων Ιρανικών συνόρων αλλά και στην Κεντρική Ασία .

Από το 1997 και μετά γίνονται κάποιες προσπάθειες για την βελτίωση των τουρκοαρμενικών σχέσεων, από ιδιωτικούς κυρίως φορείς . Στα τέλη του 2000 και μετά από Αμερικανικές παραινέσεις, η Άγκυρα άρχισε να εξετάζει τρόπους για την βελτίωση των τουρκοαρμενικών σχέσεων. Συγκεκριμένα, στα τέλη του 2000, πραγματοποιήθηκε συνάντηση του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας, με θέμα την βελτίωση των σχέσεων με την Αρμενία. Σύμφωνα με δημοσιογραφικές πληροφορίες, στην συνάντηση αποφασίστηκε, καταρχάς, η βελτίωση των τουρκοαρμενικών οικονομικών σχέσεων και η λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της Αρμενικής μειονότητας στην Τουρκία. Επιπλέον, τον Ιανουάριο του 2001, αποφασίστηκε η πραγματοποίηση μυστικών τουρκοαρμενικών συνομιλιών στην Γενεύη, σε επίπεδο βοηθών Γενικών Γραμματέων των δύο Υπουργείων των Εξωτερικών. Η συνάντηση αυτή όμως δεν πραγματοποιήθηκε λόγω των τουρκικών αντιδράσεων στην αναγνώριση της Αρμενικής Γενοκτονίας από την Γαλλική Εθνοσυνέλευση τον ίδιο μήνα.

Η λεγόμενη Ομάδα του Μινσκ υπό την αιγίδα του ΟΑΣΕ με συμμετοχή της Ρωσίας, της Γαλλίας και των ΗΠΑ, προσπάθησε να διαμεσολαβήσει μεταξύ των δύο πλευρών με στόχο τον τερματισμό της διαμάχης. Το 2009 σημειώθηκε σημαντική πρόοδος στις διμερείς συνομιλίες, χωρίς όμως να υπάρξει ανάλογη συνέχεια, με αποτέλεσμα να αυξηθεί η συχνότητα των σοβαρών περιστατικών παραβίασης της εκεχειρίας (BBC, 2020).

Με εξαίρεση ένα αιματηρό διασυνοριακό επεισόδιο το 2016, επικράτησε σχετική ηρεμία έως το Σεπτέμβριο του 2020, οπότε αναζωπυρώθηκαν οι εχθροπραξίες μεταξύ των δύο πλευρών καταλήγοντας σε ανοικτό πόλεμο, με το Αζερμπαϊτζάν να επιδιώκει την πλήρη ανακατάληψη της περιοχής. Το Μπακού διέθετε την ισχυρή στήριξη της Τουρκίας, ενώ η Ρωσία επιδίωξε να παραμείνει ουδέτερη, ακόμα και αφού όλες οι συμφωνίες εκεχειρίας που διαπραγματεύτηκε η Μόσχα απέτυχαν.

Έξι εβδομάδες μετά το ξέσπασμα των εχθροπραξιών το Αζερμπαϊτζάν ανακοίνωσε ότι οι δυνάμεις του κατέλαβαν τη Σούσα, τη δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της περιοχής. Η Σούσα είναι κτισμένη σε μια κορυφογραμμή μόλις 15 χλμ. από την πρωτεύουσα Στεπανακέρτ, πάνω στον κύριο οδικό άξονα που ενώνει το Ν-Κ με την Αρμενία, τον κύριο υποστηρικτή του.

Στο μεταξύ, το ρωσικό υπουργείο Άμυνας ανακοίνωσε ότι μαχητικό ελικόπτερο MI-24, που συνόδευε στρατιωτική αυτοκινητοπομπή καθοδόν προς τη ρωσική βάση στην Αρμενία, καταρρίφθηκε επί αρμενικού εδάφους, με συνέπεια να σκοτωθούν και τα δύο μέλη του πληρώματος. Αργότερα, το Μπακού ανέλαβε την ευθύνη της κατάρριψης, δηλώνοντας ότι επρόκειτο περί λάθους και ζήτησε συγγνώμη από τη Μόσχα (Dar, 2020). Η Ρωσία είχε προειδοποιήσει ότι θα επέμβει αν η επίθεση του Αζερμπαϊτζάν στο Ν-Κ επεκταθεί και στο έδαφος της Αρμενίας (Reuters, 2020).

Η εκχειρία τέθηκε τελικά σε ισχύ το πρωί της 10ης Νοεμβρίου. Η οριστική κατάληψη της Σούσα από το στρατό του Αζερμπαϊτζάν απείλησε με πλήρη απομόνωση τις αρμενικές δυνάμεις, δημιουργώντας παράλληλα ευνοϊκές συνθήκες για επίθεση στην πρωτεύουσα του Ν-Κ, Στεπανακέρτ. Ο Τούρκος πρόεδρος Ερντογάν έσπευσε να συγχαρεί το Μπακού για τη μεγάλη στρατιωτική επιτυχία, τονίζοντας ότι αποτελεί «σημάδι» ότι η «και τα υπόλοιπα κατεχόμενα εδάφη θα απελευθερωθούν σύντομα» (Reuters, 2020).

Με τη συμφωνία της 9ης Νοεμβρίου οι γειτονικές επαρχίες επιστρέφουν στο Αζερμπαϊτζάν, και δίνεται η δυνατότητα στους εκατοντάδες χιλιάδες Αζέρους που τις είχαν εγκαταλείψει πριν τριάντα χρόνια, να επιστρέψουν σε αυτές. Επίσης, ένα τμήμα του ίδιου του Ν-Κ, όσο πρόλαβαν να καταλάβουν οι αζέριες δυνάμεις, περνάει στο Αζερμπαϊτζάν, ενώ περίπου 2000 Ρώσοι στρατιώτες αναλαμβάνουν να εγγυηθούν την ειρήνη στα νέα σύνορα και να προστατεύουν τον οδικό άξονα που θα συνδέει ό,τι απέμεινε από το Ν-Κ με την Αρμενία.

## **ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΠΡΟΣΦΑΤΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ**

Η Άγκυρα είναι ο μεγάλος κερδισμένος στη πρόσφατη αυτή σύγκρουση. Απέδειξε, όπως και στην Λιβύη, ότι μπορεί να ανταποκριθεί με επιτυχία στις προσδοκίες ασφάλειας των συμμάχων της. Επίσης είναι σημαντικό ότι το επιτυγχάνει με minimum εμπλοκή τουρκικών στρατευμάτων και την δημιουργία μιας task force ισλαμιστών, που μπορεί να δρα από τον Καύκασο ως τη Λιβύη και το Κέρας της Αφρικής (Ρούσσοις 2020).

Η πρόβλεψη, από τη συμφωνία κατάπαυσης του πυρός μεταξύ των εμπλεκόμενων, διάνοιξης διαδρόμου, ο οποίος θα συνδέει την επαρχία του



Ναχιτσεβάν οδικώς με το Αζερμπαϊτζάν, αλλάζει τα γεωπολιτικά δεδομένα της περιοχής υπέρ της Άγκυρας. Η συγκεκριμένη επαρχία συνορεύει με την Τουρκία και άρα πλέον θα υπάρχει απευθείας οδική σύνδεση μεταξύ της Τουρκικής και Αζερικής πρωτεύουσας (Διονυσόπουλος 2020).

Επιπρόσθετα, η Τουρκία ενίσχυσέ την επιρροή της σε μια σειρά από κράτη που κατοικούνται από τουρκόφωνους πληθυσμούς κατά μήκος του λεγόμενου «Δρόμου του Μεταξιού». Πλέον, η Τουρκία, αποκτά μία ανεμπόδιστη από εδάφους πρόσβαση σε όλα τα κράτη που συνδέονται με συγγενικούς δεσμούς μαζί της, όπως είναι, μεταξύ άλλων, το Τουρκμενιστάν, το Κιρζικιστάν και το Καζακστάν, αγγίζοντας μέχρι και τις δυτικές επαρχίες της Κίνας (Διονυσόπουλος 2020).

Η σύρραξη αποτέλεσε ακόμα ένα πεδίο επιχειρήσεων στο οποίο τα τουρκικής κατασκευής Μη Επανδρωμένα Αεροσκάφη (UAV) απέδειξαν την αξία τους. Επιπρόσθετα, αποτέλεσε πεδίο δοκιμής οπλικών συστημάτων, τεχνικών και τακτικών επιτρέποντας στην Τουρκία να αποκτήσει πολύτιμη εμπειρία και πείρα.

Η Τουρκία με τις «ειρηνευτικές» δυνάμεις της στα σημεία επαφής Αρμενίων και Αζέρων και τη στρατιωτική της παρουσία σε Συρία και Λιβύη γίνεται αναπόσπαστο και σημαντικό μέρος της διευθέτησης του μέλλοντος αυτών των χωρών. Την ίδια στιγμή, δοκιμάζει και «διαφημίζει» οπλικά συστήματα τουρκικής κατασκευής και τις επιτελικές ικανότητες των στελεχών της. Συγκεντρώνει, δηλαδή, πολλά από τα γνωρίσματα της ηγεμονικής περιφερειακής δύναμης (Ρούσσο 2020).

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

### ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΣΕ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Αναμφισβήτητα η εμπλοκή των τουρκικών ΕΔ στις συρράξεις που παρουσιάστηκαν στην διατριβή, έχει αυξήσει σημαντικά την εμπειρία των στρατιωτικών δυνάμεων σε πολεμικό περιβάλλον. Το όραμα της αναβίωσης της οθωμανικής αυτοκρατορίας υπηρετείται πιστά πλέον από τις τουρκικές ΕΔ. Από τη Λιβύη μέχρι το Νότιο Καύκασο η Τουρκία έχει κατορθώσει να διατηρεί μια σημαντική στρατιωτική παρουσία που εξυπηρετεί τα εθνικά της συμφέροντα (Καραγιάννης, 2020).

Τέτοιου είδους εμπειρία λείπει από τις ελληνικές ΕΔ. Η άρτια, σκληρή, και ολοκληρωμένη εκπαίδευση την οποία διεξάγουν τα ελληνικά στρατεύματα δεν ανανεώνεται με ζωντανές παραστάσεις από την εφαρμογή στο πεδίο της μάχης. Η απόκτηση και μεταλαμπάδευση πολεμικής εμπειρίας για της ελληνικές ΕΔ είναι μονόδρομος (Πρώιος, 2021). Ολοένα και πληθαίνουν οι φωνές για συμμετοχή των ΕΔ σε συμμαχικά σχήματα για αποστολές σε διάφορες περιοχές του πλανήτη. Η συμμετοχή μας θα παράσχει την ευκαιρία να δοκιμαστούν τεχνικές και τακτικές, να συνεργαστούμε με στρατούς που έχουν ανταπεξέλθει σε ανάλογες καταστάσεις, να υιοθετήσουμε πρακτικές και επιστρέφοντας να ανανεώσουμε την εκπαίδευση και τα σχέδια μας σε ρεαλιστική πλέον βάση.

Επιπλέον σε τουλάχιστον δύο από τα τρία (αν όχι και στα τρία) πεδία επιχειρήσεων, η Τουρκία χρησιμοποίησε ευρέως το μοντέλο του «πολέμου διά υποκαταστάτων» (surrogate warfare) εξοικονομώντας ανθρώπινο δυναμικό, κυρίως τουρκικής καταγωγής. Είδαμε την παρουσία μισθοφόρων που μεταφέρονταν για λογαριασμό της γείτονος από σύρραξη σε σύρραξη, προστατεύοντας το αμιγές τουρκικό δυναμικό από τη φθορά του πολέμου τόσο στο ποσοτικό όσο και στο ηθικό πεδίο.

Στο παραπάνω πλαίσιο και δεδομένου το πρόβλημα υπογεννητικότητας που αντιμετωπίζει η χώρα μας ώστε η πολεμική μας σύνθεση να έχει πεπερασμένα όρια, η ρηξικέλευθη πρόταση του καθηγητή Καραγιάννη ίσως προσδώσει τη λύση. Ο καθηγητής προτείνει την υιοθέτηση ενός μοντέλου μισθοφορικού στρατού

ακολουθώντας την πεπατημένη άλλων χωρών όπως της Γαλλίας και Ισπανίας (Γαλλική/ισπανική λεγεώνα) με τη στρατολόγηση αποκλειστικά ξένων. Άλλωστε στις ελληνικές ΕΔ υπηρετούν αρκετοί μετανάστες δεύτερης γενιάς που απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια. Η ίδρυση μιας στρατιωτικής δύναμης ξένων μισθοφόρων σε επίπεδο ταξιαρχίας θα βελτιώνει τη μαχητικότητα του ελληνικού στρατού και θα επέτρεπε τη συμμετοχή σε ειρηνευτικές αποστολές υψηλής επικινδυνότητας (Καραγιάννης, 2018).

## **ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ – ΜΕΣΑ - ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ**

Από τη μέχρι τώρα ανάλυση των συγκρούσεων που συμμετείχε η Τουρκία, γίνεται αντιληπτή η μεταβολή του επιχειρησιακού περιβάλλοντος αλλά και των παραγόντων που επιδρούν σε αυτό. Η σύγχρονη ανάλυση για τον προσδιορισμό των απειλών που θα κληθούν να αντιμετωπίσουν στο μέλλον οι Ένοπλες Δυνάμεις, περιγράφονται πλέον με τον όρο του «πολέμου CLASS» (τα αρχικά των αγγλικών λέξεων: Cyberspace – κυβερνοχώρος, Land – στεριά, Air – αέρας, Sea – θάλασσα, Space – Διάστημα). Για τον μεσοπρόθεσμο προγραμματισμό απαιτείται η επεξεργασία των δεδομένων σε επίπεδο διακλαδικότητας και διυπηρεσιακότητας (interoperability) ανάμεσα στις εμπλεκόμενες υπηρεσίες ασφαλείας. Η ανάληψη ενεργειών το αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα απαιτείται να κινηθεί προς την κατεύθυνση επίλυσης των όποιων προβλημάτων διαλειτουργικότητας και τυποποίησης, δημιουργώντας παράλληλα τις συνθήκες ένταξης της τεχνολογίας νέας γενιάς σε μακροπρόθεσμο πλαίσιο στο ελληνικό «οπλοστάσιο».

Σε αυτό το πλαίσιο, οι κύριες ενέργειες των ΕΔ για την πρόσκτηση σύγχρονου τεχνολογικού εξοπλισμού επιγραμματικά αναλύονται όπως παρακάτω:

- ΣΞ : Προμήθεια έξυπνων αντιπλοϊκών και Α/Τ όπλων, αναβάθμιση αρματικού δυναμικού και Επιθετικών Ελικοπτέρων (ΕΕ/Π), αναβάθμιση εξοπλισμού για τους ΠΖ/Ν με προμήθεια αποβατικών σκαφών, σύγχρονο τυφέκιο ΠΖ και οχημάτων, αναβάθμιση ΜΕΑ SPERWER και πρόσκτηση ΜΕΑ τακτικού/επιχειρησιακού επιπέδου.

- ΠΝ : Προμήθεια νέων Φ/Γ με Α/Α δυνατότητες (όπως προβλέπεται από τη πρόσφατη συμφωνία απόκτησης των Φ/Γ Belharra , αναβάθμιση Φ/Γ ΜΕΚΟ 2000,

συμπλήρωση Υ/Β 214, συνέχιση προγράμματος ναυπήγησης ΤΠΚ, έναρξη ναυπήγησης κορβेटών.

- ΠΑ : Ολοκλήρωση αναβάθμισης στόλου F-16 σε επίπεδο Viper, πρόσκτηση μιας επιπλέον μοίρας RAFALE (των 12 α/φ), αναβάθμιση - εκσυγχρονισμός A/A Patriot και S-300, πρόσκτηση **έξυπνων βομβών άμεσης επίθεσης** [Joint Direct Attack Munition (JDAM)] καθώς και ΜΕΑ στρατηγικού/επιχειρησιακού επιπέδου.

- Διάστημα : Η εκμετάλλευση των τεχνολογικών εξελίξεων στο διάστημα είναι κεφαλαιώδους σημασίας για την αναβάθμιση της επιχειρησιακής ισχύς των ΕΔ. Για το σκοπό αυτό απαιτείται συμμετοχή της χώρας σε ευρωπαϊκά προγράμματα (πχ COPERNICUS) ή μέσω διακρατικών συμφωνιών (πχ HELLAS SAT) και η εξειδίκευση στελεχών τα οποία θα χειρίζονται αυτές τις εφαρμογές.

- Κυβερνοχώρος : Όπως αναλύεται παρακάτω.

Όσον αφορά τις επιχειρησιακές λειτουργίες, στο τομέα επίγνωσης της τακτικής κατάστασης (situational awareness) απαιτείται η ολοκλήρωση ενεργειών για άμεση ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου εθνικού συστήματος Διοίκησης, Ελέγχου, Επικοινωνίας, Πληροφορικής και Πληροφοριών. Το ολοκληρωμένο σύστημα C4I απαιτείται να έχει τη δυνατότητα διασύνδεσης με τα αντίστοιχα κέντρα επιχειρήσεων έτερων φορέων του κρατικού μηχανισμού (όπως το Κέντρο Επιχειρήσεων Διαχείρισης Κρίσεων ΓΠΠ, ΕΥΠ, ΕΛΑΣ, ΑΛΣ-ΕΛΑΚΤ, ΕΝΦΕΣ) στο πλαίσιο ολιστικής αντιμετώπισης των προκλήσεων ασφαλείας. Για να επιτευχθεί το παραπάνω απαιτείται :

- Η πληροφορία που συλλέγεται όχι μόνο σε κλαδικό αλλά και σε διακλαδικό επίπεδο να είναι ωφέλιμη για όλους τους συμμετέχοντες στο πεδίο των επιχειρήσεων. Κατά αντιστοιχία ανάλογη συνέργεια και συμβατικότητα απαιτείται και στο στρατηγικό επίπεδο.

- Να αναπτυχθούν δυνατότητες συλλογής πληροφοριών και ειδικής επιτήρησης-αναγνώρισης από νέα έξυπνα όπλα πχ τορπίλες εφοδιασμένες με ψηφιακές κάμερες μετάδοσης εικόνας σε πραγματικό χρόνο, ατομικός εξοπλισμός μάχης με δυνατότητα τακτικής εικόνας.

- Να δημιουργηθεί άμεσα κοινό πλαίσιο συναντίληψης και δράσης στον τομέα συλλογής πληροφοριών (HUMINT, SIGNIT, OSINT, TELINT, GEOINT, ELINT, IMINT, MASINT), το οποίο να καλύπτει το σύνολο της περιοχής εθνικού ενδιαφέροντος. Η διαλειτουργικότητα σε αυτούς τους τομείς απαιτεί την αξιοποίηση/στελέχωση κοινών διακλαδικών επιτελείων.

- Να αποσταλούν άμεσα κατάλληλα εξειδικευμένα στοιχεία συνδέσμων σε διυπηρεσιακό επίπεδο τα οποία θα υποστηρίζονται από τις τεχνολογικές εφαρμογές των υπηρεσιών τους, οι οποίες θα πρέπει να τοποθετηθούν όπου απαιτείται (πχ κέντρα επιχειρήσεων).

- Να είναι δυνατή η επεξεργασία των δεδομένων εν τω γεννάσθε (real time) ώστε να αξιοποιούνται άμεσα από τα τοπικά επιτελεία κάθε κλάδου και να είναι χρήσιμα και αποτελεσματικά.

Στο πλαίσιο αντιμετώπισης υβριδικών απειλών, πέραν της επιτακτικής ανάγκης ανάπτυξης δικτύου C4I, απαιτείται η δυνατότητα ανάπτυξης και η εφαρμογή σύγχρονων μορφών του «Κεραυνοβόλου Πολέμου». Η απειλή δεν θα προσδιορίζεται με την κλασική έννοια. Σημασία έχει η ετοιμότητα και η ταχύτητα ανταπόκρισης (awareness). Με δεδομένη τη διάχυση της απειλής σε διάφορα επιχειρησιακά πεδία (full-spectrum), κρίνεται σκόπιμη η δημιουργία μικτών διακλαδικών δυνάμεων με σύγχρονο τεχνολογικό εξοπλισμό, με δυνατότητες ταχείας ανάπτυξης και επέμβασης και μετάδοσης δεδομένων real time, για την πλήρη επίγνωση της τακτικής κατάστασης σε όλα τα επίπεδα.

Παράλληλα η επαύξηση της επιβιωσιμότητας στο πεδίο της μάχης λόγω της ικανότητας που επιδεικνύει η Τουρκία στη στοχοποίηση από την επιχειρησιακή ενσωμάτωση των ΜΕΑ, γεγονός που τεκμηριώνεται από τα επιχειρησιακά διδάγματα των ΘΕ Λιβύης και Ναγκόρνο Καραμπάχ, απαιτεί άμεση αναθεώρηση του δόγματος παραπλάνησης-παραλλαγής. Η άμεση πρόσκτηση αντιμέτρων-ομοιωμάτων και antidrone συσκευών θα πρέπει να αποτελέσει προτεραιότητα ζωτικής σημασίας για τις ΕΔ.

Η αντιμετώπιση πληροφοριακού πολέμου και η εκδήλωση κυβερνοπολέμου θα πρέπει να είναι η επόμενη στόχευση. Αυτό προϋποθέτει τον άμεσο συντονισμό και τη διαλειτουργικότητα των πληροφοριακών συστημάτων των ΕΔ, τόσο μεταξύ

των Κλάδων όσο και μεταξύ των υπηρεσιών<sup>75</sup>. Καταρτισμένα εξειδικευμένα στελέχη, κατάλληλα εξοπλισμένα με άρτια και σύγχρονα τεχνολογικά μέσα απαιτείται να εξασφαλίζουν στρατιωτικά Κέντρα Βάρους, προκειμένου εν συνεχεία να επιτευχθεί η σύμπραξη με τους έτερους φορείς της πολιτικής οργάνωσης, όπως οι δομές του ψηφιακού κράτους, προβάλλοντας ολιστική αποτρεπτική ισχύ.

Σε επίπεδο υποστήριξης και Διοικητικής Μέριμνας (ΔΜ), είναι κομβικής σημασίας ο προσδιορισμός των απαιτούμενων διακλαδικών και διυπηρεσιακών (όπου απαιτείται) προδιαγραφών για τα πληροφοριακά και επικοινωνιακά πρωτοκόλλα, αλλά και οι μελλοντικές απαιτήσεις, ώστε αυτές να ενσωματωθούν ως προδιαγραφές στη διαδικασία παραγγελίας νέων οπλικών συστημάτων, ώστε να επιτευχθεί σύγκλιση στο μέλλον. Η κοινή χρήση εξοπλισμού και τεχνολογικών επιτρέπει αφενός την μέγιστη προβολή ισχύος προς τις δυνητικές απειλές και αφετέρου επιτρέπει τη θωράκιση της προστασίας των φίλιων Κέντρων Βάρους (ΚΒ).

Η νοοτροπία της προμήθειας τυποποιημένων οπλικών συστημάτων από τη διεθνή αγορά, ενδεχομένως να μην είναι και η αποδοτικότερη τακτική. Προκρίνεται η αναζήτηση και αξιοποίηση εμπορικών εφαρμογών, με την αντίστοιχη προσαρμογή τους για στρατιωτική χρήση. Τα μη επανδρωμένα Α/Φ (UAV) είναι ένα τέτοιο παράδειγμα. Εισήλθαν στο πεδίο των επιχειρήσεων σχετικά πρόσφατα και στο άμεσο μέλλον θα διαδραματίζουν καίριο ρόλο στη διεξαγωγή τους, αναλαμβάνοντας αποστολές συλλογής πληροφοριών, επιτήρησης-αναγνώρισης περιοχής και προσβολής στόχων.

Παράλληλα απαιτείται σύμπραξη του ΣΞ με την ΕΛΒΟ και του ΠΝ με την εγχώρια ναυπηγική βιομηχανία για την σχεδίαση και κατασκευή μονάδων με τη μέθοδο της τμηματικής σχεδίασης (modular design). Η τεχνική αυτή της σχεδίασης και κατασκευής μονάδων, δίνει τη δυνατότητα εύκολης προσαρμογής και γρήγορης κατασκευής. Στο πλαίσιο αυτό θα μπορέσουν να ενταχθούν οι κατασκευές μονάδων επιφανείας και ειδικών οχημάτων για χρήση από τα αμφίβια και χερσαία τμήματα

---

<sup>75</sup> Η Τουρκία από ο 2008 χρησιμοποιεί εγχώριας παραγωγής πληροφοριακό σύστημα TAFICS, το οποίο διασυνδέει το σύνολο των υπηρεσιών εθνικής ασφάλειας μέχρι επίπεδο Λόχου (ή τμήματος όσον αφορά λοιπές υπηρεσίες).

της Διακλαδικής Διοίκησης Ειδικού Πολέμου (ΔΕΠ) καθώς και από το ΑΣΛ-ΕΛΑΚΤ και την ΕΛΑΣ.

Απαιτείται να δημιουργηθούν άμεσα οι συνθήκες παρακολούθησης των τεχνολογικών εξελίξεων και ένταξης στις ΕΔ της σύγχρονης τεχνολογίας αιχμής. Το παράδειγμα του τουρκικού TUBITAK<sup>76</sup> το οποίο αποτελεί βασική αιτία γιγάντωσης της τουρκικής αμυντικής (κι όχι μόνο) βιομηχανίας αποτελεί ενδεχομένως τη λύση. Το εν λόγω ίδρυμα συνδέει τις επιχειρησιακές απαιτήσεις των ΕΔ με την καινοτομία στην έρευνα της ακαδημαϊκής κοινότητας και την ανάπτυξη-παραγωγή από την τουρκική βιομηχανία μέσω της συνεργασίας τεχνικά καταρτισμένων στελεχών των ΕΔ με αντίστοιχα ιδιωτικών εταιρειών, ώστε να κατευθύνουν από κοινού την ανάπτυξη και εφαρμογή τεχνολογιών προς τομείς στρατιωτικού ενδιαφέροντος. Στόχευση πρέπει να είναι η αξιοποίηση ακαδημαϊκού κεφαλαίου προς εξατομίκευση καινοτόμων συστημάτων και εμπορικών εφαρμογών για την στρατιωτική χρήση.

## **ΕΥΡΕΙΑ ΧΡΗΣΗ ΜΕΑ**

Ο εμφύλιος πόλεμος στη Λιβύη έχει μείνει στην ιστορία ως ο μεγαλύτερος πόλεμος ΜΕΑΜ και, παρότι διεξήχθη ανάμεσα σε δύο αντιπάλους χωρίς τη δομή ενός συγκροτημένου και επίσημου στρατού, εντούτοις η εμπλοκή της Τουρκίας του προσδίδει μεγαλύτερη αξία μελέτης. Επιπλέον η ευρεία χρήση τους στον πρόσφατο πόλεμο του Ν-Κ έγχειρε σαφώς την πλάστιγγα προς το μέρος των Αζέρων. Η τουρκική εμπειρία που έχει αποκτηθεί στο πεδίο της μάχης από την χρήση των ΜΕΑ είναι πολύτιμη και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και αξιοζήλευτη. Οι ενέργειες της Τουρκίας στο ευρύτερο περιβάλλον αφενός αποσκοπούν στην καθιέρωσή της ως μία περιφερειακή δύναμη που επηρεάζει τα δρώμενα, αφετέρου της προσδίδουν ωφέλιμη επιχειρησιακή εμπειρία που δεν αποκτάται στο εσωτερικό της χώρας με τη διενέργεια στρατιωτικών ασκήσεων.

Ο παράγοντας που πραγματικά προσαυξάνει την αξία των ΜΕΑΜ για τη χρήση τους σε σύγχρονες συγκρούσεις είναι το χαμηλό κόστος παραγωγής τους.

---

<sup>76</sup> Το Συμβούλιο Επιστημονικής και Τεχνολογικής Έρευνας της Τουρκίας (TUBITAK) ορίζει τις πολιτικές στους τομείς της επιστήμης και της τεχνολογίας και διαχειρίζεται τα ινστιτούτα έρευνας & ανάπτυξης, όπου διενεργούνται έρευνες, τεχνολογικές και αναπτυξιακές μελέτες σύμφωνα με τις «εθνικές προτεραιότητες» ([www.wikipedia.org](http://www.wikipedia.org)).

Ως εκ τούτου πρέπει να εξεταστεί το ενδεχόμενο εγχώριας ανάπτυξης και κατασκευής ΜΕΑ/ΜΕΑΜ και ένταξής τους άμεσα και στους τρεις κλάδους των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων. Έχει ήδη γίνει αντιληπτή η κούρσα εξέλιξης των ΜΕΑ στην οποία έχουν επιδοθεί οι μεγαλύτεροι παγκόσμιοι κατασκευαστές και ιδιαίτερα η Τουρκία, με σκοπό τη δημιουργία μη επανδρωμένων συστημάτων για την εξυπηρέτηση όλων των αναγκών των δυνάμεων σε στεριά, θάλασσα και αέρα.

Για την αντιμετώπιση των ΜΕΑ/ΜΕΑΜ αναγκαία κρίνεται η ανάπτυξη μιας ομπρέλας ηλεκτρονικού πολέμου με τους ανάλογους αισθητήρες και όπλα αντιμετρών ΜΕΑ. Η ανυπαρξία τέτοιων συστημάτων στο επιχειρησιακό πεδίο, σε βάθος και έκταση ανάλογη του μεγέθους του, θέτει σε μειονεκτική θέση τον καθένα ενάντια σε ένα εχθρό που κατέχει τη συγκεκριμένη τεχνολογία. Οι μάχες που διεξήχθησαν στον εμφύλιο πόλεμο της Λιβύης αποδεικνύουν περίτρανα ότι ακόμα και αυτοματοποιημένα πανάκριβα αντιαεροπορικά σύγχρονα συστήματα είναι εκτεθειμένα σε επιθέσεις πολύ μικρότερων και φθηνότερων ιπτάμενων μέσων ΜΕΑ με τη βοήθεια ηλεκτρονικών αντιμετρών.

Διαθέσιμα μέσα επιτήρησης κατά των ΜΕΑ, τα οποία μπορούν να ενταχθούν στις Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις είναι τα κάτωθι:

### **Αναλυτές Ραδιοσυχνοτήτων – Radio Frequency (RF) Analyzers**

Αποτελούνται από μία ή περισσότερες κεραίες, προκειμένου να λαμβάνουν τα ραδιοκύματα και να αναλύουν το φάσμα ραδιοσυχνοτήτων με σκοπό τον εντοπισμό της συχνότητας επικοινωνίας μεταξύ χειριστού και ΜΕΑ. Τα συγκεκριμένα συστήματα είναι σχετικά φθηνά, μπορούν να εντοπίσουν πολλαπλά ζεύγη χειριστών – ΜΕΑ, ενώ αρκετά συστήματα μπορούν να προσδιορίσουν και τη θέση του χειριστή με τη μέθοδο του τριγωνισμού. Περιορίζονται από την μικρή εμβέλεια, όταν χρησιμοποιούνται σε περιοχές που κατακλύζονται από ραδιοσυχνότητες, ενώ αδυνατούν να εντοπίσουν αυτόνομα ΜΕΑ ([www.robinradar.com](http://www.robinradar.com) 2020).

### **Ακουστικοί Αισθητήρες**

Αποτελούνται από συστοιχία ή συστοιχίες μικροφώνων τα οποία εντοπίζουν τον ήχο που κάνουν τα ΜΕΑ και στη συνέχεια υπολογίζουν την διεύθυνση της



πορείας τους με τριγωνισμό. Επιτρέπουν την ανίχνευση όλων των ΜΕΑ σε μέση απόσταση ακόμα και των αυτόνομων, δεν επηρεάζονται από την μορφολογία του εδάφους, είναι φορητά και δύναται να αναπτυχθούν εύκολα. Στον αντίποδα, βέβαια, υπολειτουργούν σε θορυβώδη περιβάλλοντα όπως είναι αυτό ενός πεδίου μάχης (www.robinradar.com 2020).

### **Οπτικοί Αισθητήρες (Κάμερες)**

Οι οπτικοί αισθητήρες (κάμερες) έχουν τη δυνατότητα λήψης εικόνας τόσο κατά τη διάρκεια της ημέρας όσο και κατά τη διάρκεια της νύχτας με την ύπαρξη υπέρυθρων ή θερμικών υποσυστημάτων. Παρέχουν ακριβή εικόνα του ΜΕΑ και του οπλισμού τους, δεν αποτελούν αυτοματοποιημένα συστήματα εντοπισμού των ΜΕΑ ενώ, η ποιότητα της εικόνας μειώνεται σε συνθήκες καπνού, ομίχλης κ.λ.π. (www.robinradar.com 2020).

### **Ραντάρ Εντοπισμού ΜΕΑ**

Συστήματα τα οποία με την εκπομπή δέσμης ακτινοβολίας, η οποία κατευθύνεται προς το ΜΕΑ, προσλαμβάνουν την αντανάκλαση του σήματος και υπολογίζουν την διεύθυνση και απόσταση του ΜΕΑ. Είναι σχεδιασμένα για μεγάλες αποστάσεις, συνεχή παρακολούθηση, παρέχουν μεγάλη ακρίβεια εντοπισμού και δεν επηρεάζονται από τον τρόπο χειρισμού του ΜΕΑ (χειροκίνητα, αυτόματα ή αυτόνομα). Το μέγεθος βέβαια των ΜΕΑ αποτελεί το βασικότερο μειονέκτημα των υπόψη συστημάτων καθώς μικρά ΜΕΑ με χαμηλή ταχύτητα πλοήγησης δύναται να αγνοηθούν από το Ραντάρ ως πτηνά (www.robinradar.com 2020).

Ένα σύστημα επιτήρησης δεν θα μπορούσε να είναι ολοκληρωμένο χωρίς τα ανάλογα μέσα αντιμετρών ΜΕΑ. Τέτοια συστήματα είναι:

### **Φορητά Όπλα Παρεμβολών Ραδιοσυχνοτήτων – RF Jammers**

Παρεμβολείς ραδιοσυχνοτήτων με τη μορφή φορητού οπλισμού οι οποίοι εκπέμπουν μεγάλη ακτινοβολία ραδιοσυχνοτήτων κατά του ΜΕΑ καλύπτοντας το σήμα του χειριστή. Αποτέλεσμα της παρεμβολής είναι η απώλεια χειρισμού και η ελεγχόμενη ή ανώμαλη προσγείωση του ΜΕΑ. Είναι συστήματα μικρού κόστους,

εκτελούν μη φονική εξουδετέρωση<sup>77</sup> αλλά υπολείπονται σε βεληνεκές, μπορούν να παρεμβάλλουν τις λοιπές ραδιοεπικοινωνίες και να προκαλέσουν ανεξέλεγκτη συμπεριφορά στο ΜΕΑ με καταστρεπτικά αποτελέσματα, ειδικά αν αυτό είναι οπλισμένο (www.robinradar.com 2020).

### **GPS Spoofers**

Οι συσκευές αυτές έχουν ως στόχο την «παραπλάνηση» του ΜΕΑ ως προς το σήμα GPS που λαμβάνει παρέχοντας τη δυνατότητα στον παρεμβολέα να αναλάβει το χειρισμό του. Το κόστος προμήθειας δεν είναι ιδιαίτερα υψηλό, παρόλα αυτά η σχετικά μικρή εμβέλειά του και η πιθανότητα παρεμβολής των λοιπών φίλιων επικοινωνιών αποτελούν σημαντικά μειονεκτήματα των συστημάτων αυτών (www.robinradar.com 2020).

### **Συσκευές Μικροκυμάτων Υψηλής Ισχύος – High Power Microwave (HPM) Devices**

Οι συσκευές μικροκυμάτων υψηλής ισχύος παράγουν έναν ηλεκτρομαγνητικό παλμό που είναι ικανός να επηρεάσει ηλεκτρονικές συσκευές. Στόχος τους είναι η παρεμβολή του σήματος χειρισμού και η καταστροφή των ηλεκτρονικών κυκλωμάτων των ΜΕΑ. Το μεγάλο πλεονέκτημα τους είναι η αποτελεσματική αντιμετώπιση του ΜΕΑ, ακόμα και αν αυτό είναι οπλισμένο, όταν βρίσκεται εντός εμβελείας του συστήματος. Αποθαρρυντικό είναι το κόστος προμήθειας τους, ενώ η πιθανότητα καταστροφής φίλιων συστημάτων επικοινωνιών ή ΜΕΑ είναι υπαρκτή (www.robinradar.com 2020).

### **Δίχτυα και Όπλα Εκτόξευσης Διχτύων – Nets and Net Guns**

Τα όπλα αυτά εκτοξεύοντας ένα δίχτυ προς το ΜΕΑ στόχο έχουν την αχρήστευση των κινητήριων προπελών τους. Παρέχουν τη δυνατότητα ανάκτησης του καταρριφθέντος ΜΕΑ σχεδόν άθικτου, δύναται να έχουν μεγάλη ακρίβεια αλλά ταυτόχρονα εκθέτουν τον χειριστή, έχουν μικρό βεληνεκές και μεγάλο χρόνο επανόπλισης (www.robinradar.com 2020).

---

<sup>77</sup> Non-kinetic neutralization

Είναι κοινά αποδεκτό ότι η πιο ολοκληρωμένη άμυνα ενάντια στα ΜΕΑ μπορεί να εξασφαλιστεί με τον συνδυασμό των ανωτέρω συστημάτων. Απαραίτητη προϋπόθεση, βέβαια, για την αξιοποίηση τους με τον καλύτερο τρόπο είναι η ύπαρξη ενός αξιόπιστου συστήματος Διοίκησης και Ελέγχου<sup>78</sup>, το οποίο θα διαχειρίζεται τα δεδομένα από όλα αυτά τα μέσα, εξασφαλίζοντας έτσι το επιθυμητό αποτέλεσμα.

Όπως φάνηκε στις πρόσφατες συγκρούσεις, η ενσωμάτωση της τεχνολογίας των ΜΕΑ στην τακτική του Πυροβολικού Μάχης αποτελεί πλέον ένα πολλαπλασιαστική ισχύος. Οι δυνατότητες των οπλικών συστημάτων και πυρομαχικών πυροβολικού αυξάνονται καθημερινώς, καθιστώντας την προσβολή στόχων σε όλο και μεγαλύτερο βάθος εφικτή. Η παροχή των στοιχείων των στόχων με τη μέγιστη ακρίβεια, η παρατήρηση και ο κανονισμός των πυρών πυροβολικού σε τέτοια βεληνεκή είναι αδύνατη με την υφιστάμενη δομή και τακτική του κλασικού πυροβολικού. Ο χρόνος πτήσης, η ευκρίνεια της παρεχόμενης εικόνας και το ύψος ενεργείας των ΜΕΑ προσδίδουν δυνατότητες ακριβούς προσδιορισμού της θέσεως ενός στόχου, τη διευκρίνιση της δραστηριότητας του και της κάλυψης και απόκρυψής του. Όλες αυτές οι πληροφορίες επιτρέπουν το μέγιστο τακτικό και τεχνικό έλεγχο της βολής επιτυγχάνοντας εξαιρετικά αποτελέσματα σε κάθε προσβολή καθώς και άμεση εκτίμηση των αποτελεσμάτων επί του στόχου (BDA) που θα βοηθήσουν στην ανάληψη απόφασης επαναπροσβολής ή όχι του στόχου.

Η Τουρκία, όπως υποδεικνύουν τα γεγονότα, δεν έχει μείνει στάσιμη στην τεχνολογία των ΜΕΑ. Εξελίσσει τα συστήματα της και την τακτική χρησιμοποίησής τους και αναζητεί νέα πεδία μαχών προκειμένου να τα δοκιμάσει. Η γείτονα χώρα δεν έχει επαναπαυτεί στη σχετική επιτυχία αυτών των συστημάτων. Πληροφορίες αναφέρουν ότι βρίσκεται στο τελικό στάδιο εξέλιξης του HALE MEAM με την κωδική ονομασία Akinci, ενώ ταυτόχρονα έχει αναπτύξει το δικό της Loitering Munition με την ονομασία STM Kargu I/II (bulgarianmilitary.com 2020). Στη Λιβύη διαφάνηκε ότι το κόστος αντικατάστασης των απολεσθέντων MEAM ήταν μάλλον μεγάλο. Για την ελαχιστοποίηση τέτοιων δαπανών, η Τουρκία προωθεί τη χρήση των Kargu με την τακτική του σμήνους. Αυτά τα σμήνη είναι φθηνά στην απόκτηση τους και αποτελούν

---

<sup>78</sup> Command and Control – C2

σοβαρή απειλή για οποιαδήποτε στρατιωτική Μονάδα, ειδικά στην περίπτωση που δεν υπάρχουν αντίμετρα (Air University 2020).

Η τεχνολογία αντιμετώπισης των Loitering Munition έχει αναπτυχθεί από τις Η.Π.Α. και αφορά ένα σύστημα Laser με την ονομασία «Athena», η οποία ήδη χρησιμοποιείται σε πλοία του Αμερικανικού Πολεμικού Ναυτικού με αξιοσημείωτα αποτελέσματα. Το σύστημα αυτό φέρει την «τεχνολογία επιταχυνόμενης σύμπτυξης Laser - ALADIN<sup>79</sup>», με κύριο χαρακτηριστικό τη συγκέντρωση πολλών δεσμών laser σε μια συμπαγή ακτίνα, η οποία επικεντρώνεται στο στόχο και τον εξουδετερώνει. Η υπόψη τεχνολογία ήδη δοκιμάζεται σε οχήματα και αεροσκάφη. Η προσθήκη τέτοιων συστημάτων στα πλοία του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού, σε πρώτη φάση, θεωρείται επιβεβλημένη εξασφαλίζοντας την επιβιωσιμότητά τους, ενώ σε δεύτερη φάση πρέπει να ακολουθήσουν τα επίγεια μέσα μόλις η υπόψη τεχνολογία γίνει διαθέσιμη γι' αυτά (www.real.gr 2020).

## **ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ**

Η ξεκάθαρη πλέον αλλαγή στην πολιτική της Τουρκίας τα τελευταία χρόνια έχει ως στόχο να θέσει τον εαυτό της περιφερειακό ηγεμόνα στην ΝΑ Μεσόγειο, τη Μέση Ανατολή και την Ευρασία. Εκμεταλλεούμενη τον ανταγωνισμό των Μεγάλων Δυνάμεων ΗΠΑ και Ρώσια, προωθεί τα συμφέροντά της φιλοδοξώντας να αναδειχθεί η υπερδύναμη της περιοχής. Βέβαια η εμπλοκή της σε όλες τις προηγούμενες συγκρούσεις μαρτυρούν ότι οι εποχές της χρήσης ήπιας ισχύος για την επίτευξη των σκοπών της έχει αντικατασταθεί με τη χρήση σκληρής ισχύος. Έτσι συχνά ο αντίκτυπος της ανάμειξης της είναι άκρως αρνητικός στη διεθνή κοινότητα. Και εδώ η χώρα μας πρέπει να επωφεληθεί της καταστάσεως.

Η στρατηγική της Ελλάδος στην κρίσιμη αυτή εποχή έχει αρχίσει ήδη να οικοδομείται. Οι περιφερειακές συνεργασίες με κράτη της Ανατολικής Μεσογείου, Μ. Ανατολής και της Β.Αφρικής δείχνουν ότι ισχυροποιούν δεσμούς έναντι των επεκτατικών διεκδικήσεων της Άγκυρας. Οι συνεχόμενες κοινές ασκήσεις με συμμάχους, οι αμυντικές συμφωνίες και η κοινή ενεργειακή πολιτική ενδυναμώνουν την θέση της χώρας στην ευρύτερη περιοχή. Επιπλέον η εγχώρια πολιτική

---

<sup>79</sup> Accelerated Laser Demonstration Initiative – ALADIN.

σταθερότητα και η εξωτερική πολιτική πολλαπλών κατευθύνσεων κερδίζει την εμπιστοσύνη των Μεγάλων Δυνάμεων που επιζητούν την ισορροπία και τη σταθερότητα στο περιφερειακό τους σύστημα.

Η Ελλάδα παρά το ότι είναι ένα μικρό κράτος (small state) προβάλλει το κύρος ενός αξιόπιστου κράτους. Σε αυτό συμβάλλει η σαφής πλέον στρατηγική που βασίζεται στα συγκριτικά πλεονεκτήματα ενός μικρού κράτους, μια αφοσιωμένη/δεσμευμένη ηγεσία, η σταθερότητα στο εσωτερικό και οι ευνοϊκές περιφερειακές ή/και διεθνείς συνθήκες. Επιπλέον, η στήριξη της ΕΕ και η συμμετοχή στα περιφερειακά δρώμενα έχει ευρύτερο αντίκτυπο, όχι μόνο βελτιώνοντας το κύρος της χώρας αλλά και ενισχύοντας τις συνθήκες συνεργασίας, ειρήνης, σταθερότητας και ασφάλειας στην περιοχή.

## ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Επιδίωξη της Τουρκίας, ιδίως υπό την ηγεσία του Ταγίπ Ερντογάν, είναι να καταστεί περιφερειακή υπερδύναμη συμμετέχοντας ενεργά σε όλα τα ανοικτά μέτωπα πλησίον της, βασιζόμενη κυρίως στην ισχύ των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων (ΤΕΔ), αλλά και στην ισλαμική της ιδεολογία, παρεμβαίνοντας δυναμικά. Ταυτόχρονα, η Τουρκία επιδιώκει να διατηρεί διπλωματικές επαφές τόσο με την Ανατολή όσο και με τη Δύση (Kedar 2020).

Ενδεικτικά για να συνειδητοποιήσουμε τους στόχους και τα οράματα της σημερινής Τουρκίας παρατίθεται ένα απόσπασμα από ομιλία του εκφραστή του νεοθωμανικού πολιτικού προγράμματος Αχμέτ Νταβούτογλου από το βήμα συμποσίου στο οποίο συμμετείχε στις 21/5/2009 και πραγματοποιήθηκε στην Κωνσταντινούπολη: «Αυτή τη στιγμή, στις γύρω περιοχές δεν σημειώνεται καμία εξέλιξη χωρίς τη βούληση της Τουρκίας, χωρίς να το έχει υπόψη της η Τουρκία και χωρίς να υπάρχει η έγκρισή της. Είθε, όταν εορτάζουμε την 100η επέτειο της Ίδρυσης της Δημοκρατίας, να μην συμβαίνει τίποτε στον κόσμο χωρίς την έγκριση της Τουρκίας και χωρίς να είναι εκείνη ενήμερη» (Μπεκιάρης, 2011).

Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα θα πρέπει να εντείνει τις προσπάθειές της για δημιουργία στενότερων συμμαχιών και ενίσχυση των υπαρχόντων. Είναι λανθασμένο και επικίνδυνο να εμπιστευόμαστε το διεθνές δίκαιο και τους κανόνες ως μέσα αντιμετώπισης της καταιγίδας που εξελίσσεται στην περιοχή. Η πρόβλεψη δυσμενών καταστάσεων και η ταχεία λήψη και εκτέλεση αποφάσεων πριν εξελιχθούν σε δυσάρεστα αποτελέσματα αποτελούν τους πιο σημαντικούς παράγοντες επιτυχίας. Οι στρατιωτικές και μη συνεργασίες με κράτη συμμάχους, όπως η συμμετοχή σε κοινές ασκήσεις, μπορούν επίσης να αποτελέσουν ένα σημαντικό όπλο για την Ελλάδα. Φυσικά για την επιτυχία των διπλωματικών κινήσεων της Ελλάδος απαραίτητη είναι και η αύξηση της στρατιωτικής ισχύος της. Θα πρέπει να ενισχυθεί με σύγχρονα οπλικά συστήματα και μέσα προκειμένου να είναι προετοιμασμένη για την αντιμετώπιση οποιασδήποτε συμβατικής ή και υβριδικής απειλής-επιχείρησης.

Η Ελλάδα οφείλει να επιδείξει αυτοσυγκράτηση, ετοιμότητα και αποφασιστικότητα στις όποιες προκλήσεις αντιμετωπίσει μελλοντικά, με την

ανάληψη άμεσων κινήσεων ενίσχυσης της αμυντικής ισχύος και με την έγκαιρη ανάπτυξη διπλωματικών κινήσεων προς όλες τις κατευθύνσεις. Η ισχύς μιας χώρας σε στρατιωτικό και διπλωματικό επίπεδο αποτελεί διαχρονικά αποτρεπτικό παράγοντα στις εχθρικές, επεκτατικές και επιθετικές βλέψεις.

Έχοντας διευρύνει, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, το στρατηγικό της χώρο και το γεωπολιτικό δυναμικό της, φαίνεται να συνειδητοποιεί τους κινδύνους της νέας μεταβατικής εποχής των μεγάλων γεωπολιτικών ανατροπών και σταδιακά αλλά σταθερά βγαίνει από τον εθνικό λήθαργο και τον αποπροσανατολισμό των προηγούμενων χρόνων. Εκτός όμως από τον αναστοχασμό ουσίας και τις αντίστοιχες θετικές επιλογές, χρειάζεται και χρόνο. Χρόνο όμως για να καλύψει χωρίς δισταγμό τις καθυστερήσεις και τις αντινομίες της και όχι για να τις επαναλάβει.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

### ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αυγουστή, Δρ Αυγουστίνος. *Η λεγόμενη «Επιχείρηση Κλάδος Ελαίας»* simerini.sigmalive.com, 2018, [https://simerini.sigmalive.com/article/2018/2/3/e-  
legomene-epikheirese-klados-elaias/](https://simerini.sigmalive.com/article/2018/2/3/e-legomene-epikheirese-klados-elaias/) (τελ. πρόσβαση 8 Δεκεμβρίου 2021).

Βλάχος, Κωνσταντίνος, *Διπλωματική Εργασία: «Η Τουρκική Εμπλοκή στο Συριακό Εμφύλιο Πόλεμο: Αντικειμενικοί Σκοποί – Εξέλιξη – Αποτίμηση»*, Αθήνα, 2019.

Γεσίλτας, Μουράτ, *Επιχείρηση Εαρινή Ασπίδα*, www.trt.net.tr, 2020 [https://www.trt.net.tr/greek/phakeloi/2020/03/11/epikheirese-earine-aspida-  
1376075](https://www.trt.net.tr/greek/phakeloi/2020/03/11/epikheirese-earine-aspida-1376075) (τελ. πρόσβαση 6 Δεκεμβρίου 2021).

Γιαβάσης, Εμμανουήλ. *«Διπλωματική Εργασία: Τουρκικές Στρατιωτικές Επιχειρήσεις στη Συρία και τη Λιβύη: Μια Κριτική Αποτίμηση.»*, 2020.

Διονυσόπουλος, Γιώργος, *Ναγκόρνο Καραμπάχ: Καμένη γη μετά τη συμφωνία- Οι κερδισμένοι και οι χαμένοι*, www.protothema.gr, 2020, <https://www.protothema.gr/world/article/1065356/armenia/> (τελ. πρόσβαση 8 Δεκεμβρίου 2021).

Καθημερινή, Η, *Reuters - Οι τρεις παράγοντες της νίκης των Αζέρων*, 22 Νοεμβρίου 2020.

Καραγιάννης, Εμμανουήλ, *Η ανάδυση της Τουρκίας ως πολεμικού έθνους: από την κεμαλική εσωστρέφεια στην ερντογανική επεμβατικότητα*, Εθνικές Επάλξεις, ΤΥΕΣ, 2021.

Καραγιάννης, Εμμανουήλ, *Δημογραφικό πρόβλημα και εθνική άμυνα*, εφ.ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 2018.

Μάζης, Ι. Θ., *Νταβουτογλιανή προσέγγιση και Γεωπολιτική Ανάλυση: Κριτική παρουσίαση*, 2011, [http://www.skai.gr/news/articles/article/164954/davoutogliani-  
proseggisi-kai-geopolitiki-analusi-kritiki-parousiasi-/](http://www.skai.gr/news/articles/article/164954/davoutogliani-proseggisi-kai-geopolitiki-analusi-kritiki-parousiasi-/) (τελ. πρόσβαση 28 Νοεμβρίου 2021).



Μάζης, Ι. Θ., *Το Ρωσικό «Σαχ – Ματ» στον Καύκασο*, Εκδόσεις Λειμών, Αθήνα, 2020.

Μηνάγιας, Χρήστος. *Μέτωπα Σύγκρουσης και Πολέμου της Τουρκίας*, Αθήνα, ΤΥΕΣ, 2018.

Μούτσογλου, Βασίλης, *Η Τουρκία στο Μεταβαλλόμενο Διεθνές Περιβάλλον και οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2000.

Μπεκιάρης, Δημήτριος, Ενοποίηση των εδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας «βλέπει» ο Νταβούτογλου, 2011, [http://thesprotia-news.blogspot.com/2011/03/blog-post\\_27.html](http://thesprotia-news.blogspot.com/2011/03/blog-post_27.html) (τελ. πρόσβαση 4 Δεκεμβρίου 2021).

Μπόση, Μαίρη. *Η διεθνής ασφάλεια στον μεταψυχροπολεμικό κόσμο: Οι αραβικές εξεγέρσεις και η περίπτωση της Συρίας*. Αθήνα, 2014.

Πλακούδας, Σπύρος, *Επιχείρηση «Πηγή Ειρήνης»: Μια αποτίμηση*, [www.liberal.gr](http://www.liberal.gr), 2019, <https://www.liberal.gr/diplomacy/epicheirisi-pigi-eirinis-mia-apotimisi/273995> (τελ. πρόσβαση 1 Δεκεμβρίου 2021).

Πρώιος, Πέτρος, *Πρέπει να επιδιώκουμε τέτοιες αποστολές*, εφ.ΤΑ ΝΕΑ, 2021.

Ρούσσος, Σωτήρης, *Ναγκόρνο Καραμπάχ: μια πρώτη αποτίμηση*, [enainstitute.org](http://enainstitute.org). 2020. <https://www.enainstitute.org/ναγκόρνο-καραμπάχ-μια-πρώτη-αποτίμηση/> (τελ. πρόσβαση 2 Δεκεμβρίου 2021).

Σχισμένος, Αλέξανδρος, *Τι σημαίνει η συμφωνία των Κούρδων με τον Ασαντ*; [thepressproject.gr](http://thepressproject.gr), 2019, <https://thepressproject.gr/ti-simeni-i-symfonia-ton-kourdon-me-ton-asant/> (τελ. πρόσβαση 4 Δεκεμβρίου 2021).

[Athensvoice.gr](http://Athensvoice.gr), 2019, *Οκτώ ημέρες «Πηγή Ειρήνης»: 72 άμαχοι και 407 ένοπλοι νεκροί*, [https://www.athensvoice.gr/world/588377\\_okto-imeres-pigi-eirinis-72-amahoi-kai-407-enorpoi-nekroi](https://www.athensvoice.gr/world/588377_okto-imeres-pigi-eirinis-72-amahoi-kai-407-enorpoi-nekroi) (τελ. πρόσβαση 2 Δεκεμβρίου 2021).

[Bankingnews.gr](http://Bankingnews.gr), 2019, *Το πιο ισχυρό όπλο της Τουρκίας απέναντι στους Κούρδους είναι ο έλεγχος του νερού...*, <https://www.bankingnews.gr/index.php?id=469141> (τελ. πρόσβαση 4 Δεκεμβρίου 2021).

Cnn.gr, 2019, *Συνομιλία Τραμπ – Ερντογάν για τη δημιουργία «ασφαλούς ζώνης» στη Συρία*, <https://www.cnn.gr/kosmos/story/193026/synomilia-tramp-erntogan-gia-tidimioyrgia-asfalloys-zonis-sti-syria> (τελ. πρόσβαση 26 Νοεμβρίου 2021).

Defence-point.gr, 2019, *Διεθνής Αμνηστία: Εγκληματίες πολέμου η Τουρκία και οι κατασπλιάδες της*, <https://www.defence-point.gr/news/diethnis-amnistia-egklimaties-polemoy-i-toyrkia-kai-oi-katsapliades-tis> (τελ. πρόσβαση 21 Νοεμβρίου 2021).

Militaire.gr, 2019, *Πηγή Ειρήνης: τουρκικές απώλειες 94 νεκροί και 7 άρματα μάχης κατεστραμμένα από τους Κούρδους*, <https://www.militaire.gr/quot-pigi-eirinis-quot-toyrkikes-apoleies-94-nekroi-kai-7-armata-machis-katestrammena-apo-toys-koyrdoys/> (τελ. πρόσβαση 24 Νοεμβρίου 2021).

Newsbomb.gr, 2019. *Συμφωνία για εκχειρία στη Συρία: Οι κερδισμένοι, τα θολά σημεία και η στάση Κούρδων και Άσαντ*, <https://www.newsbomb.gr/kosmos/story/1021699/symfonia-gia-ekexeiasti-syria-oi-kerdismenoi-ta-thola-simeia-kai-i-stasi-koyrdon-kai-asant> (τελ. πρόσβαση 4 Δεκεμβρίου 2021).

Ptisidiastima.com, 2020, *Τουρκία: Ξεκίνησε η επιχείρηση «Εαρινή Ασπίδα» στο Ιντλίμπ*, <https://www.ptisidiastima.com/xekinise-i-epicheirisi-earini-aspida-sto-intlimp/> (τελ. πρόσβαση 22 Νοεμβρίου 2021).

Real.gr, *Καμικάζι Drone: Η νέα φονική απειλή και η αντίδραση της Ελλάδας – Τι μελετά το Πολεμικό Ναυτικό*, 2020, [https://www.real.gr/politiki/arthro/kamikazi\\_drone\\_h\\_nea\\_foniki\\_apeili\\_kai\\_h\\_antidrasi\\_tis\\_elladas\\_ti\\_meleta\\_to\\_pol\\_emiko\\_nautiko\\_binteo-695560/](https://www.real.gr/politiki/arthro/kamikazi_drone_h_nea_foniki_apeili_kai_h_antidrasi_tis_elladas_ti_meleta_to_pol_emiko_nautiko_binteo-695560/) (τελ. πρόσβαση 2 Δεκεμβρίου 2021).

Skai.gr, 2019, *Πετρέλαιο: Το Πεντάγωνο ανακοίνωσε ότι μένουν στη Συρία στρατιώτες που έφευγαν*, <https://www.skai.gr/news/world/petrelaio-to-pentagono-anakoinose-oti-menoun-stratiotes-rou-efeygan-sti-syria> (τελ. πρόσβαση 28 Νοεμβρίου 2021).

sputniknews.gr, *Η Δαμασκός καταδικάζει τα σχέδια της Τουρκίας στη Συρία: Απαράδεκτη παραβίαση του διεθνούς δικαίου*, 2019,

<https://sputniknews.gr/20191009/damaskos-katadikazei-sxedia-tourkias-suria-4812258.html> (τελ. πρόσβαση 6 Δεκεμβρίου 2021).

Tovima.gr, 2019, *ΗΠΑ-Βουλή: Καταδίκασε την αποχώρηση των στρατευμάτων της από τη ΒΑ Συρία*, <https://www.tovima.gr/2019/10/17/world/ipa-vouli-katadikase-tin-apofasi-tramp-gia-aposyrsi-ton-strateymaton-aro-ti-va-syria/> (τελ. πρόσβαση 8 Δεκεμβρίου 2021).

Tvopen.gr. 2019, *Συρία: Δεν συμφωνεί σε εκχειρία ο Ερντογάν*, <https://www.tvopen.gr/watch/10644/syriadensymfoneiseekexeiriaoerntogan> (τελ. πρόσβαση 2 Δεκεμβρίου 2021).

## ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Abboud, Samer N., *Syria: Hot Spots in Global Politics*, 2nd Edition, Polity Press, 2018.

Almasdarnews.com, *Syrian government slams new Turkish operation in Syria*, 2019, <https://www.almasdarnews.com/article/syrian-govt-slams-new-turkish-operation-in-syria/> (τελ. πρόσβαση 26 Νοεμβρίου 2021).

Baczko, Adam , Gilles Dorronsoro, και Arthur Quesnay. *Civil War in Syria*, Cambridge University Press, 2017.

Batiashvili, Zurab, *The Idlib Crisis: Threats and Challenges*, www.gfsis.org, 2020. <https://www.gfsis.org/publications/view/2776> (τελ. πρόσβαση 3 Δεκεμβρίου 2021).

Cafarella, Jennifer, John Dunford, Michael Land, και Blane Wallace, *Turkey Commits to Idlib*, www.understandingwar.org, 2020, <http://www.understandingwar.org/background/turkey-commits-idlib> (τελ. πρόσβαση 3 Δεκεμβρίου 2021).

Cagaptay, Soner. *The New Sultan: Erdogan and the Crisis of Modern Turkey*, I.B.Tauris, 2017.

Cia.gov, *Explore All Countries – Syria*, 2021, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/syria/#people-and-society> (τελ. πρόσβαση 5 Δεκεμβρίου 2021).

Dadouch, Sarah, *Turkey, U.S. agree to form joint operation center for Syria safe zone*, [www.reuters.com](http://www.reuters.com), 2019, <https://www.reuters.com/article/us-syria-security-turkey-idUSKCN1UX0Y9> (τελ. πρόσβαση 1 Δεκεμβρίου 2021).

Dam, Nikolaos Van. *Destroying a Nation: The Civil War in Syria*, I.B. Tauris, 2017.

Dar, Y., *Azerbaijan Shoots-Down Russian Mi-24 Military Helicopter Over Armenia, 2 Killed*, [www.eurasiantimes.com](http://www.eurasiantimes.com), 2020, <https://eurasianimes.com/%E2%80%8Brussia-claims-its-mi-24-helicopter-shot-down-over-armenian-village-by-a-sam-missile/> (τελ. πρόσβαση 8 Δεκεμβρίου 2021).

[data2.unhcr.org](http://data2.unhcr.org), *Syria Regional Refugee Response*, <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113> (τελ. πρόσβαση 5 Δεκεμβρίου 2021).

Deeb, Sarah El, *US commander: Partnership with Kurds against IS still strong*, [www.apnews.com](http://www.apnews.com), 2019, <https://apnews.com/2a0292ecea745be990f217b8cf654b3> (τελ. πρόσβαση 5 Δεκεμβρίου 2021).

Enabbaladi.net. 15 Οκτωβρίου 2019. <https://www.enabbaladi.net/archives/335236> (τελ. πρόσβαση 26 Νοεμβρίου 2021)

European Parliament, *Turkey's military operation in Syria and its impact on relations with the EU*, 2019, <https://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-642284-Turkeys-military-operation-Syria-FINAL.pdf> (τελ. πρόσβαση 6 Δεκεμβρίου 2021).

Gelvin, James L., *The Arab Uprisings: What Everyone Needs To Know*, Oxford University Press, 2012.

[Globalsecurity.org](http://Globalsecurity.org), *Operation Spring Shield*, 2020, <https://www.globalsecurity.org/military/world/war/syria-spring-shield.htm> (τελ. πρόσβαση 2 Δεκεμβρίου 2021).

Gurcan, Metin, *Turkey rolls into Afrin, apparently on way to Manbij*, al-monitor.com, 2018, <https://www.almonitor.com/pulse/originals/2018/03/turkey-syria-united-states-what-is-next-after-afrin.html> (τελ. πρόσβαση 4 Δεκεμβρίου 2021).

Hinnebusch, Raymond, *Turkey-Syria Relations: Between Enmity and Amity*, London, Routledge, 2016.

Hokayem, Emile. *Syria's Uprising and the Fracturing of the Levant*, Routledge, 2013.

Kasapoglu, Can, *Turkey's Drone Blitz Over Idlib*, www.jamestown.org, 2020, <https://jamestown.org/program/turkeys-drone-blitz-over-idlib/> (τελ. πρόσβαση 4 Δεκεμβρίου 2021).

Kedar, Mordechai, *Turkey and the Libyan and Syrian Civil Wars*, BESA Center Perspectives Paper No. 1,548, 2020

Lepan, Alen, *Ankara's drone air force puts forth new military doctrine, receives wide media coverage*, www.dailysabah.com, 2020, <https://www.dailysabah.com/business/defense/ankaras-drone-air-force-puts-forth-new-military-doctrine-receives-wide-media-coverage> (τελ. πρόσβαση 4 Δεκεμβρίου 2021).

Lister, Charles R., *The Syrian Jihad: Al-Qaeda, the Islamic State and the Evolution of an Insurgency*, 1st Edition. London, Routledge, 2015.

Mazloun, Abdi, *If We Have to Choose Between Compromise and Genocide, We Will Choose Our People*, foreignpolicy.com, 2019, <https://foreignpolicy.com/2019/10/13/kurds-assad-syria-russia-putin-turkey-genocide/> (τελ. πρόσβαση 4 Δεκεμβρίου 2021).

Middle east eye.net, *US calls on Turkey and Russia to 'immediately' withdraw forces from Libya*, 2021, <https://www.middleeasteye.net/news/us-calls-turkey-russia-withdraw-forces-libya>, (τελ. πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2021).

Ntv.com.tr, 2020, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/bakan-akar-200u-askin-rejim-hedefi-agir-ates-altina-alindi,awStSE9uBkygl8uGfj5JKQ> (τελ. πρόσβαση 6 Δεκεμβρίου 2021).

Politico.eu, *The Libyan conflict explained*, 2020, <https://www.politico.eu/article/the-libyan-conflict-explained/>, (τελ. πρόσβαση 1 Δεκεμβρίου 2021).

Phillips, David L., *The Kurdish Spring: A New Map of the Middle East*, Routledge, 2015.

Phillips, David L., *An Uncertain Ally: Turkey Under Erdogan's Dictatorship*, Taylor & Francis, 2017.

Phillips, Christopher. *The Battle for Syria: International Rivalry in the New Middle East*, Yale University Press, 2016.

Reuters, *Russia-led military bloc could intervene in Karabakh conflict if Armenia sovereignty threatened*, 2020, <https://www.reuters.com/article/us-armenia-azerbaijan-csto-idUSKBN26T2F2> (τελ. πρόσβαση 8 Δεκεμβρίου 2021).

Reuters, *Azerbaijan announces capture of Karabakh's second-largest city, Armenia denies it*, 2020, <https://www.reuters.com/article/us-armenia-azerbaijan-idUSKBN27O0BF> (τελ. πρόσβαση 8 Δεκεμβρίου 2021).

Robinradar.com, *9 Counter-Drone Technologies to Detect And Stop Drones Today*, 2020, <https://www.robinradar.com/press/blog/9-counter-drone-technologies-to-detect-and-stop-drones-today> (τελ. πρόσβαση 2 Δεκεμβρίου 2021).

Robinson, Kali, *Who's Who in Libya's War?*, www.cfr.org, 2020, <https://www.cfr.org/in-brief/whos-who-libyas-war>, (τελ. πρόσβαση 3 Δεκεμβρίου 2021)

Sami, Mohammed, *Operation Peace Spring: Delusion in Turkey's Objectives*, bic-rhr.com, 2019. <https://www.bic-rhr.com/research/operationpeace-spring-delusion-turkeys-objectives> (τελ. πρόσβαση 2 Δεκεμβρίου 2021).

Stein, Aaron, *Turkey's New Foreign Policy*, Routledge Journals, 2014.

Szenasi, Endre, *Turkish Military Intervention in Syria - Agreements and Consolidation*, [www.researchgate.net](http://www.researchgate.net), 2019. <https://www.researchgate.net/publication/337472624> (τελ. πρόσβαση 6 Δεκεμβρίου 2021).

Tan, Michelle, *The Multi-Domain Battle*, [defensenews.com](http://defensenews.com), 2016, <https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/ausa/2016/10/03/the-multi-domain-battle/> (τελ. πρόσβαση 6 Δεκεμβρίου 2021).

Triebert, Christiaan, *The Battle for Al-Bab: Verifying Euphrates Shield Vehicle Losses*, [www.bellingcat.com](http://www.bellingcat.com), 2017, <https://www.bellingcat.com/news/mena/2017/02/12/battle-al-bab-verifyingturkish-military-vehicle-losses/> (τελ. πρόσβαση 6 Δεκεμβρίου 2021).

Wintour, Patrick, *Recep Tayyip Erdoğan proposes 'safe zone' for refugees in Syria*, [www.theguardian.com](http://www.theguardian.com), 2019, <https://www.theguardian.com/world/2019/sep/24/erdogan-proposes-plan-for-refugee-safe-zone-in-syria> (τελ. πρόσβαση 6 Δεκεμβρίου 2021).

Wladimir van Wilgenburg. [www.kurdistan24.net](http://www.kurdistan24.net). 24 Ιουλίου 2018 <https://www.kurdistan24.net/en/news/02701924-aa19-4978-870eded15e10ded9> (τελ. πρόσβαση 26 Νοεμβρίου 2021)

Yener, Duygu, *399 terrorists neutralized by Turkey's anti-terror op*, [www.aa.com](http://www.aa.com), 2012, <https://www.aa.com.tr/en/middleeast/399-terrorists-neutralized-by-turkeys-anti-terror-op/1610954> (τελ. πρόσβαση 6 Δεκεμβρίου 2021).